

ŽEMAIČIŲ žemė

2026 / 6 (161)

Vilniaus dailės akademijos Telšių fakulteto atstovės pirmajame tarptautiniame juvelyrikos klasių ir mokyklų suvažiavime, kuris šiemet vyko Pinakothek der Moderne muziejuje Miunchene (Vokietija).

Fotografė Ingrida Mockutė

2026 m. gegužės 5–birželio 12 dienomis Tauragės rajono savivaldybės Birutės Baltrušaitytės viešojoje bibliotekoje – pirmoji tauragiškės Redos Daniulės tapybos darbų paroda „VISI VEIDAI“. Nuotrauka iš bibliotekos archyvo

Iki 2026 m. birželio 15 d. ŽMA Žemaičių kaimo muziejuje Telšiuose – Ievos Matulionytės ir dr. Elenos Matulionienės (Klaipėdos etnokultūros centras) paroda „Mažosios Lietuvos delmonai“. Nuotrauka iš muziejaus archyvo

KULTŪRA
PAVELDAS
ISTORIJA
SUKAKTYS
PARODOS
TRADICIJOS

ŽEMAIČIŲ

žemė

2026/ 6 (161)

Ž E M A I T I U Ž E M Ė

30–43

52–55

14–21

- 2 „Lietuvos nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvade – trys naujos Žemaitijoje puoselėjamos tradicijos“ Danutė Ramonaitė-Mukienė. „Laukiama Kelmės rajono savivaldybės lyderystės“
- 3–10
- 11–13 „Penktojoje amatų ir kulinarinio paveldo šventėje „Žemaitiu gīvastis“ Telšiuose – gyva tradicijų pynė“
- 14–21 Janina Bucevičė. „Prelatas, diplomatas, švietėjas, vertėjas, knygų autorius, lietuvių tautinio atgimimo veikėjas dr. Jurgis Narjauskas (1876–1943)“
- 22–24 Janina Dambrauskaitė. „Knyga „Stacėjės. Krįžiaus i mūsa kēls Tirkšliū kapū koplīčiuo“
- 24 „Aukštoji mokykla, kuri jau garsina Telšius ne tik Lietuvoje, bet ir kitose pasaulio šalyse“
- 25 „Nuo idėjos iki ekspozicijos“
- 26–27 „VDA Telšių fakulteto atstovai Baltijos šalių restauratorių trienalėje Taline pristatė svarbius XVIII a. auksakalystės tyrimus“
- 28–29 „VDA Telšių fakultetas „Miuncheno juvelyrika“ savaitėje“
- 30–32 Jurgis Želvys. „Žemaičių etnografo prof. Igno Končiaus gyvenimo kelias“
- 33–36 „Algirdo Končiaus prisiminimai apie tėvą Igną Končių“
- 37–39 Vacys Milius. „Ignas Končius – etninės lietuvių kultūros tyrinėtojas“
- 40–43 Bonifacas Vengalis. „Vilniaus žemaičiai paminėjo Igno Končiaus 140-ąsias gimimo metines“
- 44–46 „Poezijos pavasaris Tauragėje subūrė poetinio žodžio ir kultūros mylėtojus“
- 47 „Bibliofilo, kolekcininko Gintauto Trumpio miniatiūrinių knygų paroda Tauragės Birutės Baltrušaitytės bibliotekoje“
- 48–58 Rudis Edvards. „Sėmuona malūnā“ (tėsinis)
- 59–62 Bliūdžiuvienė Regina. „Žemaitiškė paeilivimā“
- 62–64 Dainora Kaniavienė. „Satyros elegancija senojoje Palangos spaudoje“
- 65 Jurga Palangytė. „Dar keletas faktų apie grafą V. Tiškevičių“
- 66–67 Mindaugas Surblys. „Palangoje – pažintis su Šavuot švente: nuo tradicinių giesmių iki kulinarinio paveldo“
- 68–70 Netektys: „Romualdas Budrys (1933.07.26–2026-05.25)“

Lietuvos nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvade – trys naujos Žemaitijoje puoselėjamos tradicijos

Iškilmių metu pristatant Žemaičių dainininkų tradiciją skambia daina nudžiugino Telšių kultūros centro vaiku folkloro kolektyvo „Čiučuruks“ (vadovė Rita Macijauskienė) ir Mažeikių rajono Sedos kultūros centro folkloro ansamblio „Rėmolee“ (vadovas Gintautas Griškėnas) dainininkai

2026 m. gegužės 19 d. Vilniaus rotušėje devintą kartą į Lietuvos nacionalinio kultūros centro suorganizuotas iškilmes rinkosi Lietuvos nematerialaus kultūros paveldo puoselėtojai. Šį kartą į Lietuvos nematerialaus kultūros paveldo vertybių sąvadą (veikia nuo 2017 m.) įrašytų 13 vertybių saugotojams, paraiškų teikėjams ceremonijos metu buvo įteikti sertifikatai, patvirtinantys, kad jų puoselėjama vertybė yra šiame Sąvade. Iškilmes vedė žurnalistas ir LRT laidų vedėjas Kristupas Naraškevičius.

Sertifikatus į Žemaitiją šį kartą išsivežė Žemaičių dainininkų dainavimo tradicijos puoselėtojai, Etnomuzikavimo ir tradicinių amatų kursų Kelmėje organizatoriai bei Nėgių žvejyba Šventosios upėje (įteka į Baltijos jūrą) užsiimantys pajūriečiai.

Sąvado tvarkytojai pažymi, kad „*Naujais Sąvadą įtraukti reiškiniai toliau kuria Lietuvos tapatybę, sušvintančią šimtametėmis ir naujomis tradicijomis. Jos formuoja etnografinių regionų veidą, liudija glaudų ryšį su gamta, išryškina šalies daugiakultūriškumą ir yra puoselėjamos meno kūrėjų.*“

Jono Tumasonio Adominio nuotraukos

Apie Nėgių žvejybą Šventosios upėje iškilmių metu kalbėjo archeologas, istorikas, kraštotyrininkas, numizmatas, kolekcininkas, Palangos garbės pilietis Mikelis Balčius

Renginio metu Etnomuzikavimo ir tradicinių amatų kursus Kelmėje reprezentavo kursų mokytojų grupė

Laukiama KELMĖS rajo savivaldybės LYDERYSTĖS

Danutė Ramonaitė-Mukienė

Prieš pradėdant rengti skaidai šį straipsnį, galvoje vis sukosi mintis, kad jo pavadinimas turėtų būti „Ar valdžia dar turi dantis?“ Bet šiuo atveju „kandžiotis“ taip, kaip tai įprasta kai kuriems mūsų laikų politikams, būtų ne tik kad nemandagu, bet ir nenaudinga. Akivaizdu, kad sprendžiant esamą problemą reikia, jog tie, kurie pagal savo kompetenciją privalo ir gali ją spręsti, turi suprasti jos aktualumą ir nepraleisti progos visiems parodyti, kad jie, būdami valdžioje, tikrai tarnauja Lietuvai.

Elektroninio žurnalo „Žemaičių žemė“ 2024 m.

penkto numerio 6–13, 29 puslapiuose paskelbtame straipsnyje „Kai namą reikia gelbėti nuo žmonių, o žmonės – nuo namo, arba Koks likimas laukia Užvenčio dvaro sodybos namo, kuriame gyveno rašytoja Šatrijos Ragana, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Jonas Smilgevičius?“ (adresas internete: <https://inx.lv/JDNzH>) rašėmė apie dabartinę minėto straipsnio pavadinime minimo pastato būklę, tai, kad jis jau yra pripažintas avariniu ir netinkamu gyventi, taip pat ir apie 2024 m. pavasarį Užvenčio dvaro sodyboje vykusį Kultūros paveldo departamento ir jo Šiaulių skyriaus specialistų, Kelmės rajono savivaldybės, muziejininkų, medinio kultūros paveldo specialistų, restauratorių, visuomenės atstovų pasitarimą-seminarą, jo metu išsakyta mintis, ką būtina artimiausiu laiku padaryti, kad nykstantys šios sodybos pastatai, ypač dvarininkų gyvenamasis namas (jis, kaip teigia medinės architektūros žinovai, yra pastatytas dar XVII a. pabaigo-

(Nukelta į 4 p.)

Metų laikai keičiasi, o Užvenčio dvaro sodybos unikalios architektūros XVII a. pabaigoje pastatyto darininko gyvenamojo namo atnaujinimo reikalai įstrigę lyg amžiname žiemos įšale... Nuotrauka iš Užvenčio kraštotyros muziejaus archyvo

je) būtų išsaugotas ir atnaujintas. Šis straipsnis buvo perspausdintas ir Kelmės rajono laikraštyje „Bičiulis“, apie visuomenei nerimą keliančią padėtį Užvenčio dvare tekstas paskelbtas ir interneto svetainėje „Žemaičių žemė“ (adresas <https://inx.lv/JDNzO>).

Tada šį straipsnį pradėjome tokiais žodžiais: „Yra žmonės ir jų darbai, istorija ir dabartis. Kiekvienas turime savo misiją. Vieni gimsta ir išeina, nepalikę šioje žemėje pėdsako, arba sužaloję ją, kiti sugeba savo darbu sujungti praeitį su šia diena, suteikti džiaugsmą kitiems ir dėkoja likimui, turėdami galimybę tai padaryti. [...]“.

Jau nebe pirmą dešimtmetį veikianti Šatrijos Raganos bendrija savo misija laiko kad ir kukliais darbais jungti praeitį su šia diena ir taip padaryti visų gyvenimą šviesesnį bei prasmingesnį.

Paskelbus minėtą publikaciją šios Bendrijos valdybos nariai, interneto svetainės www.zemaitiuzeme.lt ir el. žurnalo „Žemaičių žemė“ redakcijos redkolegijos nariai ne kartą domėjosi, kas konkrečiai po minėto 2024 m. pavasarį Užventyje vykusio pasitarimo-seminaro daroma, kad į Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą (Registras) įrašytas unikalus medinės architektūros Užvenčio dvaro dvarininkų namas būtų išsaugotas bei prikeltas naujam gyvenimui.

Šį pastatą jau kuris laikas administruoja UAB Kelmės vietinis ūkis. Kai jis kompetentingų specialistų buvo pripažintas avariniu, jo gyventojams buvo išsiuntinėti pranešimai, kad šiame name gyventi nebegalima ir jie turi iš jo išsikelti. Tiems, kas neturėjo kur apsigyventi, buvo pradėta ieškoti socialinio būsto. Atsirado ir tokių šio namo butų savininkų, kurie ne tik nepaisė nurodymo išsikelti iš namo, bet ir nesiėmė priemonių pastato avarinei būklei likviduoti, nors tai pagal Lietuvos Respublikoje galiojančią teisę yra privaloma į Registrą įtrauktų pastatų, juose esančių butų valdytojams. Jie tame pastate nuolat negyvena, tačiau, atšilus orams, vėl savaitgaliams ar ilgesniam laikui čia įsikuria ir atostogauja Užvenčio dvaro sodyboje.

Taip praėjo beveik du metai. Matydama, kad Užvenčio buvusio dvaro ne tik dvarininkų gyvenamojo namo, bet ir kai kurių kitų šalia jo esančių pastatų išsaugojimo reikalai iš esmės nesisprendžia, Bendrija vėl nutarė šį klausimą aktualizuoti ir, parengusi raštą, 2026 m. sausio 19 d. jį išsiuntė Kel-

mės rajono savivaldybės administracijai, Užvenčio seniūnijai ir Kultūros paveldo departamento (KPD) Šiaulių teritoriniam skyriui, kurio vienas iš veiklos uždavinių yra vykdyti KPD teisės aktų nustatytas nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos valstybinio administravimo funkcijas, rūpintis kultūros paveldo objektų išsaugojimu skyriui priskirtoje teritorijoje.

Minėtame rašte Šatrijos Raganos bendrija nurodė, jog ji „yra suinteresuota, kad Užvenčio dvaro sodyboje, kurioje yra gyvenusi rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana ir Lietuvos nepriklausomybės akto signataras Jonas Smilgevičius, esantys pastatai, įtraukti į Lietuvos Respublikos Kultūros vertybių registrą, ir šios sodybos kultūrinė aplinka būtų išsaugota.“ Taip pat buvo pažymėta, jog „Pastato iki šiol savo žinion nėra perėmusi Kelmės rajono savivaldybė, nėra ji iš pastato savininkų išpirkusi jų butų, nesirūpinama pastato avarijos grėsmės pašalinimu, tinkamu apsaugos techninių priemonių įrengimu, remontu, konservavimu, restauravimu, su tuo susijusiais projektavimo ir kitais neatidėliotinais saugojimo darbais“ [...] ir kad „neprižiūrimi, netvarkomi, toliau nyksta ir dalis kitų šios sodybos statinių, įtrauktų į Lietuvos Respublikos Kultūros vertybių registrą.“

Bendrija adresatų prašė informuoti, kodėl šie klausimai nesprenžiami, kas vilkina darbus, kuriuos tokiais atvejais kaip šis, teisės aktų nustatyta tvarka privalo atlikti. Taip pat buvo paprašyta informuoti Bendriją, ką konkrečiai raštą gavusios institucijos numato pagal savo kompetenciją padaryti, kad būtų imtasi konkrečių priemonių, garantuojančių, jog minėtas pastatas bus išsaugotas ir atnaujintas. Buvo pažymėta ir tai, kad atsakymuose pateikta informacija bus naudojama rengiant sklaidai skirtą straipsnį.

Praėjus kelioms savaitėms Bendrija iš adresatų gavo atsakymus į išsiųstą raštą. Pirmąjį – iš Užvenčio seniūno Lino Mačernio. Perskaičius jį gerokai nustebome, nes buvo akivaizdu, jog ne kiekvienas, net ir baigęs tris aukštuosius aukštuosius mokslus, sugebėtų pasiekti tokį tobulą biurokratinio atsiraišijimo lygį. Cituojame atsakymą:

„Atsakydami į Jūsų 2026 m. sausio 19 d. raštą Nr. SRB 2026/01/19/01 „Dėl Užvenčio dvaro sodyboje esančio buvusio ponų gyvenamojo namo ir kitų sodyboje esančių pastatų, įtrauktų į Kultūros vertybių registrą, išsaugojimo“, norime pažymėti, kad

Užvenčio dvaro likimas yra svarbus tiek seniūnijai, tiek vietos bendruomenei. Pagal savo kompetenciją ir turimus resursus stengiamės prisidėti prie situacijos stebėsenos, informacijos rinkimo bei bendradarbiavimo su Kelmės rajono savivaldybės administracija ir kitomis suinteresuotomis institucijomis.

Šiuo metu kartu su bendruomenės atstovais tęsiame dialogą su dvaro patalpų savininkais, kuris iki šiol buvo orientuotas į bendros situacijos ir galimų ateities perspektyvų aptarimą. Šiame etape svarstome galimybę, esant visų pusių sutarimui, išplėsti šį dialogą ir į klausimus, susijusius su galimais tolimesniais sprendimų keliais, neįsipareigojant jokiems konkrečioms veiksams ar rezultatams.

Seniūnas Linas Mačernius.

Dar labiau sunerinti privertė vasario mėnesio pabaigoje gautas Kelmės rajono administracijos atsiųstas raštas. Cituojame jį: „Kelmės rajono savivaldybės administracija (toliau – Administracija), atsakydama į Jūsų 2026 m. sausio 20 d. siųstą raštą Nr. SRB 2026/01/19/01 „Dėl Užvenčio dvaro sodyboje esančio buvusio ponų gyvenamojo namo ir kitų sodyboje esančių pastatų, įtrauktų į Kultūros vertybių registrą, išsaugojimo“, pažymi, kad Užvenčio dvaro sodybos dvarininko namas (unikalus numeris Kultūros vertybių registre 10940, adresas P. Višinskio g. 3, Dvarčiaus k., Užvenčio sen., Kelmės r. sav.) (toliau – pastatas) nuosavybės teise priklauso privatiems asmenims, todėl pareiga prižiūrėti šį pastatą, vadovaujantis Lietuvos Respublikos nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo 14 straipsnio 3 dalies 1 punktu, tenka pastatų savininkams.

Patikrinusi statinio naudotojo atliekamą statinio techninę priežiūrą bei gavusi statinio dalinės ekspertizės aktą, Administracija informavo pastato savininkus apie būtinybę išsikraustyti iš šio statinio dėl pastato avarinės būklės, netinkamos gyvenamajai paskirčiai. Tačiau vienas iš savininkų nurodymų nevykdo ir išsikraustyti atsisako, o iškeldinimas iš jam nuosavybės teise priklausančio pastato prieš žmogaus valią nėra galimas.

Informuojame, kad Kelmės rajono savivaldybės taryba 2026 m. vasario 19 d. priėmė sprendimą Nr. T – 61 „Dėl Kelmės rajono savivaldybės 2026-2028 metų biudžeto patvirtinimo“, tačiau biudžete dėl ribotų finansinių galimybių nenumatytos lėšos šio kultūros paveldo objekto perėmimui Kelmės rajono savivaldybės nuosavybėn iš privačių asmenų bei tolimesnei jo priežiūrai.

Atsižvelgdama į susirūpinimą keliančią šio pastato būklę, Administracija rengia informacinius pranešimus pastato savininkams su priminimu apie pareigą prižiūrėti jiems priklausančią pastatą. Taip pat pažymime, jog, vadovaujantis Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2014 m. birželio 30 d. įsakymu Nr. IV-524 „Dėl nekilnojamųjų kultūros vertybių tvarkybos darbų (paveldotvarkos) finansavimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ patvirtinto Nekilnojamųjų kultūros vertybių tvarkybos darbų (paveldotvarkos) finansavimo tvarkos aprašo 16.3 papunkčiu, pastato savininkai turi teisę kreiptis į Kultūros paveldo departamentą prie Kultūros ministerijos dėl valstybės biudžeto lėšomis teikiamos finansinės paramos, skirtos avarijos grėsmės pašalinimo darbų išlaidoms padengti.

Administracijos direktorė Danutė Laivienė.

Kovo mėnesio pradžioje Bendriją pasiekė ir Kultūros paveldo departamento Šiaulių skyriaus atsakymas (jo kopiją šis skyrius nusiuntė Kelmės rajono savivaldybės administracijai). Jame pažymėta, kad „Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos (toliau – Departamentas) Šiaulių teritorinis skyrius (toliau – Šiaulių teritorinis skyrius), atsakydamas į Šatrijos Raganos bendrijos 2026-01-19 raštą Nr. SRBA2026/01/19/01 „Dėl Užvenčio dvaro sodyboje esančio buvusio ponų gyvenamojo namo ir kitų sodyboje esančių pastatų, įtrauktų į Kultūros vertybių registrą, išsaugojimo“, teikia šią informaciją.

Departamento šeštiosios nekilnojamo kultūros paveldo vertinimo tarybos 2024-03-14 aktu Nr. JG-248 Užvenčio dvaro sodybai (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 206) nustatytos vertingosios savybės, kompleksinės dalys (13 dalių) ir patikslintas teritorijos ribų planas. Iš visų 13 Užvenčio dvaro sodybos kompleksinių dalių blogiausia būklė yra Dvarininko namo (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 10940), P. Višinskio g. 3, Dvarčiaus k., Kelmės r. sav., Sūrinės – pieninės (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 48196), Dvarčiaus k., Kelmės r. sav., ir Kalvės (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 48206), Ventos g. 29, Užvenčio m., Kelmės r. sav., pastatų. Kitų Užvenčio dvaro sodybos kompleksinių dalių būklė yra gera arba patenkinama. Svirno (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 48195) pastatas, P. Višinskio g. 1, Dvarčiaus k., Kelmės r. sav., restauruotas, jame įsikūręs Kelmės krašto muziejaus padalinys – Užvenčio kraštotyros muziejus,

(Nukelta į 6 p.)

kuris rūpinasi ir Pirmo namo, vad. altana (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 48197), Dvarčiaus k., Kelmės r. sav., priežiūra. Gerai prižiūrimas Vandens malūnas ir spirito varykla (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 48202), P. Višinskio g. 28, Dvarčiaus k., Kelmės r. sav., kurių naudojimas pritaikytas turizmui ir pramogų vykdymui. Karvidė (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 48198) ir Siloso bokštas (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 48199), P. Višinskio g. 14, Dvarčiaus k., Kelmės r. sav., patenkinamos būklės, naudojami epizodiškai. Klojimo (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 48200), Dvarčiaus g. 8, Dvarčiaus k., Kelmės r. sav., Kumetyno (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 48201), Dvarčiaus g. 4, Dvarčiaus k., Kelmės r. sav., ir Salyklinės (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 48203,) P. Višinskio g. 26, Dvarčiaus k., Kelmės r. sav., pastatų naudojimas pritaikytas žemės ūkio veiklai vystyti. Dalis Šiltnamio (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 48205), Dvarčiaus k., Kelmės r. sav., yra naudojama. Parkas (unikalus kodas Kultūros vertybių registre 48207), Dvarčiaus k., Kelmės r. sav., yra tvarkomas ir prižiūrimas, jame įrengtos rekreacinės zonos.

Sudėtingiausia situacija yra dėl Dvarininko namo išsaugojimo. 2024 m. pripažinus šį pastatą avariniu ir Kelmės rajono savivaldybei inicijavus gyventojų iškeldinimą iš nesaugaus pastato, išsikėlė beveik visi šio namo gyventojai. Tikimasi, kad per 2026 metus pavyks surasti naują gyvenamą būstą likusiai dviejų asmenų šeimai. Dvarininko namo aplinka tvarkoma ir prižiūrima Kelmės rajono savivaldybės Užvenčio seniūnijos. Svarstyti apie galimybę perimti Dvarininko namą pirmiausia apsunkina tai, kad šis namas padalintas į butus, priklausančius nemažam skaičiui valdytojų, kurie skirtingai vertina ir įvertina turimą turtą. Kai kuriems buto savininkams taikytas laikinas nuosavybės teisės apribojimas. Šiaulių teritorinio skyriaus žiniomis, nėra iniciatyvos nei iš fizinųjų ar juridinių asmenų, nei iš bendruomenės. Kelmės rajono savivaldybė neturi ketinimo perimti Dvarininko namą, jį restauruoti ir įveiklinti.

Šiaulių teritorinio skyriaus inicijuotame susitikime su Kelmės rajono savivaldybės vadovais 2026 m. vasario 3 d., buvo aptartos Kelmės rajono savivaldybės galimybės perimti Dvarininko namą, stabilizuoti

jo būklę, konservuoti. Susitikimo metu Kelmės rajono savivaldybės meras informavo, kad Kelmės rajono savivaldybė neturi galimybių spręsti Dvarininko namo perėmimo ir būklės stabilizavimo klausimo, nes turi kitų finansinių įsipareigojimų, susijusių su kitų kultūros paveldo objektų išsaugojimu.

Šiaulių teritorinis skyrius savo iniciatyva ieško galimybių, kad būtų atlikti Dvarininko namo fotogrametriniai apmatavimai, leidžiantys užtikrinti Dvarininko namo duomenų išsaugojimą. Tačiau be aiškios ir užtikrintos Kelmės rajono savivaldybės lyderystės ir prioritetinio požiūrio į minimą pastatą, Dvarininko namo išsaugojimo galimybės yra neapibrėžtos ir labai ribotos.

Sūrinės-pieninės pastato būklė taip pat yra labai bloga. Šis pastatas, apleistas, nenaudojamas. Šiaulių teritorinio skyriaus duomenimis nėra registruotas Nekilnojamojo turto registre. Šiaulių teritorinis skyrius planuoja inicijuoti šio pastato pripažinimo bešeimininkiu daiktu procedūras.

Dėl Kalvės pastato būklės stabilizavimo ir atvirų angų užsandarinimo Šiaulių teritorinis skyrius priėmė sprendimą teikti šio pastato valdytojui reikalavimą atlikti neatidėliotinus statinio išsaugojimo ir priežiūros darbus.

Dėkojame, kad rūpinatės Užvenčio dvaro sodybos išsaugojimu. Šiaulių teritorinis skyrius yra pasirengęs bendradarbiauti, aktyviai dalyvauti inicijuojant renginius ir/ar susitikimus, konferencijas ar kitus viešinimo renginius, rūpima tematika, kadangi manome, kad viešinimas ir problemos aktualizavimas gali padėti surasti sprendimo būdus, pozityviai įtakoti vietos savivaldos sprendimus, pritraukti entuziastų bei potencialių rėmėjų, Užvenčio dvaro sodybai ir jos vertingoms kompleksinėms dalims išsaugoti.

Esant pasiūlymų ar idėjų Užvenčio dvaro sodybos ir jos vertingųjų kompleksinių dalių fizinio išsaugojimo klausimu, maloniai laukiame Jūsų Šiaulių teritoriniame skyriuje, Aušros al. 84, Šiauliai arba susisiekiant el. paštu siauliai@kpd.lt, tel. +370 612 11781.

Šis sprendimas per vieną mėnesį nuo jo gavimo dienos gali būti skundžiamas Kultūros paveldo departamentui prie Kultūros ministerijos (Šnipiškių g. 3, LT-09309 Vilnius) arba Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai (J. Basanavičiaus g. 5

Vilnius), arba Lietuvos administracinių ginčų

komisijos Šiaulių apygardos skyriui (Dvaro g. 81, LT-76299 Šiauliai), arba Regionų administracinio teismo Šiaulių rūmams (Dvaro g. 80, LT-76298 Šiauliai) Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo nustatyta tvarka.

Vedėja Vita Martinaitienė“

Lyg tai turėjome visiems šiuos atsakymus pasirašiusiems valdžios atstovams padėkoti, bet šį kartą susilaikėme, nes buvo akivaizdu, jog problema stipriai įstrigusi, jog 2023 m. kovo mėnesį išrinkta Kelmės rajono taryba arba nėra gerai susipažinusi su į Kultūros vertybių registrą įrašytų baigiančių sunykti Užvenčio dvaro sodybos unikalios architektūros pastatų problemomis, arba nežino, kad jiems esant valdžioje kartu su kitais rajonui svarbiais klausimais reikia spręsti ir aktualias kultūros paveldo išsaugojimo problemas.

Bendrija, suprasdama, kad Užvenčio dvaro sodybos reikalų negalime palikti savieigai, nutarėme „pajudinti“ ir aukštesnę valdžią, tad parengė naujus raštus apie Užventyje susidariusią situaciją, prie jų pridėjo visus tris šioje publikacijoje cituotus atsakymus į Bendrijos sausio 19 d. raštą ir juos išsiuntė iš Užvenčio kilusiam europarlamentarui, Valstiečių ir žaliųjų sąjungos pirmininkui Aurelijui Verygai, grupei šios partijos aktyvių narių ir Valstybinei kultūros paveldo komisijai.

A. Veryga, parengęs raštą „Dėl Užvenčio dvaro sodybos pastatų išsaugojimo“, kovo 25 d. jį išsiuntė Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai, Lietuvos Respublikos Seimo kultūros komitetui, Valstybinei kultūros paveldo komisijai, Kelmės rajono savivaldybės administracijai ir Bendrijai. Jame rašoma:

„Persiunčiu Šatrijos Raganos bendrijos raštą bei susijusius institucijų atsakymus dėl Užvenčio dvaro sodybos pastatų būklės. Rašte teigiama, kad dvarininko (ponų) namas ir kiti šios sodybos pastatai yra apleisti, sparčiai nyksta ir ilgą laiką nesiimama jokių veiksmų, užtikrinančių jų išsaugojimą. Ši dvaro sodyba yra unikalus medinės dvaro architektūros pavyzdys Lietuvoje, vienintelis tokio tipo objektas regione, kuris, kaip teigia Lietuvos medinės architektūros specialistai, yra pastatytas XVII a. pabaigoje bei susijęs su žymiais šalies kultūros ir istorijos asmenimis.

Lietuvoje išlikę labai nedaug tokio lygio medinės dvaro architektūros pavyzdžių. Kartu teikiu ir Šatrijos Raganos bendrijai pateiktus institucijų atsakymus. Iš jų matyti, kad šiuo metu nėra numatyta konkrečių priemonių, kurios užtikrintų šio unikalios kultūros paveldo objekto išsaugojimą artimiausiu laikotarpiu. Atsižvelgdamas į Užvenčio dvaro sodybos istorinę, kultūrinę, architektūrinę ir memorialinę vertę, prašau įvertinti susidariusią situaciją ir pagal kompetenciją imtis galimų veiksmų, siekiant išsaugoti šį unikalų ir reikšmingą kultūros paveldo objektą. [...]“

Europarlamentaro raštai neliko be dėmesio, tik Aplinkos ministerija savo atsakyme nurodė, kad kultūros paveldo išsaugojimo klausimai jos kompetencijai nepriklauso.

Gavome informaciją, kad pasitarimas, kuriame buvo analizuojamos Užvenčio dvaro sodybos problemos, vyko Kultūros ministerijoje. Gautame prie šios ministerijos veikiančio Kultūros paveldo departamento direktoriaus Vidmanto Bezaro atsakyme nurodoma, kad „Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos (toliau – Departamentas) susipažino su Europos Parlamento nario Aurelijaus Verygos 2026 m. kovo 25 d. el. paštu pateiktais duomenimis apie Užvenčio dvaro sodybos, Kelmės r. sav., Užvenčio sen., Dvarčiaus k. (unikalus kodas Kultūros vertybių registre – 206) (toliau – Objektas) būklę ir išsaugojimo poreikį.

Vadovaujantis Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymo (toliau – Įstatymas) 14 straipsnio 3 dalimi, valdytojo pareiga yra išsaugoti nekilnojamojo kultūros vertybę. Tai reiškia, kad valdytojas privalo nuolat prižiūrėti Objektą ir jo teritoriją, laiku šalinti atsiradusius defektus bei apsaugoti statinius nuo neigiamo aplinkos poveikio. Įstatymo 27 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad saugomo objekto priežiūros darbai atliekami valdytojo lėšomis, o tvarkybos darbai – valdytojo lėšomis arba, esant galimybei, iš dalies valstybės ar savivaldybių biudžetų lėšomis.

Objekto statusas Kultūros vertybių registre – registrinis. Vadovaujantis Nekilnojamojo kultūros vertybių tvarkybos darbų (paveldotvarkos) finansavimo tvarkos aprašu, patvirtintu Lietuvos Respublikos kultūros ministro 2014 m. birželio 30 d. įsakymu Nr. IV-524 (2024 m. gegužės 27 d. įsakymo Nr. IV-439

(Nukelta į 8 p.)

redakcija) (toliau – *Aprašas*), 16 punktu valstybės biudžeto lėšomis dalinai gali būti finansuojami registrinių kultūros paveldo objektų taikomieji tyrimai (iki 90 proc., bet ne daugiau kaip 100 tūkst. Eur) ir (ar) avarijos grėsmės pašalinimo darbai (iki 80 proc., bet ne daugiau kaip 100 tūkst. Eur).

Paraišką dėl finansavimo teikia kultūros paveldo objekto valdytojas (jei objektas priklauso keliems valdytojams – jų įgaliotas asmuo, bendrija, administratorius ar kt.) kiekvienais metais birželio 1–30 d. Kultūros paveldo elektroninių paslaugų informacinėje sistemoje (KPEPIS), skiltyje „Paraiška nekilnojamųjų ir kilnojamųjų kultūros vertybių išsaugojimo darbų finansavimui“. Būtni pateikti dokumentai nurodyti *Aprašo* 25 punkte.

Kaip minėta Departamento Šiaulių teritorinio skyriaus 2026 m. kovo 20 d. rašte Nr. (1.29-Š E)2Š-168 Departamentas yra pasirengęs bendradarbiauti su visomis suinteresuotomis pusėmis, aktyviai dalyvauti inicijuojant renginius ir/ar susitikimus, konferencijas bei kitus renginius, rūpima tematika. Taip pat teikti ekspertinę, metodinę pagalbą bei konsultacijas, kadangi manome, jog viešinimas ir problemos aktualizavimas, suinteresuotų grupių įtraukimas bei įgalinimas veikti, gali padėti surasti pozityvius sprendimo būdus, pritraukti entuziastų bei potencialių investuotojų, Užvenčio dvaro sodybai ir jos vertingoms kompleksinėms dalims išsaugoti.

Dėkojame, kad rūpinatės Nekilnojamojo kultūros paveldo išsaugojimu. Esant pasiūlymų dėl Objekto ir jo vertingųjų kompleksinių dalių fizinio išsaugojimo ir/ar finansavimo pritraukimo galimybių, maloniai prašome susisiekti su Departamento Šiaulių teritoriniu skyriumi el. paštu siauliai@kpd.lt, arba tel. +370 612 11781“

Greitai po to, balandžio 29 d., Valstybinė kultūros paveldo komisija suorganizavo nuotolinį pasitarimą ir, jam įvykus, europarlamentarui A. Verygai, Kelmės rajono savivaldybės administracijai, Bendrijai, Lietuvos Respublikos kultūros ministerijai ir prie jos veikiančiam Kultūros paveldo departamentui atsiuntė raštą „Dėl Užvenčio dvaro sodybos dvarininko namo ir kitų dvaro komplekso pastatų išsaugojimo problemų“. Jame pateikta tokia informacija:

„Valstybinė kultūros paveldo komisija (toliau – *Paveldo komisija*) 2026 m. balandžio 29 d. vykusia-

me nuotoliniame posėdyje svarstė Užvenčio dvaro sodybos (u. k. 206) ir jos pagrindinio pastato, medinio Dvarininko namo (u. k. 10940), išsaugojimo problemas, dėl kurių neatidėliotino sprendimo į Paveldo komisiją š. m. kovo 23 d. raštu kreipėsi Šatrijos Raganos bendrijos (toliau – *Bendrija*) pirmininkė Danutė Mukienė, o š. m. kovo 25 d. į valstybės institucijas, atsakingas už kultūros paveldo apsaugą – Europos Parlamento narys Aurelijus Veryga. Klausimo svarstyme dalyvavo ir pasisakė Bendrijos atstovas, europarlamentaras A. Veryga, Kultūros ministerijos, Kultūros paveldo departamento prie Kultūros ministerijos (toliau – *Departamentas*), Kelmės rajono savivaldybės ir Užvenčio seniūnijos atstovai.

Atsižvelgdama į Bendrijos pateiktą informaciją, posėdžio metu išsakytas nuomones, remdamasi *Paveldo komisijos* atliktu ir 2025 m. patvirtintu *Dvarų sodybų paveldo apsaugos* problemų tyrimu bei jo išvadamis ir pabrėždama būtinybę išsaugoti išlikusių medinių Lietuvos dvarų paveldą, *Paveldo komisija* konstatuoja, kad:

1. Užvenčio dvaro sodybos dvarininko namo išsaugojimui šiuo metu būtina Kelmės rajono savivaldybės administracijos (toliau – *Savivaldybė*) lyderystė perimant savo žinion šį istoriškai, architektūriškai, kultūriškai regionui ir Lietuvai reikšmingą nekilnojamojo kultūros paveldo objektą. Esame *Savivaldybei* dėkingi už pirmą atliktą darbą – inicijuotą *Dvarininko namo avarinės būklės* nustatymo procesą. Akiivaizdus šio žingsnio teigiamas rezultatas – 2024 m. objektui nustatius avarinę būklę, iki 2026 m. tikėtinas paskutinės *Dvarininko* name gyvenančios šeimos iškeldinimas į *Savivaldybės* pasiūlytą gyvenamą būstą. Suprasdami, kad ateityje *Savivaldybės* laukty ilgas komplikuočių *Dvarininko namo* įteisinimo problemų sprendimas, ieškant efektyviausių sprendimų siūlytume aktyviai bendradarbiauti su administracinėmis priemonėmis disponuojančiais *Departamento Šiaulių teritorinio skyriaus* specialistais.

2. Žinodami, kad 2025 m. *Savivaldybė* visas paveldo tvarkybai suplanuotas lėšas nukreipė į ilgus metus vykdomą projektą – *Kelmės dvaro sodybos* pastatų tvarkymą, siūlytume *Dvarininko namo* tvarkybos planus įtraukti į *Savivaldybės* strateginio planavimo priemones. Apsisprendus *Dvarininko namo* tyrimų, avarinės grėsmės pašalinimo, o vėliau ir tvarkomųjų darbų dalinio finansavimo išlaidas įtraukti į viduti-

nio ir ilgojo laikotarpio strateginį planavimą, atsirastų galimybė teikti paraiškas Nekilnojamųjų kultūros vertybių tvarkybos darbų (paveldotvarkos) programai ir pagrįstai tikėtis valstybės paramos. Dalinė parama aukščiau išvardintiems darbams būtų tikėtina pirmiausia todėl, kad medinio paveldo išsaugojimas yra išskirtinis paveldo tvarkybos prioritetas.

3. Numatydamas Dvarininko namo išsaugojimo darbų finansavimą kaip prioritetą, Savivaldybė pademonstruotų paveldosauginę brandą ir gebėjimą priimti bei realizuoti rajono ateičiai reikšmingą, ilgalaikę naudą teikiantį projektą. Paveldo komisija įžvelgia didžiulį Užvenčio dvaro sodybos komplekso kultūrinį, socialinį ir ekonominį potencialą: išlikę visi pagrindiniai sodybos reprezentacinės ir ūkinės dalies pastatai ir parko (sodo) fragmentai (13 komplekso dalių), t. y. išlaikytas Lietuvoje jau retas dvaro, kaip komplekso, vientisumas; komplekso teritorijoje nėra agresyvių, bendrą vaizdą ir aplinką darkančių sovietmečio statinių; nemaža dalis istorinių pastatų ir aplinka prižiūrimi, juose vykdoma kultūrinė, rekreacinė, ūkinė veikla. Viename iš dvaro sodybos pastatų (buv. svirne) įsikūręs Kelmės krašto muziejaus padalinys – Užvenčio kraštotyros muziejus – yra restauruotas ir įveiklintas, muziejus prižiūri ir dar vieną sodybos pastatą (altaną) bei parką. Savivaldybės priimta atsakomybė už buv. svirno ir parko priežiūrą perša išvadą, kad lyderystė išsaugant Dvarininko namo taip pat yra galima.

4. Matomas didžiulis, reprezentacinis Užvenčio dvaro sodybos potencialas, Dvarininko namą pristatant kaip Šatrijos Raganos romano „Sename dvare“ istorinį prototipą, aktualizuojant XIX a. pab – XX a. pirmųjų dešimtmečių dvarininkų kultūrinius, politinius siekius ir išskirtinio dėmesio vertą tarpukario Lietuvos Nepriklausomybės akto signataro Jono Smilgevičiaus sėkmingo ūkininkavimo pavyzdį. Užvenčio dvaro sodyba ir Dvarininkų namas galėtų paveikliai pristatyti ir Lietuvos didžiosios kunigaikštystės stambios ir vidutinės bajorijos gyvenseną bei žemėvaldą. Neabejojame, kad ir vietos, ir nutolusios bendruomenės, visuomeninės ir kultūros organizacijos turėtų įdomių, tvarių, rajonui reikalingų Dvarininkų namo naudojimo ir įveiklinimo variantų bei viziją.

Dėkojame Bendrijai už rūpinimąsi Šatrijos Raganos kūrybinio palikimo aktualizavimui reikšmingu kultūros paveldo objektu, kurio išsaugojimui reikalin-

gos visų paveldosaugos srityje dirbančių institucijų ir organizacijų veikimas. Paveldo komisija, matydama bendrą Lietuvos dvarų situaciją, 2020–2025 m. atliko Dvarų sodybų paveldo apsaugos problemų tyrimą (tyrimas publikuotas Paveldo komisijos interneto svetainėje https://vkpk.lt/wp-content/uploads/2026/01/Dvaru-sodybu-paveldo-apsaugos-problemu-tyrimas_VKPK-leidiny.pdf), kurio pristatymas vyks Verkių dvaro rūmų rytų oficineje gegužės 27 d. (kvietimą su programą išsiųsime netrukus). Tyrimo išvados ir rekomendacijos pritaikomos ir Užvenčio dvaro sodybos Dvarininko namo problemų sprendimui, tačiau dar kartą pabrėžiame – Dvarininko namo ateitis šiuo metu tiesiogiai priklauso nuo Savivaldybės lyderystės ir ilgalaikių strateginių sprendimų.

Paveldo komisijos pirmininkė doc. dr. Vaidutė Ščiqlienė:

Šį kartą neatsitiktinai cituojame visus išsiųstus ir gautus raštus. Kiekviename jų, ypač Valstybinės kultūros paveldo komisijos atsiųstame dokumente, galime rasti aiškių atsakymų, kaip net ir šiais laikais įmanoma esamą problemą spręsti, svarbu tik, kad tuo būtų suinteresuota savivaldybė ir kad ji imtųsi iniciatyvos. 2027 m. vyks nauji rajonų savivaldybių rinkimai. Dabartinei Kelmės rajono valdžiai būtų tikrai naudinga šios lyderystės imtis, taip parodant žmonėms, kad jai rūpi ir unikali medinės architektūros pastatų išsaugojimo reikalai rajone.

Kaip atnaujintas pastatas galėtų būti įveiklintas?

Tiek 2024 m. Užventyje vykstant šios publikacijos pradžioje paminėtam pasitarimui-seminarui, tiek ir šių metų pradžioje vėl pradėjus „kyloti“ Užvenčio dvaro sodybos dvarininkų gyvenamojo namo išsaugojimo klausimą, daug kas kėlė klausimą, o kaip tas pastatas, jį restauravus / atnaujinus, galėtų būti įveiklintas, ką siūlo užventiškiečiai, pastato išsaugojimu besirūpinantys visuomenininkai.

Klausimas aktualus, nes šiandien Užventyje lyg ir netrūksta švietimui, kultūrai, gyventojų socialinei globai reikalingų pastatų.

Atsakydama į šį klausimą Valstybinei kultūros paveldo komisijai Bendrijos vardu parašėme:

„Minčių ir pasiūlymų yra įvairių. [...] Dabar,

(Nukelta į 10 p.)

kol dar visai neaišku, t. y. ar atsiras reali galimybė tą pastatą renovuoti ar ne, projektuoti, kaip konkrečiai šis namas ir, pavyzdžiui, šalia jo buvusi unikalios architektūros sūrinė galėtų būti įveiklinta, sudėtinga, nes per tą laiką, kol spręsis minėta problema, daug kas gali pasikeisti, atsirasti nauji poreikiai ir pan.

Mes su Kelmės kultūros žmonėmis esame aptarę ir minėto dvarininkų gyvenamojo namo panaudojimo galimybes saugant ir plėtojant Kelmėje jau beveik keturis dešimtmečius organizuojamų etnokursų organizavimo tradiciją, kuri šiomet įtraukta į Lietuvos nematerialiojo kultūros paveldo sąvadą.

Dvarininkų gyvenamajame name galėtų nuolat veikti kilnojamos Lietuvos etnografinių regionų muziejų rengiamos senosios medinės architektūros parodos, kuriose būtų pristatomi ir naujausi architektų projektai, skirti jau restauruotiems, renovuotiems ar dar tik planuojamiems atkurti senosios medinės architektūros statiniams Lietuvoje.

Aktualizuojant tą faktą, kad Užvenčio dvaro sodyboje yra gyvenęs ir ūkininkavęs Lietuvos nepriklausomybės akto (1918 m. vasario 16 d.) signataras Jonas Smilgevičius, būtų tikslinga, renovavus buvusią dvaro sūrinę, joje populiarinti šio krašto kulinarinio paveldo tradicijas, ypač sūrių gamybos, čia padarytus sūrius pardavinėti, būtų tikslinga organizuoti ir kulinarinio paveldo praktinius mokymus jaunosioms šeiminkėms.“

Nusiuntėme Komisijai ir Užvenčio kraštotyros muziejaus vedėjos, pagrindinės Užvenčio dvare kas vasarą organizuojamo tradicinio festivalio-seminaro „Užventis mene“ organizatorės Mildos Balvočiūtės-Knyzelienės pasiūlytą Užvenčio dvaro pritaikymo idėją. Ji rašo, kad „Užvenčio dvaras galėtų būti „kuriamas kaip „tylos dvaras“ – remiantis Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos pasaulėžiūra, kurioje svarbiausia – ne išorinis vartojimas, o žmogaus dvasinis augimas, jautrumas ir santykis su kitu.

Tai gyva kultūros, švietimo ir bendruomenės erdvė, skirta žmogaus asmeniniam tobulėjimui ir prasmingam buvimui. Remiantis Šatrijos Raganos idėjomis, dvaras atsisako tradicinio muziejinio ar pramoginio modelio ir vietoje to kuria „lėtą“, vertybinę aplinką, kurioje susitinka vietos bendruomenė, kūrėjai ir įvairių sričių profesionalai. Čia vystomos kūrybos rezidencijos, švietimo programos, skirtos jaunimui ir suaugusiesiems, bei gyvo dalijimosi programa, kurioje atvykstantys įvairių sričių profesionalai

laikinai gyvena dvare ir prisideda prie bendruomenės gerovės. Programos dalyviai gyvena dvaro aplinkoje, įsitraukia į kasdienį gyvenimą ir dalijasi savo profesine bei gyvenimiška patirtimi su vietos gyventojais – per pokalbius, nedideles edukacijas ar bendras veiklas. Ši iniciatyva grindžiama abipusiškumo principu: atvykstantieji gauna erdvę ramybei, kūrybai ir refleksijai, o bendruomenė – naujus ryšius, žinias ir įkvėpimą. Tai vieta, kur kultūra kuriama ir patiriama, o ne tik pristatoma.

Čia galėtų būti sukurta daugiafunkcė, bet rami ir prasminga erdvė, kuri stiprintų vietos bendruomenę, skatintų kultūrinį ir vidinį žmogaus augimą, vertybiškai ugdytų jaunimą.

Pagrindinės veiklos kryptys:

1. Vidinio augimo erdvės – skaitymo ir tylos kambariai, refleksijos ir rašymo erdvės, „lėto buvimo“ zonos;
2. Švietimas ir jaunimas – vertybinio ugdymo programos, jaunimo stovyklos ir edukacijos, mokytojų ir mentorijų susitikimai;
3. Kultūriniai renginiai – literatūros vakarai, kameriniai koncertai ir kt.;
4. Bendruomenės erdvė – atvira erdvė vietos gyventojų bendruomeninėms iniciatyvoms;
5. Meno rezidencija.

Tai ne tradicinis dvaro atkūrimas, o gyva vieta, kurioje atkuriamas ne tik architektūra, bet ir kultūrinė dvasia. Projektas stiprintų vietos identitetą, sukurtų ilgalaikę kultūrinę vertę, spręstų socialines problemas (atskirtis, vienišumas, jaunimo emigracija), kurtų gyvą ryšį tarp skirtingų žmonių ir bendruomenių. Tai būtų nišinis projektas Lietuvoje, turintis potencialą tapti išskirtiniu kultūriniu modeliu. Jo idėja yra unikali – remiantis Šatrijos Raganos pasaulėžiūra, pedagogika ir jos gyvenimo pavyzdžiu – veiklos nukreiptos į vidinį žmogaus augimą – tokio dvaro modelio Lietuvoje nėra.

Toks dvaro veiklos modelis galėtų būti grindžiamas mišriu finansavimu, derinant viešas kultūros ir švietimo programas, rezidencijų finansavimo sistemas bei ribotas paslaugas.“

Puiki idėja, kuri gali būti realizuota įgyvendinant daug prasmingų projektų, bet pirma reikia, kad namas, kuriame jaunystėje gyveno ir kūrė rašytoja Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, kur buvo įsikūręs ir kur gyvendamas plačią ūkinę veiklą vystė Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras Jonas Smilgevičius, būtų pradėtas gelbėti nuo sunykimo.

Penktojoje amatų ir kulinarinio paveldo šventėje „ŽEMAITIU GĪVASTIS“ Telšiuose – gyva tradicijų pynė

Žemaičių muziejus „Alka“ šių metų gegužės 16 dieną jau penktą kartą savo bičiulius, visus telšiškius ir jų svečius pakvietė į amatų ir kulinarinio paveldo šventę „Žemaitiu gīvastis 2026“. Ji vyko Žemaičių kaimo muziejuje, į kurį buvo susirinkę ir gausus būrys amatininkų, edukatorių, etninės kultūros puoselėtojų bei folkloro kolektyvų iš visų penkių Lietuvos etnografinių regionų. Kiekvienam jų buvo skirta vietos šios šventės programoje.

„Žemaitiu gīvastis“ – vienintelė Telšių rajone analogų neturinti etninę kultūrą puoselėjanti ir regiono išskirtinumą bei reikšmingumą atspindinti amatų ir kulinarinio paveldo šventė. Kasmet Žemaičių kaimo muziejuje trečiąjį gegužės šeštadienį vykstantis renginys yra tapęs tradicijų, bendruomeniškumo ir žemaitiškos tapatybės puoselėjimo renginiu, kuriame kiekvienas atranda jį dominančią veiklą. Vieni mėgaujasi kulinarinio paveldo gardumynais,

kiti domisi amatais ar susipažįsta su jų paslaptimis, klausosi koncertų, patys koncertuoja, dalyvauja edukacijose ar trunkiai trypia „Naktišokiuose“.

Šį kartą šventėje daug dėmesio buvo skirta kanclėms, nes 2026-ieji Lietuvoje yra paskelbti Kanclių metais, na o pagrindinė renginio tema buvo „Žemaitiu gīvastis – vėsa Lietova!“. Iš amatininkų šventėje dalyvavo keramikas Romas Galiauskas, odininkas Arūnas Puškorius, pirtininkė Margarita Bladženauskaitė, bitininkai „Užpelkių medus“, kalviai Donatas Liekmanis ir Gintaras Žiauga, tautodailininkai Angelė ir Vytautas Raukčiai, vytelininkė Roma Lekutienė, šaukštadirbys Arūnas Gaučas, „Dundulio“ aludariai, Rūdupių, Mitkaičių ir Vembūtų kaimų bendruomenių. Laidynes gaminti mokė Vitalijus Praspaliauskas, susirinkusius provokavo ir puikią nuotaiką kūrė nepriklausomų akto-

(Nukelta į 12 p.)

rių klubas „Amplua“, daug šventės dalyvių dėmesio sulaukė „Vilniaus kojūkininkai“.

Renginio metu muziejaus erdvėse vyko edukaciniai užsiėmimai, šurmuliavo amatininkų kiemeliai, kuriuose buvo demonstruojami tradiciniai amatai.

Šventės dalyviai turėjo galimybę įsigyti tautinio paveldo gaminių bei susipažinti su skirtingų Lietuvos regionų tradicijomis ir papročiais. Juos pristatė Telšių rajono ir Skaudvilės kultūros centrai, Klaipėdos miesto etnokultūros centras, Upytės tradicinių amatų centras, Panemunių mokyklos daugiafunkcio centro Plokščių skyrius ir kiti į šventę atvykę etninės kultūros žinovai.

Pagrindinė šventės vedėja buvo Telšių kultūros centro režisierė Alina Gintalienė.

Renginys prasidėjo Švč. Mergelės Marijos litanijos giedojimu Turtingojo ūkininko sodyboje.

Didelio susidomėjimo sulaukė koncertinė programa, kurioje pasirodė įvairių etnografinių regionų folkloro kolektyvai. Koncertavo Skriaudžių ansamblis „Kanklės“ (vad. Dalia Venckienė) – Sūduvos regionas; Panemunių mokyklos daugiafunkcio centro Plokščių skyriaus folkloro ansamblis „Vaiguva“ (vad. Asta Grigaitienė) – Zanavykų kraštas; folkloro ansamblis „Žvangucis“ (vad. Renata Sviklienė) – Dzūkija; Panevėžio kultūros centro padalinio Upytės tradicinių amatų centro folkloro ansamblis „Upytės Vešeta“ (vad. Stanislovas Sargautas) – Aukštaitija; Klaipėdos miesto savivaldybės etnokultūros centro folkloro ansamblis „Alka“ (vad. Elena Šalkauskienė, Jonas Kavaliauskas) – Mažoji Lietuva; Skaudvilės kultūros centro vaikų ir jaunimo folkloro ansamblis „Inkstiliuks“ (vad.

Rasa Bartkuvienė, Vytautas Krencius) – Žemaitija.

Didelio dėmesio šventėje sulaukė kartvelų ansamblis „Riho“ (vad. Vakhtang Pilpani), savo pasirodymais sukūręs išskirtinę jos atmosferą ir sulaukęs gausių žiūrovų ovacijų. Dėmesio netrūko ir kalviui Giorgi Pilpani, kuris renginio dalyviams pristatė unikalius autentiškus peilius.

Vakarinėje renginio dalyje žiūrovus nudžiugino Aistės Smilgevičiūtės ir grupės „Skylė“ koncertas. Šventę „užviršavo“ naktišokiai, kurie tęsėsi iki pat vėlaus vakaro. Koncertavo ir Julius Vaicenavičius, „Kūjeliai“, kanklininkas Modestas Ulberkis, kapelija „Mingė“ (vad. Rolandas Bučmys), Tytuvėnų kultūros centro Šedbarų skyriaus tradicinė kapela „Tytuvėnų krašto armonikieriai“ (vad. Stasys Butkus). Renginyje dalyvavo ir Šilalės kultūros centro Laukuvos vaikų folkloro ansamblis „Dūzginėlis“ (vad. Olga Jogminienė). Šventės metu 10-ąją kartą tradicinius šokius organizavo Žemaičių muziejaus „Alka“ edukatorė Diana Bomblauskienė.

Šio projekto vadovė – Žemaičių muziejaus „Alka“ kultūrinės komunikacijos specialistė Donata Kazlauskienė. Ji džiaugiasi, kad ši šventė – daug dalyvių sutraukiantis etnokultūrinis renginys, kurio metu turi galimybę prisistatyti ne tik meno kolektyvai, bet ir amatininkai, vietos gamintojai.

Svarbu ir tai, kad 2022 m. Telšių rajono savivaldybė amatų ir kulinarinio paveldo šventę „Žemaitiu gīvastis“ įtraukė į prioritetinių rajono renginių sąrašą. Projektą iš dalies finansuoja Lietuvos Respublikos kultūros ministerija. Šiomet iniciatyvą rėmė AB „Žemaitijos pienas“, UAB S. Jurkus ir partneriai, UAB „Fotoera“. Projektą įgyvendinti padėjo Telšių vyskupijos kurija, Telšių Šv. Antano Paduviečio katedra, Telšių Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų bažnyčia, Telšių apskrities priešgaisrinė gelbėjimo valdyba, Telšių policijos rėmėjai, Lietuvos tautodailininkų sąjungos Telšių skyrius, Lietuvos šaulių sąjungos Žemaitijos šaulių 8-oji rinktinė, Lietuvos skautijos Telšių tunto skautai, Telšių kultūros centras, Ryškėnų kultūros centras, Viešvėnų kultūros centras, Ryškėnų kaimo bendruomenė, Rūdupių, Vembūtų, Mitkaičių kaimo bendruomenės, žirgynas „Irkiniai“ ir nemažai kitų rėmėjų.

Pasak Žemaičių muziejaus „Alka“ direktorės Evos Stonkevičienės, pagrindinis šventės tikslas – puoselėti žemaitišką tapatybę, saugoti tradicijas, kalbą, tautinį kostiumą, kulinarinį paveldą ir perduoti etninės kultūros vertybes jaunajai kartai.

Šventė vyko Žemaičių kaimo muziejuje, kuris yra vienintelis muziejus po atviru dangumi Žemaitijoje. Jame lankytojai supažindinami su XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios žemaičių kaimo gyvenimu. Autentiškos sodybos, malūnas, kalvė, sakraliniai paminklai, žemaitukai bei graži šios vietos gamta, muziejaus lankytojams sudaro galimybę patirti gyvą Žemaitijos istoriją ir etninės kultūros tradicijas.

*Monikos Sudintaitės ir Artūro Širvaičio nuotraukose – šventės dalyviai ir jų pramogos
Žemaičių muziejaus „Alka“ informacija*

Prelatas, diplomatas, švietėjas, vertėjas, knygų autorius, lietuvių tautinio atgimimo veikėjas dr. Jurgis Narjuskas (1876–1943)

Janina BUCEVIČĖ

Šiomet minime 150-ąsias prelato dr. Jurgio Narjuskos gimimo metines. Jis ne žemaitis, bet jo gyvenimas ir veikla daug kuo susijęs su Žemaitija. Čia jis, pakviestas Telšių vyskupo Justino Staugaičio, atvyko 1928-aisiais ir buvo paskirtas Telšių vyskupijos tribunolo oficiolu, seminarijos profesoriumi. Kurį laiką J. Narjuskas ėjo ir kurijos kanclerio pareigas. Telšiuose jis daug ir kūrybiškai dirbo, sąžiningai atlikdavo jam patikėtas pareigas bei rengdavo spaudai straipsnius, kuriuos dažniausiai pasirašinėdavo slapyvardžiu *Balsys* ir kt., versdavo į lietuvių kalbą knygas, kitus tekstus, aktyviai dalyvavo krašto visuomeniniame, kultūriniame gyvenime.

Kvietimas, pažadinęs smalsumą

Vaikstant po Žemaičių muziejaus „Alka“ istorinę ekspoziciją, atspindinčią Žemaičių pilietinės visuomenės pastangas įkurti Telšiuose solidų muziejų, mano dėmesį patraukė spalvoto popieriaus lapas – kvietimas aukoti muziejaus statybai. Dar labiau sudomino tai, kad tarp pasirašiusių statybos komiteto narių – Statybos komiteto pirmininkas, Telšių vyskupijos oficiolas prelatas Jurgis Narjuskas. Būtent jis 1936 m. spalio 4 d. pašventino muziejaus kertinį akmenį, žymėjusį statybos pradžią.

Kvietimo aukoti tekste rašoma: „*Žemaičių sostinėje, Telšiuose, ant Masčio ežero kranto, kur prieš amžius stovėjo Didžiųjų Lietuvos Kunigaikščių Telšių dvaras, o vėliau Lietuvos didikų Sapiehų rūmai, toje istorinėje vietoje Žemaičių visuomenė statosi Žemaičių muziejaus rūmus [...] Kviečiame ir Tamstą savo auka prisidėti prie šio židinio sukūrimo ir tuo pačiu prie senovės paminklų gelbėjimo nuo pražūties. Kviečiame Tamstą būti bendradarbiu tokios mokslo bei kultūros įstaigos, kurioje, pagal Himno žodžius, ateinančios kartos galėtų iš praeities sau stiprybės semtis. Kiekviena auka yra mums brangi, todėl dosnia ranka aukok, Tamsta, ir paragink aukoti kitus.*“

Vaikystė ir pirmieji žingsniai į mokslą

J. Narjuskas gimė 1876 m. balandžio 21 d. toli nuo Žemaitijos – Sūduvoje (Vilkaviškio apskrities Pilviškių valsčiaus Parausių kaime). Knygos, gies-

Prelatas dr. Jurgis Narjuskas. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Žemaičių muziejaus „Alka“ rinkinių

mės ir pasakojimai apie protėvius buvo Narjuskų šeimos kasdienybės dalis. Jurgis nuo pat mažens iš-

siskyrė smalsumu ir ryžtingumu. Tėvai, matydami sūnaus polinkį į mokslą, pradėjo jį leisti į Paežerių pradinę mokyklą. Ten jis, būdamas devynerių metų amžiaus, pirmą kartą pamatė „Aušros“ laikraštį (tą dieną mokytojas ant lentos rašė jame išspausdintą tekstą apie ošiantį mišką).

Jau vėliau Jurgis iš pažįstamo studento Antano Aibšės gaudavo paskaityti lietuviškų knygelių.

1887 m. vaikiną tęsė mokslus garsiojoje lietuviybės kalvėje – Marijampolės gimnazijoje. Gimnazijoje jis daug ko išmoko, čia sustiprėjo jo tikėjimas Dievu, meilė lietuvių ir kalbai. Čia Jurgis išitraukė į nelegalų Tilžėje spausdintų lietuviškų laikraščių, maldaknygių, knygų ir kalendorių platintojų tinklą.

Pašaukimas, seminarija ir tautinis sąjūdis

1893-aisiais baigęs gimnaziją, Jurgis nedvejodamas įstojo į Seinų kunigų seminariją. Mokydamasis joje išitraukė į pagrindinio seminaristų būrelį, platinusio iš knygnešio Karolio Petruškevičiaus gautą lietuvišką spaudą, veiklą. Atostogų metu jis užrašinėdavo liaudies dainas ir stengėsi kitais būdais prisidėti prie lietuviybės stiprinimo. Dar būdamas klierikas, kartu su A. S. Būčiu, A. Civinsku, J. Šidlausku ir kitais seminaristais jis iš lenkų kalbos išvertė Povilo Smolikovskio knygą „Marijos mėnuo“ (išleista 1900 m. Vilniuje, pakartotinai – 1931 m.).

1897 m. Seinų vyskupu tapus poetui Antanui Baranauskui, ši parapija pradėjo atgimti naujam gyvenimui. Čia ingresso metu A. Baranauskas pirmą kartą į tikinčiuosius kreipėsi lietuviškai. Šis faktas stipriai paveikė Jurgį. Po dviejų metų, 1899 m. balandžio 23 d. tas pats vyskupas A. Baranauskas Jurgį Narjauską Seinų katedroje išventino į kunigus.

Studijos Romoje ir Frybure

Vyskupas, pastebėjęs jaunojo kunigo gabumus, išsiuntė jį tęsti mokslų į Romą. 1899–1902 m. J. Narjauskas studijavo Romos Šv. Grigaliaus universitete ir Šv. Apolinaro institute, ten įsigijo kanonų ir civilinės teisės mokslų daktaro laipsnius. Na o 1902–1903 m. Fribūro katalikiškajame universitete (Šveicarijoje) jis metus laiko studijavo muziką; čia jam atsivėrė bažnytinio giedojimo pasaulis. Fribūre Jurgis įsijungė į tuo metu čia buvusį gausų lietuvių studentų būrį, kuris 1899 m. įkūrė draugiją „Rūta-Lituania“.

Kvietimas aukoti pinigų Žemaičių muziejaus „Alka“ statybai. Išspausdintas 1936 m. 1 000 egzempliorių tiražu. Ilustracija iš Žemaičių muziejaus „Alka“ rinkinių

Liubavas: pirmasis konfliktas dėl kalbos

1903 m. J. Narjauskui grįžus į Lietuvą, jis buvo paskirtas Liubavo parapijos vikaru. Čia dominavo lenkų kalba, tačiau vikaras su parapijiečiais pradėjo bendrauti lietuviškai, nes lietuviškai kalbančių parapijiečių buvo daugiau negu lenkakalbių. Jis pradėjo mokyti parapijiečius lietuviškai giedoti rožinį ir kitas giesmes, vedė švietėjiškas paskaitas, skatino jaunimą domėtis savo krašto, giminės istorija ir kalba. Tai nepatiko klebonui, kuris pareiškė, kad chorui vadovauti gali tik tas, kuris pats moka giedoti. J. Narjauskas, atsakydamas į tai, klebonui parodė Fribūro universitete įgytą bažnytinio giedojimo diplomą ir paklausė, ar gali tęsti darbą. Vis dėlto klebonas dėl lenkų kalbos laikėsi savo pozicijos, tačiau J. Narjauskas ir toliau, būdamas teisės mokslų daktaras, gynė parapijiečių teisę patiems spręsti, kokio kalba melstis, todėl kas antrą sekmadienį Liubavo bažnytelėje skambėdavo lietuviškos giesmės.

(Nukelta į 16 p.)

Seinai – mokslo, kultūros ir spaudos centras

1904-aisiais J. Narjauskas su Liubavo parapijiečiais atsisveikino, nes buvo paskirtas Seinų katedros vikaru ir paskiestas dirbti Seinų seminarijoje, kurioje dėstė bažnytinį giedojimą, lietuvių ir lotynų kalbas. Čia jis buvo labai užimtas: ryte – pamaldos, po jų – paskaitos, vakarais – pasiruošimas paskaitoms, liaudies dainų užrašinėjimai ir kt. veiklos. Vasaromis jis keliaudavo po Lietuvos kaimus, rinkdavo tautosaką, tokių išvykų metu buvo užsukęs ir į Jono Basanavičiaus gimtąjį Ožkabalių kaimą Vilkaviškio rajone, kur, pasikliaudamas vietinių gyventojų pasakojimais, kruopščiai užrašinėjo dainas ir jų melodijas (tai dabar saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos institute (LTR 588, LTR 3007), yra paskelbta 1998 m. Vilniuje išleistoje knygų serijoje „Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka“, t. 9–10). Jis ne tik pats užrašinėdavo, bet ir kitus, ypač vargonininkus ir kunigus, skatindavo rinkti ir užrašinėti liaudies dainas, jų melodijas, pažymėdamas kad „senobinės lietuvių liaudies dainos su įdomiais savo tekstais ir puikiomis melodijomis nyksta...“ 1909 m. Jurgis Narjauskas tapo Lietuvių mokslo draugijos nariu, dalyvavo jos dainų ir melodijų rinkimo komisijos darbe.

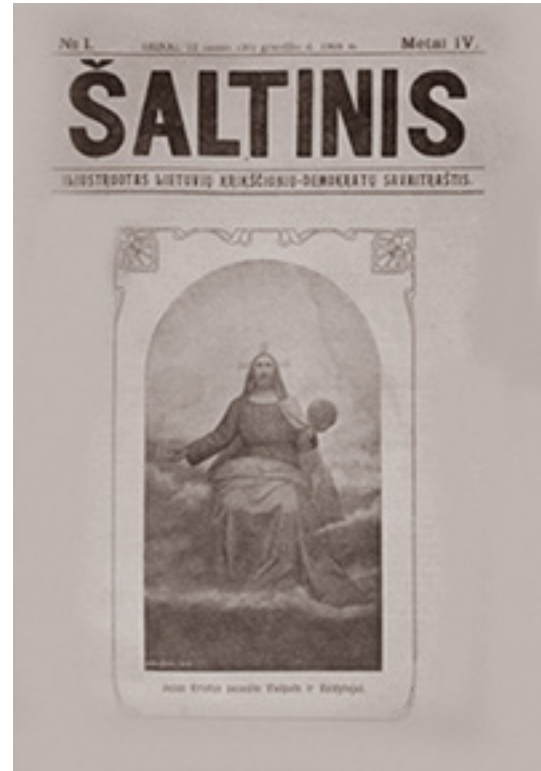
„Šaltinio“ spaustuvė ir leidybinė veikla

1905 m. kovo mėnesį J. Narjauskas ėjo Seinų konsistorijos sekretoriaus, 1909 m. – Senų vyskupijos kurijos kanclerio, 1910–1912 m. – konsistorijos regento pareigas. 1913 m. jam suteiktas Seinų kapitulos garbės kanauninko vardas.

Panaikinus Rusijos caro valdžios įvestą lietuviškos spaudos lotyniškais rašmenimis draudimą, Seinuose puoselėta lietuviška veikla įgijo antrą kvėpavimą: buvo suburtas teatras, lietuviškas choras, kuriam vadovavo Vincas Dvaranauskas. Prie choro ir teatro organizavimo prisidėjo ir J. Narjauskas.

1906 m. Seinuose buvo įsteigta Juozo Laukaičio, Vonco Dvaranausko ir Jurgio Narjausko bendrovė „Šaltinis“ (iniciatorius – Juozas Laukaitis), kuri užsiėmė knygų leidyba.

Bendrovės narių steigiamasis suvažiavimas vyko Marijampolėje. Jo metu J. Laukaitis pasiūlė „Šaltinį“ steigti Seinuose, nes, pasak jo, Seinai – vyskupijos centras, veikia seminarija, kurioje dirba daug dvasininkų, rašysiančių laikraščiu tekstus. Mieste ir aplinkiniuose kaimuose gyvena daug aplenkintų dzūkų, tad Seinuose leidžiamas „Šaltinis“ turėjo pasitarnauti „atgaunat“ juos Lietuvai. J. Laukaičio idėjoms nepritarė Justinas Staugaitis. Jis pasiūlė „Šaltinį“ steigti Aleksote arba Marijampolėje ir dėl to pateikė keletą

Laikraščio „Šaltinis“ titulinis puslapis. Ketvirtieji leidybos metai, Nr. 1

svarių argumentų. Pirma: „Šaltinis“ skirtas ne Seinų dzūkams, bet visai Lietuvai, todėl jis turėtų būti leidžiamas dideliame centre, kuriame geriau jaučiamas gyvenimo pulsas. Antra: Seinų dzūkams atgaivinti užtektų, jei kunigų seminarijos kunigai uoliai platintų „Šaltinį“ ir siųstų leidiniui savo straipsnius. Trečia: Seinai yra Lietuvos pakraštyje, toli nuo svarbesnių kelių ir geležinkelio linijų. Ketvirta: spaustuvę geriausia steigti Kaune arba Vilniuje, kadangi ten verda lietuvių kultūrinis gyvenimas – ten spaustuvei ir laikraščiu gyvuoti būtų palankiausias sąlygos. J. Staugaitis įtikinėjo, kad jei būtina reikia turėti įmonę šiaurės Nemuno, ją reikėtų steigti Aleksote, kuris yra Kauno priemiestis, arba, blogiausiai atveju, Marijampolėje. Šiuo klausimu buvo priimta rezoliucija. J. Staugaitis savo atsiminimuose rašė: „Bet Laukaitis, per siaurai žiūrėdamas į gyvenimą, padarė savo: prisidengdamas prel. Antanavičiaus, diecezijos valdytojo, autoritetu, įsteigė spaustuvę Seinuose ir iš ten ėmė leisti „Šaltinį“. Aš jau ir taip buvau senųjų klebonų prel. Anta-

navičiui skundžiamas, kaip pavojingas novatorius. Antanavičius juo labiau nusistatė prieš mane, kai iš Laukaičio sužinojo, kad aš norėjęs „Šaltinį“ iškelti iš Seinų.“ (J. Staugaitis, *Mano atsiminimai*, p. 207).

Tokiomis aplinkybėmis 1906 m. pavasarį Seinuose buvo įsteigta spaustuvė „Laukaitis, Dvaranauskas, Narjauskas ir Bendrovė“. Bendrovė įsigijo „Šaltinio“ spaustuvę, kurioje daugiausiai buvo spausdinami lietuviški leidiniai. Pinigais, reikalingais spausdinimo mašinoms nupirkti, daugiausiai rūpinosi V. Dvaranauskas. Spaustuvei vadovavo Seinų kunigų seminarijos profesorius J. Laukaitis.

1906 m. kovo 18 d. buvo išleistas pirmasis iliustruoto katalikiško savaitraščio „Šaltinis“ numeris. Antrame jo numeryje rašoma: „Pereitiesiems metams baigiantis trys Seinų miesto kunigai: Juozapas Laukaitis, Vincentas Dvaranauskas ir Jurgis Narjauskas, pritariant ir padedant savo dvasiškajai vyriausybei, įkūrė draugiją spaustuvei Seinuose įsteigti, „Šaltiniui“ leisti ir knygoms spausdinti. Iš visų kraštų kunigai lietuviai parėmė šį sumanymą. Trumpu laiku draugija įtaisė puikią spaustuvę ir dabar jau leidžia laikraštį ir turi daug knygų spausdinti. Tai gi 1 balandžio mėn. dieną (20 kovo) šių metų J. M. Garbingiausias diecezijos Administratorius Pralotas Antanavičius, atlaikęs Katedroje šv. Mišias, pašventino naująją lietuvišką spaustuvę ir „Šaltinio“ redakcijos butą, linkėdamas draugijai ir laikraščio bendradarbiams Dievo palaiminimo ir pasisiekimo. Be to J. M. Administratorius paskyrė į „Šaltinio“ redakciją tris kunigus: Laukaitį, Totoraitį ir Civinską, atliuosavęs juos nuo visų kitų pareigų. Laukaičio vietą, kaip Seinų Konsistorijos Sekretoriaus, apėmė Jurgis Narjauskas, buvusias Katedros vikaras.“ („Šaltinis“, Nr. 2, p. 31).

J. Narjauskas „Šaltinyje“ dažnai skelbdavo savo straipsnius. Buvo leidžiama ir savaitraštis „Žiburyš“ su priedais „Artojas“, „Šaltinėlis“, „Vainikėlis“, „Vainikas“ ir „Kvieslys“. J. Narjauskas 1911 m. iš italų į lietuvių kalbą išvertė ir „Šaltinio“ spaustuvėje išleido A. Palmieri knygą „Finlandija“.

Iš pradžių Seinų spaustuvė veikė nuostolingai, tačiau kai bendrovės reikalus į savo rankas perėmė kunigas Juozas Vailokaitis, padėtis sparčiai ėmė gerėti. „Šaltinis“ ne tik greitai padengė skolas, bet ir pradėjo duoti pelną. Spaustuvė turėjo daug darbo, netrukus prie jos atsirado didelis knygų sandėlis.

Seinų „Šaltinio“ spaustuvė išgarsėjo ir pradėjo sėkmingai konkuruoti su veikusiomis spaustuvėmis Vilniuje ir Kaune. Tai buvo priverstas pripažinti ir J. Staugaitis, 1909–1912 m. pats redagavęs bendrovės leidinį „Vadovas“, skirtą kunigams ir inteligentams.

Pirmasis pasaulinis karas ir tremtis

1915 m. prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, J. Narjauskas atsidūrė Rusijoje, rytų Baltarusijos mieste Mogiliave, vėliau – Petrapilyje (dabar Sankt Peterburgas). Ten jis dirbo lietuvių gimnazijos kapelionu, organizavo chorą, rūpinosi pabėgėliais, 1916 m. buvo išrinktas Lietuvių tremtinių komiteto pirmininku. 1917-aisiais likimas kunigą nubloškė į Krimskoje Stanicą. Ten veikusioje gimnazijoje jis dirbo lotynų kalbos ir tikybos mokytoju. Vėliau atsidūrė Kubanėje, buvo areštuotas Jekaterinograde, kur vietos bolševikai, apkaltino jį, esą šis rengęs sukilimą. Buvo įkalintas ir nuteistas mirties bausme, kurios per stebuklą išvengė. Išsigelbėti Jurgiui padėjo kalėjimo felčeris, kuris, pasikalbėjęs su kunigu, suprato, kad šis neteisingai ČK (F. Dzeržinskio sukurta Ypatingoji komisija, NKVD pirmtakė) apkaltintas, todėl patalpino jį į kalėjimo lignonę. Iš jos kunigas buvo patyliukais paleistas ir, vargais negalais grįžęs į Lietuvą, vėl apsigyveno Seinuose.

Diplomatinė tarnyba ir pedagoginė veikla

1918 m. grįžęs į Lietuvą, J. Narjauskas aktyviai įsitraukė į valstybės pagrindų kūrimą: platino Lietuvos Tarybos dokumentus, aiškino juos žmonėms, skatino juos aktyviai įsijungti į nepriklausomybės stiprinimo veiklas. 1919 m. rugsėjo mėnesį jį prezidentas Antanas Smetona ir ministras pirmininkas Augustinas Voldemaras paskyrė Lietuvos atstovu prie Šventojo Sosto Romoje, jis gavo diplomatinę pasą. Deja, su tuo pasu jis nuvyko tik iki Berlyno, kur Italijos ambasada atsisakė jam išduoti diplomatinę vizą, motyvuodama tuo, kad tokios valstybės kaip Lietuva jų sąrašė nėra. Tuo laikotarpiu Italija dar nebuvo pripažinusi Lietuvos valstybės net *de facto*. Tada ką tik paskirtam diplomatu teko keliauti į Paryžių, kur tuo metu vyko Paryžiaus Taikos

(Nukelta į 18 p.)

konferencija, kurioje nepriklausomybę paskelbusią Lietuvą pasauliui stengėsi pristatyti konferencijoje dalyvavę tuometiniai jos vadovai.

Galvęs paprastą pasą, J. Narjuskas per Šveicariją pagaliau pasiekė Italiją ir 1919 m. spalio 12 d. buvo oficialiai priimtas Vatikano Valstybės sekretoriaus kardinolo prof. P. Gasparri, kuriam jis įteikė skiriamuosius raštus. Spalio 29 d. jam privačią audienciją suteikė pats popiežius Benediktas XV.

Diplomatinės atstovybės prie Šventojo Sosto įkūrimas Romoje 1919 m. rudenį buvo didelis Lietuvos vyriausybės laimėjimas. Prancūzų diplomato Charles Jonnart žodžiais tariant, Šventasis Sostas visais laikais buvo „[...] *puiki politinė observatorija*“ (A. Kasperavičius, *Tarp politikos ir diplomatijos*, p. 83). Kan. J. Narjuskas ja naudojosi pristatydamas pasauliui Lietuvą ir teikdamas savo šalies Vyriausybei informaciją apie tarptautinę opiniją. Nors juridiskai Lietuvos ir Šventojo Sosto diplomatiniai santykiai dar nebuvo nustatyti, J. Narjuskas, turėdamas Lietuvos vyriausybės įgaliojimus, nuolat buvo kviečiamas į įvairius diplomatinis priėmimus Romoje, audiencijas pas popiežių ir Valstybės sekretorių, lankydavosi kongregacijose, darydavo įvairius politinio pobūdžio pareiškimus.

Turėdamas itin mažai finansinių resursų ir ribotą palaikymą iš Lietuvos vyriausybės, jis Romoje įsteigė pasiuntinybę ir greitai išplėtė savo veiklą. Tai lėmė jo asmeninės savybės – darbštumas, iniciatyvumas, idealizmas, geras pagrindinių Europos kalbų mokėjimas ir didžiulė darbų apimtis. Sprendžiamų klausimų buvo daugybė, nes Lietuvos valstybė tais metais dar tik stojosi ant kojų, buvo komplikuoti jos santykiai su kaimynais ir ne itin sėkmingi žingsniai tarptautinėje arenoje dėl Lietuvos pripažinimo *de jure*.

Tuo laikotarpiu Lietuvos vyriausybės kanceliarija ir Užsienio reikalų ministerija dirbo gana vangiai, nes, atsisakius bendradarbiavimo su bajorija, trūko patyrusių, išsilavinusių žmonių, o kartais ir sąžiningumo bei finansų. Savaitėmis negaudamas instrukcijų ir informacijos iš Kauno, J. Narjuskui dažnai tekdavo darbe priimti sprendimus savo nuožiūra. Tiesa, kartais jam pagelbėdavo latviai ir estai, suteikdami informaciją ne tik apie tarptautinius, bet ir apie opiausius Kauno įvykius (tuo laikotarpiu, pasak signataro dr. Jurgio Šaulio, Lietuvos atstovo Šveicarijoje, šiaurinių kaimynų atstovybės iš

Rygos ir Talino ne tik kasdien gaudavo iki penkių telegramų, bet ir savo šalies spaudą.

Kadangi Lietuva 1919–1920 m. dar neturėjo diplomatinės atstovybės prie Kvirinalo (Italijos karaliaus ir vyriausybės), atstovui prie Šventojo Sosto kai kada tekdavo kuruoti besimezgančius Lietuvos diplomatinis santykius su Italija (italai kartu su britais, prancūzais ir japonais 1919–1931 m. buvo įtakingos tarptautinės Ambasadorių konferencijos dalyviai). Lietuvos pasiuntinybė prie Kvirinalo Romoje buvo įkurta tik 1921 m. sausio mėnesį.

Lietuvos atstovas prie Šventojo Sosto energingai rūpinosi ir nuo politikos tiesiogiai kiek nutolusiais dalykais: tarpininkavo lietuvių dvasininkams sprendžiant pastoracinius ir tarnybos reikalus, ieškojo lėšų Lietuvos pasiuntinybei, mecenatų Romoje teologiją studijuojantiems neturtingiems studentams. Jis pats kiek pajėgdamas finansiškai ir moraliai rėmė čia besimokančius lietuvius studentus pasauliečius, atvykusius ne tik iš Lietuvos, bet ir iš istorinės Lietuvos kilusius kitataučius, rūpinosi lietuviams belaisviais, kalinamais Italijos Asinaro saloje, lietuviams kunigais, kurie anksčiau dirbo Rusijoje, o po bolševikų perversmo tapo persekiojami, terorizuojami ar net žudomi (jiems J. Narjuskas padėdavo grįžti į tėvynę). Siekdamas garsinti Lietuvą Italijoje, jis italų kalba leido dvisavaitinį informacinį laikraštį „Eco di Lituania“ („Lietuvos aidas“).

J. Narjuskas ne tik įkūrė Lietuvos pasiuntinybę prie Šventojo Sosto, bet ir suformulavo esminius jos veiklos principus ir gaires, pagrindė optimalią personalo, kurį sudarė vos keturi etatiniai darbuotojai (atstovas, sekretorius, daktilografas ir kurjeris) sudėtį.

1920–1921 m. bene didžiausiu J. Narjuskos rūpesčiu tapo siekis, kad Šventasis Tėvas paskirtų Lietuvai atskirą nuo Lenkijos diplomatinį atstovą. Juo 1921 m. lapkričio mėnesį buvo paskirtas italas prof. Antonino Zecchini. Deja, dėl Lietuvos vyriausybės vaikiškų ambicijų (tik apaštališkasis vizitatorius, o ne pasiuntinys, jėzuitas, vienas apaštališkasis vizitatorius Lietuvai, Latvijai ir Estijai, įsikūrė Rygoje, o ne Kaune...) iš Romos J. Narjuskos gražiai išlydėtas apaštališkasis vizitatorius Berlyne nebuvo pasitiktas nė vieno Lietuvos pasiuntinybės atstovo šioje šalyje. Ne ką geriau reikalai klostėsi ir 1922 m. sausio mėnesį, kai prof. A. Zecchini atvykus iš Latvijos į Kauną, geležinkelio stotyje jo nepasitiko joks oficialus

valdžios atstovas. Nėgana to, jį tuoj užsipulė Lietuvos spauda, ir ne tik liberalioji, bet ir krikščionių demokratų oficiozas „Laisvė“, tada kliuvo ir pačiam J. Narjauskui, kuris stengėsi taisyti padėtį ir atvirai išdėstė Steigiamojo Seimo vicepirmininkui J. Staugaičiui ir užsienio reikalų ministrui prof. Vladui Jurgučiu, kaip reikėtų pagerinti esamą situaciją.

Plačiašakė J. Narjausko veikla padėjo Lietuvos ir Vatikano santykių proveržiui ir paskatino Lietuvos Respublikos tarptautinį pripažinimą. 1921 m. balandžio 26 d., minint Žemaičių vyskupijos įsteigimo 500 metų jubiliejų, Kauno katedros bažnyčiai Benediktas XV suteikė Mažosios Bazilikos titulą.

Dr. J. Narjausko užmojis Romoje prie Šventojo Sosto kurti visavertę Lietuvos diplomatinę atstovybę, kuri savo veiklos apimtimi, pobūdžiu bei įvairumu nenusileistų kitų šalių pasiuntinyboms, Kaune buvo sunkiai suprantamas. 1922 m. kovo mėnesį, kai popiežiumi tapo Pijus XI, Lietuva pakeitė savo atstovą prie Šventojo Sosto. J. Narjauskas iš savo pareigų buvo atšauktas, o į jo vietą paskirtas jaunas, bet jau patyręs politikas – 1918 m. vasario 16 d. Lietuvos nepriklausomybės Akto signataras Kazimieras Bizauskas. Tam buvo kelios priežastys. 1920–1921 m. prieš J. Narjauską nukreiptus skundus įvairiems Užsienio reikalų ministerijos (URM) valdininkams nuolat rašinėjo atstovybės sekretorius P. Mačiulis, teigdamas, kad J. Narjauskas, esą, švaisto lėšas, rūpinasi tiesiogiai jo kompetencijoje nesančiais reikalais. Tiesa, kurį laiką ministerija į tokius P. Mačiulio skundus nereagavo (dėl to P. Mačiulis taip pat skundėsi ministerijai).

Lyg to nebūtų gana, 1921 m. vidurvasarį pašijo J. Narjausko santykiai su buvusiu bičiuliu ir bendraminčiu kan. Kazimieru Prapuolenu, kuris, J. Narjausko dėka tapęs URM ministro patarėju bažnytiniais reikalais, greitai įsijautė į viršinko vaidmenį ir ėmė smulkmeniškai registruoti bičiulio realius ir tariamus nusižengimus, kritikuoti jo diplomatinio darbo metodus ir mokyti jį diplomatinės veiklos subtilybių. K. Prapuoleniui nepatiko J. Narjausko iniciatyvumas, pvz., siekis Romoje įsteigti Lietuvių kolegiją, pagalba studentams ir t. t. Buvusių bičiulių konflikte atsispindėjo skirtingi požiūriai į valdininkijos funkcijas valstybės tarnyboje ir vadovavimo stilių. Tai buvo ir dviejų valdininkijos mokyklų susidūrimas: kan. K.

Jurgis Narjauskas. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Gelgaudiškio parapijos archyvo

Prapuolenis, baigęs studijas Petrapilyje, atstovavo iš carinės Rusijos paveldėtą senojo režimo mokyklą, grįstą instrukcijomis ir besąlygišku klusnumu ar netgi servilizmu, griežta hierarchija, puikiai derančia su ksenofobija ir perdėtu politiniu priešišku lenkams. Daug jaunesnis ir Vakaruose mokslus baigęs J. Narjauskas savo veiklą grindė moderniu ir rafinuotu europietišku tarnybos valstybei ir valdininkijos veiklos modeliu, grįstu kolegialiais tarpusavio santykiais, asmenine iniciatyva, veiklos laisve ir suvokta bei priimta atsakomybe.

1921 m. vasaros pabaigoje Vatikane svarstant, kaip nubausti K. Prapuolenį už jo perdėtą lenkų Katalikų bažnyčios kritiką knygoje „L’Eglise Polonaise en Lithuanie“ bei kitus jo antilenkiškus išsišokimus, J. Narjauskas iš Kauno gavo užsienio reikalų ministro dr. J. Purickio instrukciją: „išaiškinti kardinolui Gasparri, kad knygos pasmerkimas lyginasi beveik su Lietuvos pasmerkimu, o Prapuolenio užgavimas yra Lietuvos garbės užgavimu“. Toks pareiškimas ir K. Prapuolenio knygos prilyginimas beveik Šventajam Raštui Romos kurijoje turėjo nuskambėti įžeidžiamai ir sukelti abejonių dėl lietuvių politinės brandos ir valstybės ateities, todėl Lietuvos atstovas J. Narjauskas tokios instrukcijos negalėjo paisyti. Ministras dr. K. J. Purickis per daug nesigilindamas „įsakė“ abiem baigti tarpusavio polemiką. 1921 m. rugsėjo

(Nukelta į 20 p.)

20 d. K. Prapuolenis „savo noru“ iš tarnybos URM pasitraukė. 1922 m. balandžio mėnesį ambicingasis J. Narjuskas buvo priverstas atsiseikinti ir su Italijos sostine, diplomatine tarnyba bei grįžti į Lietuvą.

Čia J. Narjuskas buvo politinis vienišius ir savo šalininkų valstybinėse institucijose beveik neturėjo. Be to jis buvo praktikuojantis dvasininkas, o tai jauniems lietuvių liberalams ir socialistinėmis idėjomis užsikrėtusiems socialdemokratams buvo ne privalumas, o trūkumas. Be to jis nebuvo savas ir krikščionims demokratams, nes į šį postą jis buvo paskirtas tautininkų lyderių dėka.

Nuo 1923 m. J. Narjuskas gyveno Kaune, kunigų seminarijoje, Lietuvos universitete, „Aušros“ gimnazijoje dėstė lotynų bei italų kalbas.

1925 m. J. Narjuskas buvo paskirtas Gelgaidišio klebonu. Čia dirbdamas jis į lietuvių kalbą išvertė Dantės „Skaistyklą“ ir tris „Dangaus“ giesmes.

1926 m., „Varpo“ spaustuviėje išleido vadovėlį „Lotynų kalbos gramatika“, jį pasirašęs K. J. N. slapyvardžiu.

Telšiai – brandžiausių darbų laikotarpis

J. Narjuskui reziduojant Telšiuose, jam buvo suteikti Telšių kapitulos garbės kanauninko ir prelado vardai. Išlikę atsiminimai liudija, kad jo pamokslai buvo nepublikuoti tekstai apie mokslo žinias, darbštumą, sąžiningumą ir dorovingumą. Kunigų labiausiai domino dorovės, jaunimo auklėjimo temos, kova prieš plintantį girtavimą. Telšių vyskupijos spaustuviėje buvo išspausdinta jo kartu su kunigu Motiejumi Gustaičiu iš lotynų į lietuvių kalbą išversta knygelė „Biografija. Autobiografija / Ovidijus. Pasirinktos vietos“.

Telšiuose J. Narjuskui netrūko veiklos ir kaip teisininkui: šešerius metus užtruko vyskupijos byla su stačiatikių bendruomene dėl buvusios parapijinės bažnytelės grąžinimo katalikams. Apie šios bylos eigą J. Narjuskas nuolat informuodavo „Žemaičių prieteliaus“ skaitytojus. Jis aktyviai įsijungė į visuomeninę ir kultūrinę Telšių miesto gyvenimą, rėmė „pavasarininkų“, „zitiečių“, Vincento a Paulo draugijų veiklą. Tad neatsitiktinai, rengiantis Senovės mėgėjų draugijai „Alka“ statyti specialiai muziejui skirtą pastatą, jis kaip itin išsilavinęs ir aktyvus visuomenės veikėjas buvo išrinktas statybos komiteto pirmininku.

J. Narjuskas, gyvendamas Telšiuose, užbaigė

Žemaičių muziejaus „Alka“ pastato kertinį akmenį šventina prelatas dr. Jurgis Narjuskas. 1936 m. spalio 4 d. Fotografas nežinomas. Nuotrauka iš Žemaičių muziejaus „Alka“ rinkinių

versti Dantės „Dieviškąją komediją“ (1938 m. išspausdinta Marijampolės spaustuviėje) ir dalį Ovidijaus kūrinį. Dantės „Dieviškoji komedija“ susilaukė palankių recenzijų. Vertimo fragmentas:

„O, Tėve mūsų, danguje esąs!
Dėl meilės pertekliaus, kurią beribe
Tu gaivini pirmąsias būtybes,

Tesie tavasis vardas ir galybė
Pasaulio pagarboj: jo pareiga
Dėkoti Tavo kavapo malonybei.

Teateinie iš aukšto mums taika,
Kurios nagalim įgyvendint patys
Visa savąja pastanga sveika“.

(IX skaistyklos giesmė; Žemaičių prietelius, 1938.IX.22)

Visos poemos vertimas užtruko dvylika metų, nes J. Narjauskas ją vertė itin kruopščiai, rūpestingai, ne vieną giesmę taisė, lygino, o „Pragarą“ perrašė net keturis kartus. Jis niekam neleido savo vertimų taisyti, tik vienam kitam geram lietuvių kalbos žinovui juos prieš spausdinimą parodė. Gerai mokėdamas prancūzų, vokiečių, lenkų ir rusų kalbas jis galėjo patikrinti, ar teisingai suprato ir išvertė tekstą. Versti jį skatino jo geras bičiulis – rašytojas kan. Juozas Tumas-Vaižgantas.

J. Narjauskas ilgą laiką abejojo savo gebėjimais poetiškai perteikti tekstą, nes nebuvo poetas ir niekada nebandė eiliuoti, pergyveno, kad ėmėsi darbo ne pagal savo jėgas. Kartais taip nutikdavo, kad per dieną jis išversdavo visą giesmę, bet buvo dienų, kai žodžiai nesiliedavo į eilutes, nesisekdavo susidoroti su dramos strofomis. Laiške bičiuliui jis yra skundęsis, kad visa dieną rašė, braukė, bet nė per žodį nepasistūmėjo į priekį. J. Tumas-Vaižgantas nuolat jį palaikė ir drąsino: „*Tamstos vertimas yra geras šiam kartui ir bijoti nebėra ko, nors nepasitikėjimas savimi esąs didelis akstinas gerėti. Drebėk ir būk galingas!*“ Jis vis ragino bičiulį: „*Dieviškąją Komediją reikia spausdinti galo nelaukus. Spausdinimas dalimis laikraštyje kaip tik padeda matyti darbo klaidas, jas taisyti, kur kas patogiau – iš spausdinto dedant į atskirą knygą. Mūsų žmonės tęsės susipažinti su Dantės veikalų dalimis,*

nes išties veikalą apgalės tik pasišventėliai mėgėjai.“

Dantės kūryba J. Narjauskas susidomėjo dirbdamas Romoje. Gyvendamas Italijoje jis kaupė ir medžiagą būsimoms paskaitoms apie vizijų įtaką Dantės poemoms. Jis aip pat domėjosi Petrarkos kūrybos šaltiniais, lotynų bevardės giminės likimu romanų kalbose. Kadangi gerai mokėjo italų kalbą, jis išvertė ir italų kompozitoriaus Amilkarės Ponkjelio operos „Lietuviai“ libretą, Vergilijaus „Eneidą“, Ovidijaus „Metamorfozes“, Petrarkos „Sonetus į Laurą“, nemažai religinių giesmių, kai kurias operetės „Don Paskualė“ libreto dalis.

J. Narjausko publicistiką noriai spausdindavo Lietuvos laikraščiai.

Kunigas laisvai kalbėjo ir rašė lietuvių, rusų, lenkų, italų, prancūzų, vokiečių, lotynų ir graikų kalbomis. Nors žemaitiškai kalbėti ir rašyti nemokėjo, tikėtina, kad gyvendamas Telšiuose šią kalbą bent iš dalies perprato.

Prel. dr. Jurgis Narjauskas 1943 m. sausio 27 d. mirė Telšiuose. Jis palaidotas vasario 1 d. senosiose Telšių kapinėse, palikdamas pavyzdį dermės: gilaus tikėjimo, kultūros puoselėjimo ir meilės savo tautai.

Prelato J. Narjausko gyvenimas – ne tik biografija, bet ir pavyzdys tikėjimo, drąsos, darbštumo ir atsidavimo, kuris įkvepia ir šiandien.

NAUDOTA LITERATŪRA:

1. Algimantas Kasparavičius, *Tarp politikos ir diplomatijos. Šventasis Sostas ir Lietuvos Respublika*, Vilnius, 2008;
2. Justinas Staugaitis, *Mano atsiminimai*, Vilnius, 2006;
3. *Vilkaviškio krašto e-etnografijos akademija*: <https://etnografijavilkaviskis.lt/narjauskas-jurgis/> (žiūr. 2026.04.10);
4. *Punskas.pl*: <https://www.punskas.pl/is-praeities/is-seinu-i-tevynes-sirdi-3-dalis/> (žiūr. 2026.04.09);
5. *Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka*: <https://www.lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/biobibliografijos/936-narjauskas-jurgis> (žiūr. 2026. 04.10);
6. *Voruta.lt*: https://www.voruta.lt/wp-content/uploads/voruta2007_8.pdf (žiūr. 2026 04 08);
7. *epaveldas*: <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1C1B0000419273-1938-Rugs.22> (žiūr. 2026.04.10).

KNYGA „Stacėjės. Krīžiaus i mūsa kēls Tirkšliū kapū koplīčiuo“

Janina DAMBRAUSKAITĖ

Mažeikių rajono Tirkšlių Kristaus Karaliaus bažnyčioje vasario 6-ąją pristatyta knyga „Stacėjės. Krīžiaus i mūsa kēls Tirkšliū kapū koplīčiuo“. Ji skatina naujai pažvelgti į Kristaus kančią, saugoti ir puoselėti žemaičių kalbą. Tai pirmasis Mažeikių Henriko Nagio viešosios bibliotekos leidinys. Jis išspausdintas Vilniuje veikusioje spaustuvėje „Petro ofsets“. Leidybą pagal investicijų programą finansavo Mažeikių rajono savivaldybė kartu su Kultūros, sporto ir paveldosaugos skyriumi, organizavusi Žemaitijos kultūrinį identitetą puoselėjančias veiklas.

Prieš šv. Mišias renginio dalyviai apsilankė 1862 metais pastatytoje medinėje Tirkšlių miestelio kapinių koplyčioje. Kryžiaus kelio stotys joje buvo pažymėtos tik įrėmintu juodu kryželiu ir po juo raudonoje lentelėje išryškintomis raidėmis ST ir romėnišku skaičiumi. Nedidelės menines figūras sukūrė Vilniuje gyvenantis iš Sedos parapijos kilęs skulptorius dominikonas pasaulietis Mykolas Gediminas Pačkauskas. Sumanymas sukurti Kryžiaus kelio stotis nebuvo spontaniškas – tokia idėja buvo gimusi seniai, tačiau jam realizuoti vis nebuvo tinkamo laiko ir užsakovo. Ant koplyčios sienų stacijos buvo pakabintos, jos interjerą papuošė 2023-aisiais metais.

Bibliotekoje vykusiame renginyje stacijų autorius papasakojo apie pasaulyje plačiai paplitusią pranciškoniskąją Kryžiaus kelio tradiciją, kuri apsiriboja keturiolika stočių. Jis kopimo laiptais motyvą apibūdino kaip dvasinio kilimo bei kančios, išganymo simbolį, kviečiantį žiūrovą asmeniniams apmąstymams. Siekdamas paryškinti vizualinį stacijų poveikį, pasirinktai kompozicijai suteikti gyvumo ir dinamiškumo, skulptorius figūroms ir detalėms pasirinko juodos ir baltos spalvų kontrastą. Jis paminėjo, jog figūros nėra medinės, o kūrybinis procesas truko ketverius-penkerius metus. Skulptorius pažymėjo, kad stacijos sukurtos ne kaip pasigrožėjimo objektas, nes liturginis menas turi tar-

Knyga „Stacėjės. Krīžiaus i mūsa kēls Tirkšliū kapū koplīčiuo“ ir skulptoriaus Mykolo Gedimino Pačkausko sukurta 5-oji Kryžiaus kelio stacija eksponuojama Tirkšlių Kristaus Karaliaus bažnyčioje. Janinos Dambrauskaitės nuotrauka

nauti Bažnyčiai ir parapijiečiams, padėti žmogui melstis. Menininkas subtiliai suvienijo du vienas kitą papildančius akcentus: tragišką mirties įvaizdį per nukryžiovimą ir meilės kelio įvaizdį.

Po pamaldų Tirkšlių Kristaus Karaliaus bažnyčioje buvo pristatytas nedidelės apimties leidinys „Stacėjės. Krīžiaus i mūsa kēls Tirkšliū kapū koplīčiuo“. Jos sumanytojai iš pradžių planavo išleisti atvirukų komplektą, kuriame būtų tik žemaitiški tekstai ir keturiolikos stacijų nuotraukos. Laikui einant leidinio koncepcija pakito, buvo sutarta dėl naujos leidinio struktūros, turinio ir formato, tad buvo išleista knyga. Jos pradžioje išspausdinta Tirkšlių Kristaus Karaliaus parapijos klebono Petro Smilgio, Vilniaus dominikonų vienuolyno prioro Jokūbo Marijos Goštauto OP ir brolio dominikono Gabriėliaus Juškevičiaus OP straipsniai. Leidinyje yra dvi Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkiniuose saugomos 1934 m.

Kryžiaus kelio stacijas Tirkšlių kapinių koplyčioje pristato skulptorius Mykolas Gediminas Pačkauskas. Vakario Jočerio nuotrauka

Pelikso Bugailišio sukurtos nuotrauko. Jose įamžinta Tirkšlių kapinių koplyčia ir koplytėlė.

Kryžiaus kelio žemaitiškai parašytus apmąstymus sukūrė brolis dominikonas Gabrielius Juškevičius OP. Jis bažnyčioje vykusiame renginyje dalyvavo nuotoliniu būdu iš Liono (Prancūzija) vienuolyno. Sukurti stacijoms prasmingus tekstus jį paskatino skulptorius Mykolas Gediminas Pačkauskas. Jie abu yra žemaičiai, Pamokslininkų ordino nariai. Juos bendram kūrybiniam darbui suvedė dominikonų rekolekcijos. Skulptorius, sužinojęs, kad brolis Gabrielius rašo eiles, jo paprašė sukurtoms Kryžiaus kelio stotims pritaikyti trumpus apmąstymus. Vienuolis prisiminė savo pirmąjį apsilankymą Tirkšlių kapinių koplyčioje 2025-aisiais metais prieš Mažeikių sakralinio meno ir paveldo simpoziumą „Versmės“. Kurdamas tekstus jis vis galvojo, ką gali ir turi pasakyti apie Kryžiaus kelią. Tada prisiminė koplyčios autentiškumą, paprastumą ir suprato, jog apmąstymuose neturi būti daug žodžių, kad apmąstymai, siekiant parodyti vidinę žmogaus būseną ir santykį su Dievu, turėtų išlikti primityvūs gerąja prasme. Jis paminėjo, jog *„rašymas apie Kryžiaus kelią (stacijas) nėra lengvas, reikia kantrybės ir meilės Kryžiui“*. Apmąstymus jis kūrė žiūrėdamas į atsiųstas stacijų nuotraukas, atidžiai analizuodamas jose įamžintus figūrėlių judesius ir veido išraiškas. Brolio Gabrieliaus Juškevičiaus OP tekstai gimė Prancūzijoje. Jie atskleidžia Kryžiaus kelio dvasingumą, pabrėžia ne tik žmogiškąją, bet ir dieviškai žmogiškąją gelmę.

Renginį Tirkšlių Kristaus Karaliaus bažnyčioje moderavo knygos „Stacėjės. Križiaus i mūsa kēls Tirkšliū kapū koplīčiuo“ sudarytoja, Mažeikių rajono savivaldybės administracijos Kultūros, sporto ir paveldosaugos skyriaus vedėja Rūta Končiutė-Mačiulienė. Vienuolio sukurtus eiliuotus tekstus vaizdingai skaitė Mažeikių kultūros centro Skrajojamojo teatro aktorius Juozas Kukštas ir lituanistė Laima Skabickienė (kompozicijos režisierius Martynas Januška). Atlikėjai originaliai pateikė trumpas giesmes ar dainas, kurios įterptos keturiuose apmąstymuose ir išskirtos pasviru šriftu. Skaitymų metu ekrane buvo rodomos knygoje išspausdintų stacijų nuotraukos. Jų autorius – fotografas, Lietuvos fotomenininkų sąjungos narys Gintas Kavoliūnas. Knygos pristatymo metu jis kalbėjo, jog ne iš karto

Žemaitiškai parašytus apmąstymus Tirkšlių Kristaus Karaliaus bažnyčioje skaito Juozas Kukštas ir Laima Skabickienė. Janinos Dambrauskaitės nuotrauka

surado tinkamiausią vaizdo atskleidimo būdą, nes kiekviena stacija perteikia skirtingą nuotaiką.

Renginyje gimtosios kalbos vaidmenį liturgijoje akcentavo Tirkšlių Kristaus karaliaus parapijos klebonas Petras Smilgys: *„Prasmingi žodžiai, maldos suteikia galimybę pamąstyti. Liturgijoje tekstų pras-*

(Nukelta į 24 p.)

„Nukryžiuotasis“ ir Kryžiaus kelio 7-oji stacija Tirkšlių kapinių koplyčioje. Vakarų Jočerio nuotrauka

Telšių vyskupas Algirdas Jurevičius rankoje laiko žemaitiškai parašytą knygą „Stacėjės. Krįžiaus i mūsa kēls Tirkšliū kapū koplīčiuo“. Vakario Jočerio nuotrauka

mė labiau suprantama, jei perteikiama sava kalba“. Jis pažymėjo, jog žemaitiškai parašyti Kryžiaus kelio apmąstymai – galimybė kitu kampu pažvelgti į kelią, kurį Kristus nuėjo tam, kad žmonės būtų išganyti.

Knygos kalbos redaktorius prof. Juozas Pabrėža pasidžiaugė, kad žemaičių kalba atgimsta, pas žmones ateina ir per Bažnyčią. Jis atkreipė dėmesį, kad leidinio pabaigoje pateiktas trumpas rečiau vartojamų žemaitiškų žodžių reikšmių paaiškinimas.

Kalbėdama Mažeikių Henriko Nagio viešosios bibliotekos direktorė Alina Bernotienė papasakojo, kad šios įstaigos bendruomenės organizuojamuose renginiuose yra puoselėjamos senosios krašto tradicijos, papročiai ir žemaičių kalba. Ji pasidžiaugė šiuo pirmuoju bibliotekos leidiniu ir ypač tuo, kad jis parašytas žemaitiškai.

Renginyje dalyvavęs Telšių vyskupas Algirdas Jurevičius padėkojo leidinio sumanytojams ir kūrėjams. Jis akcentavo, kad knyga „Stacėjės. Krįžiaus i mūsa kēls Tirkšliū kapū koplīčiuo“ yra skirta Telšių vyskupijos įkūrimo šimtmečiui paminėti. Ganytojas paragino tikinčiuosius Gavėnios metu apmąstyti Kryžiaus kelią, pasinaudojant žemaitiškai parašytais pamąstymais.

Aukštoji mokykla, kuri jau garsina Telšius ne tik Lietuvoje, bet ir kitose pasaulio šalyse

Vilniaus dailės akademijos (VDA) Telšių fakultete meno keliu pradedantys eiti talentingi studentai jau turi galimybę įsigyti ne tik bakalauro, bet ir magistro laipsnį. Turiningas šio fakulteto kultūrinis gyvenimas: rengiamos studentų darbų parodos, organizuojami turiningi seminarai, kūrybinės dirbtuvės, plėtojamas tarptautinis bendradarbiavimas, fakulteto auklėtiniai ir jų mokytojai pristato savo mokslo įstaigą ir darbus įvairiose pasaulio šalyse vykstančiuose renginiuose. Apie tai pasakojama ir šio fakulteto komunikacijos specialistų mūsų žurnalo redakcijai atsiunčiamuose laiškuose. Jų pagrindu parengtos ir trys šio žurnalo numerio publikacijos (žr. p. 25–29).

VDA Telšių fakulteto atstovės šį pavasarį vykusiame pirmajame tarptautiniame juvelyrikos klasių ir mokyklų suvažiavime, kuris vyko Pinakothek der Moderne muziejuje Miunchene (Vokietija). Fotografė Ingrida Mockutė

NUO IDĖJOS IKI EKSPOZICIJOS

2026 m. birželio 2–27 dienomis Telšiuose net trijose skirtingose erdvėse pristatomi Vilniaus dailės akademijos (VDA) Telšių fakultete bakalauro ir magistro studijas baigiančių jaunųjų kūrėjų meniniai projektai. Tai vienas svarbiausių metų kultūrinių įvykių Telšiuose, suteikiantis galimybę iš arti susipažinti su nauja kūrėjų karta ir jos formuojamu šiuolaikinės kultūros lauku. Paroda atidaryta birželio 2 d. VDA Telšių galerijoje (Kęstučio g. 3-2). Baigiamieji darbai taip pat eksponuojami ir VDA Telšių fakultete (Muziejaus g. 29a) bei Žemaičių muziejuje „Alka“ (Muziejaus g. 31).

Šiomet VDA studentų baigiamųjų darbų parodos vyksta visuose miestuose, kuriuose veikia šios akademijos fakultetai: Vilniuje, Kaune, Klaipėdoje ir Telšiuose. Juose kūrybinius projektus pristato daugiau kaip 400 absolventų. Baigiamieji darbai apima platų disciplinų spektrą nuo vaizduojamojo meno ir dizaino iki architektūros, restauravimo ir menotyros. Juose atsiskleidžia ne tik įgytos profesinės kompetencijos, bet ir individualūs kūrėjų požiūriai, reflektuojantys tapatybės, kultūros, socialinės realybės, asmeninių patirčių ir šiuolaikinio pasaulio temas. Tai savarankiški, dažnai itin asmeniškai pasakojimai, kuriuose dera jautri estetika ir kritinis santykis su aplinka. Vieni darbai pasižymi subtilumu ir introspekcija, kiti kalba tiesiogiai, be pagražinimų, tačiau visi jie liudija aktyvų dialogą su šiandiena.

Telšiuose pristatomi bakalauro studijų programų (Metalų meno ir juvelyrinės, Dizaino (baldų dizaino specializacijos), Dailės ir interjero (meninių baldų ir metalo dirbinių specializacijų), Skulptūros (taikomosios skulptūros) ir magistrantūros studijų programos Taikomojo meno baigiamieji darbai.

VDA Telšių fakulteto dekanas prof. Ramūnas Banys sako, kad parodos lankytojai ekspozicijose turi galimybę pamatyti fakulteto studijų programų įvairiapusiškumą bei naujos kūrėjų kartos studijų metu įgytus profesionalius įgūdžius ir gebėjimus įvairiomis meninės raiškos formomis realizuoti savo kūrybines idėjas.

VDA Telšių galerijoje savo darbus pristato Di-

Parodos reklaminių plakato fragmentas

zaino (baldų specializacijos) bakalauro studijų studentai Dovydas Daugvila, Aldona Jankauskienė, Augustė Kairytė, Ugnė Kasperavičiūtė, Zlata Myla ir Inga Vilė, Marshall Tinashe Moyo. Čia taip pat eksponuojami Metalų meno ir juvelyrinės bakalauro studijų studentų Halės Bilotės, Emilijos Dapkutės, Juliaus Gutausko, Mildos Karaliūtės, Jokūbo Naudžiūno, Emilijos Storožiškaitės, Mildos Šimkevičiūtės, Liucilės Ulytės ir Jeronimo Vernio kūriniai bei Skulptūros studijų programos studentės Irenos Kuzminaitės baigiamasis darbas.

VDA Telšių fakultete pristatomas magistrantūros studijų programos Taikomasis menas studentės Dominykos Grigaitės baigiamasis projektas.

Žemaičių muziejuje „Alka“ lankytojai turi galimybę pamatyti Dailės ir interjero restauravimo studijų programos (metalų dirbinių ir meninių baldų restauravimo specializacijų) bakalauro studentų Gabijos Ramanauskaitės, Igorio Skripkos, Yelizavetos Stolovos ir Mantės Varžinskaitės darbus. Čia eksponuojami ir Taikomojo meno magistrantūros studijų studentų Deimantės Kiesutės, Julijanos Kundrotės, Veronikos Mickutės, Viktorijos Mielėnės ir Adomo Petrausko baigiamieji kūriniai.

„Baigiamųjų darbų paroda žymi esminį virsmą. Čia akademinė patirtis pereina į savarankišką kūrybinę praktiką. Kiekvienas projektas atskleidžia ne tik įgytas žinias, bet ir gebėjimą savitai mąstyti, kelti klausimus ir formuluoti savo poziciją šiandienos kontekste“, – sako Vilniaus dailės akademijos rektorė prof. Ieva Skauronė.

VDA Telšių fakulteto informacija

VDA Telšių fakulteto atstovai Baltijos šalių restauratorių trienalėje Taline pristatė svarbius XVIII a. auksakalystės tyrimus

Vilniaus dailės akademijos (VDA) Telšių fakulteto Dailės ir interjero restauravimo studijų programos (metalo dirbinių specializacijos) atstovai – dėstytoja doc. dr. Liepa Griciūtė-Švėrebiienė ir bakalaurantas Igoris Skripka – dalyvavo XIV Baltijos šalių restauratorių trienalėje Taline (Estija). Renginyje jie pristatė mokslinius tyrimus ir restauravimo darbus, skirtus Lietuvos sakralinio paveldo objektų autorystei nustatyti bei atsakingos restauravimo praktikos principams pagrįsti.

XIV Baltijos šalių restauratorių trienalė Taline subūrė restauravimo specialistus, tyrėjus ir akademinės bendruomenės atstovus iš Baltijos šalių. Šio renginio vienas iš svarbiausių tikslų buvo skatinti kultūros paveldo tyrimus, profesinį dialogą ir tarptautinį bendradarbiavimą.

Trienalės metu VDA Telšių fakulteto atstovai pristatė tyrimą apie Mažeikių rajono Sedos Švenčiausiosios Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios relikvijorių ir to paties rajono Tirkšlių Kristaus Karaliaus bažnyčios monstranciją. Tyrimo tikslas – remiantis Kristijono Juozapo Štapelerio dirbtuvės paveldo analize nustatyti šių kūrinių autorystę bei pagrįsti nebūtinų intervencinių procesų ribojimą restauravimo metu.

Atliekant tyrimus buvo vykdoma visų iki šiol žinomų K. J. Štapelerio dirbtuvės kūrinių technologinė analizė ir atribuciniai tyrimai. Juos vykdę specialistai nustatė, kad net ir nesignuotus šios dirbtuvės kūrinius galima identifikuoti pagal specifinę ornamentiką, kompoziciją ir atlikimo techniką.

K. J. Štapelerio dirbtuvei būdingos savitos rokoilės formos, obels žiedus primenančios gėlės su

VDA Telšių fakulteto doc. dr. Liepa Griciūtė-Švėrebiienė ir bakalaurantas Igoris Skripka XIV Baltijos šalių restauratorių trienalėje Taline (Estija)

lapeliais, reljefiškai dekoruotos šakelės, žvynelių ornamentai, išskirtinė figūrų traktuotė bei Švento Rašto citatos.

Mikrocheminiai tyrimai patvirtino XVIII a. antrosios pusės auksakalystėje naudotų medžiagų sudėtį. Tyrimų metu taip pat nustatyta, kad monstrancijoje naudotas vario rezinatas, o relikvijoriui būdinga tik K. J. Štapelerio dirbtuvei charakteringa spalvoto lako lesiruotė.

Nors abu objektai buvo pažeisti, laikantis šiuolaikinės kultūros vertybių restauravimo praktikos principų restauravimo procese, atsisakyta jų visiškos rekonstrukcijos. Auksavimo ir sidabravimo atkūrimas buvo atliekamas atsizvelgiant į aplinkos poveikį bei autentiškumo išsaugojimą. Dėl didelio likutinio gyvsidabrio kiekio relikvijoriaus veidrodinė dalis buvo iš dalies naujai sidabruota, o estetiniam vientisumui atkurti pagaminti ir paauksuoti šeši trūkstami stiklo spinduliai.

Tyrėjai taip pat akcentavo, kad nors šiandien matoma monstrancijos polichromija atsirado vėlesnio, t. y. XIX a. restauravimo metu, atsisakyta ją šalinti, nes tai būtų sunaikinę autentišką istorinį sluoksnį. Restauravimo proceso metu siekta išsaugoti visus istoriškai reikšmingus objekto sluoksnius.

Į Taliną nuvežtame VDA Telšių fakulteto atsto-

Talino (Estija) riterių rūmuose esantis ant drobės tapytas lubų plafonas „Veneros triumfas“

vų stende trienalės dalyviai galėjo išsamiai susipažinti su atliktais restauravimo darbais, technologiniais tyrimais ir jų rezultatais.

Į trienalės programą buvo įtraukta viena ekskursijų diena. Jos metu renginio dalyviai lankėsi Estijos riterių namuose Taline, kurie dabar vadinami Estijos Respublikos valstybingumo rūmais. Išskirtinė galimybė apsilankyti šiame istoriniame objekte buvo suteikta tik ribotam dalyvių skaičiui. VDA Telšių fakulteto atstovai turėjo galimybę šiuose rūmuose pabuvoti ir tuo džiaugėsi.

Seniausia šių rūmų dalis pastatyta 1690–1694 metais. Per daugiau negu 330 metų čia veikė įvairios institucijos – Estijos riterių ordinas, Užsienio reikalų ministerija, Nacionalinė biblioteka, Estijos meno muziejus ir Estijos meno akademija.

Ant posėdžių salės sienų kabo 280 Estijos didikų šeimų herbai. Üxküll salone originalioje vietoje eksponuojamas Estijoje esantis didžiausias ir seniausias ant drobės tapytas lubų plafonas. Tai barokinis kūrinys „Veneros triumfas“. Apie šio plafono restauravimo ir eksponavimo iššūkius trienalės dalyviams papasakojo Estijos dailės akademijos rektorė profesorė Hilkka Hiiop.

Liepos Griciūtės-Švėrebieienės ir Igorio Skripkos notraukos. VDA Telšių fakulteto informacija

Nuotraukoje dešinėje: trienalės dalyviai susipažįsta su Estijos Respublikos valstybingumo rūmais ir juose veikiančiomis ekspozicijomis

VDA Telšių fakulteto doc. dr. Liepa Griciūtė-Švėrebieienė ir bakalaurantas Igoris Skripka XIV Baltijos šalių restauratorių trienalėje Taline (Estija) prie iš Telšių nuvežto stendo, kuriame pasakojama apie Sedos Švenčiausiosios Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios relikvijoriaus ir Tirkšlių Kristaus Karaliaus bažnyčios monstrancijos tyrimus bei restauravimą

VDA Telšių fakulteto atstovai „MIUNCHENO JUVELYRIKA“ savaitėje

Vilniaus dailės akademijos (VDA) Telšių fakulteto Metalų meno ir juvelyrinės programos studentės kartu su programos vadove doc. Neringa Poškute-Jukumiene šį pavasarį dalyvavo pirmajame tarptautiniame juvelyrinės klasių ir mokyklų suvažiavime, kuris vyko Pinakothek der Moderne muziejuje Miunchene. Šis renginys – „Munich Jewellery Week“ programos dalis. Jis kovo pradžioje subūrė šiuolaikinės juvelyrinės kūrėjas, galerijas, mokyklas ir kolekcininkus iš viso pasaulio.

Pirmasis tarptautinis juvelyrinės klasių suvažiavimas tapo reikšmingu įvykiu šiuolaikinės juvelyrinės bendruomenės. Jame dalyvavo daugiau nei 40 juvelyrinės studijų programų iš 24 pasaulio šalių. Vakaro metu muziejaus erdvėse buvo pristatyti jaunųjų kūrėjų darbai, vyko gyvos diskusijos, mezgėsi nauji tarptautiniai ryšiai, o renginio atmosfera buvo kupina kūrybinės energijos ir bendruomeniškumo.

VDA Telšių fakulteto dalyvavimą šiame renginyje kuravo Metalų meno ir juvelyrinės programos vadovė doc. Neringa Poškutė-Jukumienė ir dr. Jurgita Ludavičienė. Fakultetui atstovavo bakalauro studijų programos trečio kurso studentė Karolina Kalinauskaitė, ketvirto kurso studentė Milda Šimkevičiūtė, magistro Taikomojo meno studijų programos studentė Emilija Giedraitė ir fakulteto alumnė, dabar magistrantūros Mados dizaino programos Vilniaus fakultete studentė Indrė Armanavičiūtė.

Reprezentuodamos Telšių fakulteto Metalų meno ir juvelyrinės programą šio fakulteto atstovės pasirinko išskirtinį vizualinį akcentą – Mažosios Lietuvos tradicinio kostiumo jaunamartės karūną (vainiką). Karūna natūraliai siejasi su juvelyrika, todėl tapo simboliu vienijančiu atributu, kuris sulaukė didelio tarptautinės auditorijos dėmesio ir paskatino daugybę pokalbių su suvažiavime dalyvavusių kitų mokyklų atstovais, kitais jo dalyviais.

Renginyje buvo pristatyti studentų kursiniai arba baigiamieji projektai. Vienu įdomiausių vaka-

ro elementų tapo specialus renginio katalogas, kuriame kiekvienas dalyvis galėjo rinkti visų mokyklų antspaudus ir lipdukus. Ši žaisminga idėja paskatino bendravimą tarp renginio dalyvių tapo puikia platforma užmegzti naujus kontaktus.

Vykstant suvažiavimui Miunchene Telšių studentės ir dėstytojos dalyvavo ir kituose „Munich Je-

wellery Week“ renginiuose bei parodose. Nepaisant intensyvos programos ir emociškai įspūdingo vakaro, muziejuje „Pinakothek der Moderne“ jau kitą dieną vyko privatus juvelyrikos pristatymo ir pardavimo renginys, kurį suorganizavo Miunchene gyvenanti lietuvė Kristina. Jis buvo gana sėkmingas tiek rengėjams, tiek ir studentėms, nes čia visi jie turėjo galimybę pristatyti savo kūrybinius darbus, juos parduoti ir užmegzti naujas profesines pažintis.

Vizitą Miunchene vainikavo paskaita, kurią skaitė viena svarbiausių šiuolaikinės juvelyrikos asmenybių – Otto Künzli. Tai buvo jautrus ir įkvepiantis suvažiavimo programos akcentas, sudaręs galimybę iš pirmų lūpų išgirsti, kokia yra šiuolaikinės juvelyrikos mąstymo istorija.

Suvažiavimo dienomis Telšių studentės taip pat apilankė „Haus der Kunst“ bei kai kurias kitas Miunchene esančias šiuolaikinio meno erdves, kuriose visada galima susipažinti su naujais kūrybiniais ieškojimais ir atradimais.

Užmegzti ryšiai, naujos profesinės pažintys ir sukaup-

tos patirtys dar kartą patvirtino, kad VDA Telšių fakulteto Metalų meno ir juvelyrikos programa tarptautiniame kontekste yra stipri, unikali ir turinti didelį kūrybinį potencialą ateičiai.

Miuncheno suvažiavime dalyvavusios VDA Telšių fakulteto atstovės sako: „Užsidedame karūnas ir vėl einame savo keliu“.

Jos dėkoja: už tarpinstitucinio bendradarbiavimo komunikaciją, visapusišką palaikymą ir buvimą komandoje – dr. Jurgitai Ludavičienei, už fotografijas – fotografei Ingridai Mockutei-Pocienei, už karūnas/vainikus – Klaipėdos etnokultūros centrui, Neringos muziejaus darbuotojoms Editai Anglickaitei-Beržinskienei, Giedrei Pocienei, už konsultavimą stiliaus klausimais – VDA Telšių fakulteto alumnei Polinai Nimrea, už skubius dizaino ir spaudos darbus – VDA Telšių fakulteto alumnų įmonei „Ponas popierius“, už privataus vakaro organizavimą – Kristinai Von Johnson.

Ingridos Mockutės-Pocienės nuotraukose – VDA Telšių fakulteto atstovės pirmajame tarptautiniame juvelyrikos klasių ir mokyklų suvažiavime, Pinakothek der Moderne muziejuje Miunchene (Vokietija) ir fragmentai iš suvažiavime vykusių parodų.

VDA Telšių fakulteto informacija

Žemaičių etnografo prof. IGNO KONČIAUS gyvenimo kelias

Parengė Jurgis ŽELVYS

Šiomet pažymime etnografo, fiziko, pedagogo, profesoriaus, knygų autoriaus, muziejų kūrėjo, liaudies menininko, tautosakininko, mokslo, kultūros ir visuomenės veikėjo, spaudos bendradarbio, iš Plungės krašto kilusio vieno iškiliausių XX amžiaus žemaičių Igno Končiaus (1886–1975) 140-ąsias gimimo metines.

Jis gimė 1886 m. liepos 31 d. Telšių apskrities Žarėnų valsčiaus Purvaičių kaimo (dabar Plungės rajono teritorija) ūkininkų šeimoje. Iš pradžių mokėsi namuose, privačiai. 1899 m. įstojo į Palangos progimnazijos antrąją klasę. 1903 m. baigęs progimnaziją, toliau mokslus tęsė Liepojos gimnazijoje. Mokydamasis dalyvavo slapto mokslievių būrelio veikloje, palaikė ryšius su darbininkais. 1907 m. baigęs gimnaziją įstojo į Petrapilio (dabar Sankt Peterburgas) universiteto Fizikos-matematikos fakultetą. Studijuodamas buvo Lietuvos tyrimo ratelio pirmininkas, 1910 m. – Peterburgo lietuvių studentų draugijos pirmininkas.

1910 m. parašė pirmąjį savo straipsnį (jis buvo astronomine tema) ir paskelbė jį lietuviškoje spaudoje. Nuo 1911 m. bendradarbiavo žurnale „Visuomenė“.

Jaunystėje susidomėjo Žemaičių krašto etnografija, senąja kultūra praeitimi ir nuo to laiko ją tyrinėjo, rinko tautosakos lobius. Būdamas studentas nuo 1911 m. pradėjo surašinėti ir fotografuoti Žemaitijos kryžius ir koplytėles. Per 30 metų jis iš viso surašė 3 234 kryžius ir koplytėles.

Studijų metais vasaromis sugrįžęs į tėviškę įsijungdavo į krašto kultūrinį gyvenimą, 1911 m. Plungėje surengė vaidinimą „Tadas Blinda“.

Apie 1912-uosius metus susidomėjo medžio drožyba. Daugelį metų laisvalaikiu kurdavo miniatiūrines medžio skulptūreles. Gyvendamas Rusijoje, kai itin spaudė finansiniai sunkumai, dalį jų pardavdavo, tad už gautus pinigus šiaip taip galėdavo gintis nuo bado.

1913 m. baigęs Peterburgo universitetą sugrįžo į Lietuvą ir metus laiko dirbo mokytoju Palangoje.

Ignas Končius (1886–1975)

1914 m., vykstant I pasauliniam karui, kartu su evakuojama Palangos gimnazija pasitraukė į Rusiją.

1915–1917 m. dirbo evakuotoje Palangos gimnazijoje Viru ir Stavropolyje.

Vedė palangiškę Mariją Aleksandrą Kentraitę (1886–1946). Jie, gyvendami santuokoje, susilaukė keturių sūnų ir dukters (ji, susirgusi šiltine, mirė anksti). Sūnus Algirdas gimė 1915 m. Peterburge, mirė 2006 m. Vilniuje. Kitas sūnus – Vytautas. Jis gimė 1920 m. Stavropolyje, mirė jaunas 1972 m., nes sirgo sunkia širdies liga. Pats jauniausias Marijos ir Igno sūnus buvo Liudas Končius. Jis gimė 1925 m. Lietuvoje, mirė 1996 m. Hajaniso mieste (Masačusetso valstija, JAV). Igno Končiaus ir jo sūnaus Liudo palaikai buvo parvežti į Lietuvą ir palaidoti Vilniaus senosiose Rasų kapinėse, kur amžinam poilsiui yra atgulusi ir I. Končiaus žmona Marija Kentraitė Končienė bei jų sūnūs Liudas, Vytautas ir Algirdas.

1923 m. Lietuvoje gimęs Marijos ir Igno Končių sūnus Jurgis Končius tapo gydytoju, 20 m. gyveno ir dirbo Žemaitijoje, kaip gydytojas ypač gerai užsirekomendavo Tytuvėnuose (Kelmės r.). Mirė

1994 m. Lietuvoje, palaidotas Tytuvėnų kapinėse, kur ilsisi ir jo žmona Eugenija Končienė (1926–2012).

1916–1919 m. Ignas Končius rengė spaudai fizikos vadovėlį mokykloms, 1920–1921 m. buvo Stavropolio žemės ūkio instituto asistentas, 1921 m. grįžo į Lietuvą ir pradėjo dirbti dėstytoju Dotnuvos žemės ūkio ir miškų mokykloje, 1924–1926 m. pedagoginę veiklą tęsė Dotnuvos žemės ūkio akademijoje (čia jis tapo docentu, 1925 m. buvo išrinktas Akademijos profesorių tarybos sekretoriumi). 1926 m. rudenį persikėlė gyventi į Kauną ir pradėjo dirbti Lietuvos universitete (Kauno universitetas, dabar Vytauto Didžiojo universitetas), 1926–1927 m. – papildomai dar ir Aukštuosiuose karininkų kursuose Kaune.

Nuo 1927 m. bendradarbiavo žurnale „Kultūra“.

Tarpukario metais aktyviai dalyvavo visuomeninėje ir mokslinėje veikloje. 1930 m. jam buvo patikėtos Fizikos terminų komisijos pirmininko pareigos. Jis yra buvęs Valstybinės archeologijos komisijos narys, parengė Įstatymą dėl senovės paminklų apsaugos, dažnai dalyvaudavo įvairiose etnografinėse ekspedicijose.

1931–1939, 1940–1941 ir 1941–1943 m. buvo Lietuvos universiteto Matematikos-gamtos fakulteto eksperimentinės Fizikos katedros fizikos dėstytojas, čia jam suteiktas docento, o 1933 m. – profesoriaus vardas.

1931–1939, 1941–1943 m. ėjo Vytauto Didžiojo universiteto Fizikos katedros vedėjo pareigas, 1937–1939 m. redagavo Vytauto Didžiojo universiteto leidinį „Matematikos-gamtos darbai“. 1939-aisiais buvo Žemės ūkio švietimo sutvarkymui komisijos pirmininkas. Nuo 1939 m. lapkričio mėnesio ėjo Stepono Batoro universiteto (dabar Vilniaus universitetas) laikinojo valdytojo pareigas. 1940–1941 m. buvo Vilniaus universiteto Darbo fakulteto direktorius. 1940 m. grįžo gyventi į Kauną ir čia veikusiame Vytauto Didžiojo universitete iki jo uždarymo 1943 m. vadovavo Fizikos katedrai.

Igno Končiaus medžio drožiniai. Nuotrauka iš RKIC archyvo

1941 m. gegužės mėnesį sovietai I. Končių suėmė ir uždarė į Kauno kalėjimą, o 1941 m. birželio 22 d. naktį išvežė į Vilnių, iš ten – į Minsko kalėjimą. Jis buvo pasmerktas mirti Červenėje, bet žudynių metu jam per stebuklą pavyko išsigelbėti. Tada jis vargais negalais grįžo į Kauną.

1942–1943 m. buvo Lietuvos Savitarpio pagalbos Vykdomojo komiteto pirmininkas.

1944-ųjų liepos mėnesį I. Končius į Vokietiją

(Nukelta į 32 p.)

Igno Končiaus medžio drožiniai. Nuotrauka iš RKIC archyvo

ją pasitraukė kartu su sūnumis Liudu ir Vytautu, o jo žmona Marija ir du sūnūs (Algirdas ir Jurgis) liko Lietuvoje. I. Končius tikėjosi, kad įvykiai greitai pakryps laukiama linkme ir šeima susijungs. Deja, to neįvyko.

I. Končius, pasitraukdamas į Vokietiją, anglų kalbos dar nemokėjo, todėl emigracijoje jam kurį laiką prisiėjo dirbti nekvalifikuotą darbą.

Gyvendamas Bairoite kartu su bendraminčiais jis suorganizavo Savitarpio pagalbos komitetą.

1949 m. persikėlė gyventi į JAV ir įsikūrė Bostone, dirbo Tafto universiteto Fizikinių tyrimų laboratorijoje (jos darbai tada naudojami ir NASA). Sulaukęs pensijinio amžiaus liko dirbti universitete, rūpinosi studentų diplominais darbais, užsiėmė kita veikla. Iš universiteto pasitraukė tik sulaukęs gilios senatvės.

1947–1954 m. buvo Akademinio skautų sąjungos valdybos pirmininkas.

Gyvendamas JAV jis laisvalaikį drožinėdavo iš medžio, rašydavo atsiminimus, sistemindavo savo archyvą, bendradarbiavo spaudoje.

I. Končius yra daug nusipelnęs Lietuvos muziejinkystei. Jis inicijavo Kauno „Tėviškės“ muziejaus įkūrimą, buvo vienas iš Kauno zoologijos sodo steigimo, Kretingos muziejaus įkūrimo iniciatorių. Yra rinkęs etnografinę medžiagą kartu su Šiaulių „Aušros“, Telšių „Alkos“ (dabar Žemaičių muziejus „Alka“) darbuotojais. Jis daugelį metų jaunimą skatindavo tyrinėti savo kraštą, nuotraukose fiksuoti jos istoriją, meną liudijančius objektus, ypač kryžius ir koplytėles.

I. Končius nuotraukų negatyvų ir pozityvų saugoma Sankt Peterburgo valstybiniame etnografijos, Lietuvos nacionaliniame, Kauno M. K. Čiurlionio dailės, Šiaulių „Aušros“ muziejuose.

I. Končius mirė 1975 m. vasario 19 d. JAV Konektikuto valstijos Puntamo mieste. Iš pradžių buvo palaidotas Šv. Kazimiero lietuvių kapinėse Čikagoje, o 1996 m. rugsėjo mėnesį jo palaikai urnoje parvežti į Lietuvą ir palaidoti senosiose Vilniaus Rasų kapinėse. Įamžinant I. Končiaus atminimą, jo vardu buvo pavadinta Žlibinų Igno Končiaus pagrindinė mokykla (vėliau – Plungės Senamiesčio mokyklos Žlibinų Igno Končiaus skyrius, kuris dėl mažo moksleivių skaičiaus 2017 m. uždarytas).

I. Končiaus gimtoji sodyba Purvaičių kaime yra išlikusi, sutvarkyta ir pritaikyta kultūros reikmėms. Tuo dabar rūpinasi jo Vilniuje gyvenantis anūkas Gintaras Končius.

Išspausdinti I. Končiaus darbai

I. Končius, derindamas profesinę, švietėjišką ir visuomeninę veiklą išleido 20 mokslinių knygų, parašė daugiau kaip 300 mokslo populiarinimo straipsnių. 1933–1942 m. jis buvo „Lietuviškosios enciklopedijos“, 1953–1956 m. – „Lietuvių enciklopedijos“ vienas redaktorių.

Yra išspausdinti šie I. Končiaus spaudai parengti vadovėliai: „Meteorologija“ (1924; tai buvo pirmasis lietuviškas meteorologijos vadovėlis), „50 fizikos praktikos darbų“ (1928), „Fizikos paskaitos“ (1–3 sąsiuviniai, 1927–1928), „Eksperimentinės fizikos paskaitos“ (1939). Jis buvo vienas „Fizikos praktikos darbų“ (1938) leidinio autorių.

Bendradarbiaudamas su kalbininku Jonu Jablonskiu parengė spaudai fizikos terminų lietuvišką žodyną, sudarė pirmąjį dvikalbį (lietuvių–rusų) fizikos terminų žodyną (paskelbtas dienraštyje „Lietuva“ 1923–1924 m. ir žurnale „Švietimo darbas“ 1924 m.). 1931, 1933, 1934, 1936–1938 m. žurnale „Soter“, o 1943 m. žurnale „Gimtasai kraštas“ paskelbta jo parengta „Žemaičių kryžių ir koplytėlių statistika“.

I. Končiui gyvenant Lietuvoje ir JAV buvo išspausdinti šie jo darbai: „Palangos kraštas“ (parašė kartu su V. Ruokiu, 1925), „Instrukcija etnografini medžiagai rinkti“ (1931), „20 kelionių po Kauno apskritį“ (parašė kartu su K. Avizoniu ir S. Kolupaila, 1937), „Medžio drožiniai gimtajam kraštui atminti“ (1954), „Žemaičio šnekos“ (2 t., 1961²1996), „Žemaičių kryžiai ir koplytėlės“ (1965).

Po I. Končiaus mirties išspausdintos jo knygos „Kelionė į Červenę ir atgal“ (1993), „Mano eitis kelias“ (su 1905–1999 m. bibliografijos rodykle; išleista: t. 1 – 2001, t. 2 – 2006).

Paliko nemažai rankraščių, kurie po jo mirties buvo atsiųsti į Lietuvą čia gyvenusiam jo sūnui Algirdui Končiui (1915–2006) o vėliau perduoti saugoti Lietuvos nacionaliniam muziejui, Palangos miesto viešajai bibliotekai, Žemaičių dailės muziejui Plungėje. Didelė dalis šių rankraščių buvo parengta spaudai ir įtraukta į 2001, 2006 m. Vilniuje Lietuvos nacionalinio muziejaus išleistą I. Končiaus atsiminimų dvitomį „Mano eitis kelias“.

Naudota literatūra:

1. Eglė Dalia Makariūnienė, „Ignas Končius“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*: <https://www.vle.lt/straipsnis/ignas-koncius/>.

2. RKIC archyvinė medžiaga.

ALGIRDO KONČIAUS PRISIMINIMAI APIE TĖVĄ IGNAŲ KONČIŲ

Mūsų šeima buvo patriarchališka. Mes, du broliai – aš ir Vytautas, gimėme Rusijoje (Vytautas 1920m. Stavropolyje, o aš 1915 m. Petrapilyje (dabar Sankt Peterburgas). O kiti du – Jurgis (Tytuvėnų gydytojas) ir Liudas, buvo gimę Lietuvoje. Vytautas mirė 1971 m., gana jaunas, būdamas apie 50 metų amžiaus (sirgo širdies liga). Sesutė, susirgusi šiltine, mirė labai maža. Tėvai vienas kitą labai mylėjo ir gerbė, tačiau likimas jiems tik iš pradžių buvo palankus. Juos, kaip ir visą mūsų šeimą, išskyrė Antrojo pasaulinio karo įvykiai. Tėvas, supratęs, jog jam į Lietuvą sugrįžę sovietai nedovanos už tai, kad jis karo metais vadovavo Savitarpinei pagalbos tarybai ir už mano brolio Liudo antitarybinę veiklą 1941 m., nutarė trauktis į Vakarus. Mūsų mama tuo metu buvo Žemaitijoje – Palangoje. Tad taip jau susiklostė gyvenimas, jog mano Tėvas su dviem sūnumis (Liudu ir Vytautu) atsidūrė Amerikoje, o Mama su kitais dviem sūnumis (Algirdu ir Jurgiu) liko Lietuvoje.

I. Končiaus emigranto biografiją, manau, reikėtų pradėti nuo to, kaip mes su tėvu susėdome Vilniuje, buvusioje jo įstaigoje (tada Kęstučio g. 15), ten, kur ir dabar yra įsikūręs „Raudonasis kryžius“, ir ėmėme rimtai svarstyti, ką toliau daryti. Tuo metu mus jau buvo pasiekusi žinia, kad rusai jau prie Zarasų. Tėvas turėjo vieną egzempliorių 1940 m. iš Lietuvos į Sibirą išvežtų žmonių sąrašų, nes jis buvo Savitarpinės pagalbos tarybos pirmininkas. Kitas egzempliorius buvo pasiūstas į Ženevą – „Raudonąjį kryžių“. Tėvas, ilgai svarstęs ir pagaliau nusprendęs trauktis, dalį savo asmeninio archyvo ir tą sąrašą perdavė saugoti man (visa tai sovietiniais metais man pavyko išsaugoti, prasidėjus Atgimimui, visus tuos sąrašus atidaviau Lietuvos Mokslų akademijos Istorijos institutui).

Kaip susiklostė tėvo gyvenimas užsienyje?

Pasitraukdamas iš Lietuvos anglų kalbos jis nemokėjo, todėl iš pradžių jam ten teko dirbti juodadarbiu valgykloje. Kai jis išmoko anglų kalbą, susirado geresnį darbą. Amerikoje Tėvas gana greitai

Igno Končiaus sūnus Algirdas Končius (1915–2006)

apsiprato ir ilgą laiką dirbo Bostone Tofto universiteto Fizikos eksperimentinėje katedroje. Kaip yra rašęs vienas mano brolių, gyvenusių Amerikoje, vienas tos katedros darbas buvo patekęs į NASA, kuri organizuoja JAV kosminius skrydžius. Tėvas ir sulaukęs pensijinio amžiaus liko dirbti universitete, rūpinosi studentų diplominiais darbais ir kt., nors galėjo gauti nemažą pensiją. Darbą jis paliko tik sulaukęs senatvės.

Mano brolis Vytautas Lietuvoje jokios aukštosios mokyklos nebuvo baigęs, nors čia ir studijavo mediciną bei teisę. Jis buvo pats temperamentingiausias iš mūsų keturių. Jam Tėvas visada darydavo nuolaidas, nes Vytautas buvo gimęs po to, kai mama persirgo šiltine, todėl šis vaikas visada buvo šiek tiek silpnesnis. Paskui gyvenimas jį gerokai aplamdė. Gyvendamas Amerikoje Vytautas man rašė, kad tada, kai jam ten įkyrėjo tampyti maišus, jis nusprendė, kad reikia ieškotis ko nors kito. Ėmė mokyti. Taip jis baigė techniko rentgenologo mokslus ir po to dirbo rentgenologu.

Pats jauniausias iš mūsų – Liudas. Jis buvo ir didžiausias mūsų politikierius. Apie jį yra parašyta tėvo atsiminimuose „Kelionė į Červenę ir atgal“. Pagrindinė priežastis, dėl kurios Tėvas pateko į Červenę buvo kaip tik ta, kad Liudas, būdamas 13 metų amžiaus, platino antitarybinius atsišaukimus.

Tėvas visada labai didžiudavosi, kad augina 4 sūnus. Prisimenu, kai mes gyvenome Kaune, Jis dažnai mėgdavo išeiti su mumis į miestą pasivaikščioti ir eidavo iškėlęs galvą. Kaune visi pažįstami jam pavydėdavo tokio būrio sūnų, nes jų šeimos būdavo kur kas mažesnės.

(Nukelta į 34 p.)

Liudas Bostone Tafto universitete baigė ekonomikos studijas, bet ekonomistu nedirbo, nes, gyvendamas JAV, įsitraukė į skautų judėjimą (skautų organizacija tada Amerikoje labai aktyviai gyvavo ir vienijo apie 25 milijonus žmonių). Jis buvo vieno iš skautų mokymo centro Teksase vedėjas. Išaugino dvi dukras ir vieną sūnų. Taigi ir JAV Končių pavardė neišnyko – ten gyvena Igno Končiaus anūkas Tomas Končius.

Na, o mes (mama Marija Kentraitė Končienė, mano brolis Jurgis ir aš) likome ir vargome čia, Lietuvoje. Mama iš Žemaitijos į Vilnių sugrįžo taip, kaip stovi, net neturėdama asmens dokumentų. Bet mums padėjo geri draugai, tėvo bičiuliai. Čia, Vilniaus universitete, vienas iš tokių buvo Bronius Zaremba (jis yra išgelbėjęs Vilniaus universiteto biblioteką, kurią vokiečiai, užėmę Lietuvą, norėjo padegti). Tėvas su juo artimai bičiuliavosi, grįždamas iš Žemaitijos, visada parveždavo lauktuvių: mėsos, pieno produktų ir kt. Tas pats B. Zaremba karo pabaigoje padėjo ir Mamai gauti pasą. Tais laikais tai padaryti buvo itin sunku.

Mūsų Mama po karo labai įsisirgo ir gana jauna (turėdama vos 54 metus), mirė. Brolis Jurgis buvo mokslus, tačiau jį atleido iš Kauno universiteto, nebaigusį studijų, nors iki mokslų baigimo buvo likę vos pora metų. Visa bėda buvo ta, kad jo pavardė buvo Končius. Stebėjomės tuo, nes mano Tėvas Lietuvai niekuo nebuvo prasikaltęs. Po to brolis Jurgis atvažiavo gyventi į Vilnių. Aš tada jau dirbau Vilniaus universiteto Miško ūkio fakulteto prodekanu. Kai pakalbėjau su prof. Jonu Kairiūkščiu, brolis be jokio vargo buvo priimtas į Vilniaus universitetą, kuriame jis baigė du paskutiniuosius Universiteto kursus ir tapo gydytoju. Dirbdamas jis apie 20 metų praleido Žemaitijoje. Mirė Tytuvėnuose 1995 m., sulaukęs 72 metų amžiaus.

Kaip po karo susiklostė mano likimas?

Kai aš su Tėvu paskutinį kartą kalbėjau jo darbovietėje, Jis pasakė, kad visi mes palikti Lietuvos negalime, ir patarė man neatsitraukti, nes aš neseniai buvau grįžęs po studijų iš užsienio, manęs Lietuvoje niekas nepažinojo, man represijos negrėsė.

Taip su tėvu aš ir atsisveikinau. Jis taip pat norėjo likti Lietuvoje, bet kaip Savitarpinės pagalbos tarybos vadovas Jis turėjo pasitraukti į Vakarus paskutiniaisiais Antrojo pasaulinio karo mėnesiais. Taip Jis pasiekė Berlyną, ten atsiskaitė

už savo veiklą (taip pat ir finansinę), ten oficialiai buvo nutraukta ir Savitarpinės pagalbos tarybos veikla. Aš manau, kad šios Tarybos veikla Lietuvoje iki šiol nepelnytai mažai tyrinėjama.

Aš, kaip ir visi kiti I. Končiaus sūnūs, baigiau neprivilegijuotą Kauno „Aušros“ gimnaziją. Vėliau mokiausi Alytaus aukštesniojoje miškininkystės mokykloje, baigęs ją, išvažiavau toliau studijuoti miškininkystę į Prahos universitetą. Į Lietuvą sugrįžau prieš pat karą. Vokiečių metais dirbau dėstytoju toje pačioje Alytaus miškininkystės mokykloje, kurią buvau baigęs (per karą ši mokykla buvo persikėlusi į Vilnių). Tuoj po karo nuėjau į Vilniaus universitetą ir ten su bendraminčiais ėmėme kurti Miškų fakultetą. Daug šios srities specialistų čia nebuvo, tai man atiteko fakulteto kūrimo organizacinis darbas. Iš pradžių šios specialybės mokėsi trys studentai, vėliau jų atsirado daugiau, tad prireikė viso Miškų fakulteto, kuris 1949 m. buvo perkeltas į Kauną. Ten, Kaune, man buvo trukdoma dirbti, nes aš – Končius. Suabejota, ar sūnus žmogaus, kuris pasitraukė į Ameriką, gali dėstytojauti, ar mano paskaitos gali atitikti sovietinės ideologijos reikalavimus. Mano pavardę dar maišė ir su Sankt Franciske dirbusiu Kundziš (latviu). Prasiėjęs tokioms intrigoms, gavau atsisakyti darbo Kaune. Nebuvau ištižęs, todėl ėmiausi verstis visokiais kitokiais amatais, o 1969 metais man pasiūlė darbą Lietuvos mokslų akademijos Ekonomikos institute. Sutikau. 22 metus išdirbau Mokslų akademijoje. Mokslų daktaro disertaciją apsigyniau 1972-aisiais. Visą tą laiką gyvenau Vilniuje. Dabar taip pat. Turiu žmoną, du sūnus ir du anūkus. Kaip bebūtų keista, net ir būdamas pensijoje vis neturiu laiko: daug susirašinėju, lankau Žemaitiją, rūpinuosi tėvo palikimo sutvarkymu, šeimos archyvo perdavimu muziejams.

Mūsų šeima atgavo ir Igno Končiaus tėvų žemę Plungės rajono Purvaičių kaime, o pagrindinis tos sodybos gyvenamasis namas, dar prieš grąžinant mums tėvų turtą, buvo parduotas.

Igno Končiaus ir abiejų jo sūnų palaikai į Lietuvą parvežti daugiau kaip po 50-ties metų. Mano tėvas kol gyveno JAV, nė karto nebuvo atvykęs į Lietuvą, nors jis jos visą laiką labai ilgėjosi. Savo ilgesį išsakydavo droždamas miniatiūrines medžio skulptūreles. Tais metais jis labai dažnai rašydavo giminėms Lietuvoje (daug laiškų išsaugota). Apie

tai, kas buvo brangiausia, kuo domėjosi, daugiau sia rašydavo užuominomis vos ne Ezopo kalba.

I. Končius gyvenimu užsienyje nesimėgavo. Jam arčiausiai širdies visada buvo savas kraštas, o labiausiai Žemaičių padangė. Kai gyveno Lietuvoje, būtent žemaičių krašte Jis įdomiausiai, turinčiausiai ir laiką praleisdavo.

Tėvas buvo tikras žemaitis. Tai jis nuolat pabrėždavo. Prisimenu, jis mums, savo sūnums, visada sakydavo, jog reikia rūpintis, kad Končių pavardė neišnyktų. Toks rūpestis giminės pratęsimu žemaičiams yra nuo seno būdingas. Jis tai yra pabrėžęs ir savo knygoje – pavardė turi išlikti. Aš išauginau du sūnus, o šie turi po anūką, taigi pavardė Lietuvoje turi išlikti ilgą laiką. Tėvo valia yra įvykdyta.

Kiek atsimenu, tėvą labai mėgdavo jo studentai. Net keletas mano pažįstamų, rašydami prisiminimus apie tėvą, ne kartą yra sakę, kad auditorijos tiesiog lūždavo, kai paskaitas skaitydavo Ignas Končius.

Jis buvo labai liežuvingas. Pats yra rašęs apie save: geras darbininkas, bet patarška, turintis ploną ir ilgą liežuvį. Taigi, Jis buvo gyvas žmogus ir daug kur pritaipdavo.

Žemaitiškas charakteris daug nulėmė, kad būtent jis buvo paskirtas Vilniaus universiteto valdytoju. Nors mano Tėvas tada nepriklausė jokiai partijai, nors tuo laiku buvo ir daug kitų gerbiamų profesorių, prezidento A. Smetonos nurodymu valdytoju buvo paskirtas Jis.

Tėvas buvo principų žmogus: jei jau ką sumanys, jei užsispirs, tai savo pasieks. Dirbs dantis sukančes, šaltai viską apgalvos ir pasieks.

Tos charakterio savybės, kurias I. Končius priskirdavo žemaičiams, buvo būdingos ir jam. Prisiminimuose apie vadovavimo Universitetui laikotarpį jis yra aprašęs vieną tokį nutikimą: 1939 m. po karo į Vilnių, kuris jau buvo prijungtas prie Lietuvos, grįžo daug lenkų studentų. Kūrėsi lietuviškas Universitetas. Lenkų jaunimas Universitete labai įdomiai elgėsi, dažnai net kategoriškai ir nedraugiškai lietuviams. I. Končius tuo metu turėjo du pagalbininkus: reikalų vedėją Makauską ir ūkio vedėją, tačiau daugelį svarbiausių reikalų tekdavo tvarkyti jam pačiam. Kartą, eidamas Universiteto koridoriumi, jis pamatė, kad abiejose jo pusėse stovi žmonės, kurie jam tikrai nelinki gero. Bet I. Končius ėjo tolyn net akimis nemirkčiodamas, neduodamas pagrindo tiems savo neprieteliams suprasti, kad jų bijo. Tada

į priekį išėjo vienas iš tų lenkų ir sako: „Norime su Jumis pakalbėti, profesoriau“. Končius atsakė:

– Ne. Aš niekada su minia nekalbėsiu. Pasiskirkite savo atstovus, tegu jie ateina į mano kabinetą, ir mes tada kalbėsime.

Kaip yra rašęs tėvas, buvo tokie laikai, kai Universitete visko galėjo atsitikti, net į jį patį pasikėsinti, ar padegti Universitetą, tačiau tokių ekscesų neįvyko. Manau, kad daug kas priklausė ir nuo to, kad mano Tėvas buvo didelis diplomatas ir labai ryžtingas, užsispyręs žmogus. Imponavo ir jo padėtis, išvaizda (buvo nedidelio ūgio, bet tvirtu sudėjimu, aštrių akių žvilgsnio, mokėjo akimis net ir juoktis). Savo santūrumu ir diplomatiniais sugebėjimais Tėvas pelnė net ir jam nepritariančių žmonių pagarbą.

Tais metais lenkai skleidė informaciją, kad Ignas Končius, atvažiavęs iš Kauno, uždarė Vilniaus Stepono Batoro universitetą. Nieko panašaus nebuvo. Aš turiu iškarpa iš tuometinio lenkų laikraščio „Kurjer Wilenski“, kuriame išspausdintas Vilniaus universiteto rektorato pranešimas, kad Universitetas nėra nė vieną dieną uždarytas ir visi, kurie nori studijuoti, yra kviečiami registruotis, ir visi tęs mokslus tuose pačiuose kursuose, kuriuose mokymaisi buvo nutraukę savo studijas.

Mūsų šeimai sugrįžus iš Rusijos, kaip minėjau, mano Tėvas dirbo Dotnuvoje docentu, o nuo 1926 metų – Kaune. Tėvas tuo laiku buvo vienas iš Žemaičių studentų korporacijų, gyvavusių tarpukario metais Lietuvos aukštosiose mokyklose, įkūrėjų. Aš gerai atsimenu, kaip šios korporacijos nariai lankydavosi mano tėvų namuose. Čia, prie arbatos puodelio, būdavo aptariama nemažai studentų rūpesčių. Tais metais Kaune studentų visuomeninės draugijos buvo labai aktyvios. Mano Tėvas, savotiškas, gana konservatyvus žmogus, sakydavo: „Kaip čia atrodo, kad tas žemaitis studentas užsideda kepurę, špagą prie šono ir vaidina viduramžių studentą? Juk tai mums, iš Žemaitijos kilusiems žmonėms, yra visiškai nepriimtina... „Be abejo, jauniems žmonėms visos tos juostos, visi tie senjorai ir kt. imponuodavo, bet Jis tų korporacijų nemėgo, tik žemaičių studentų veiklai pritarė ir ją rėmė.

Jis buvo didelis žemaitiškų tradicijų mėgėjas. Mokėjo labai daug žemaitiškų dainuškų, mintinai visas žemaitiškas kantičkas. Na, o kai atvažiuodavo į Plungę, tai į Purvaičius (apie 10 kilometrų)

(Nukelta į 36 p.)

eidavo pėsčias. Visas tėvo sudėjimas, jo stiprios kojos ir charakteris buvo tikrai žemaitiškas.

Jis buvo ir labai nagingas žmogus. Medžio drožiniai kaip juvelyro. Jie turi ir didelę dvasinę prasmę. Skulptūrėlės tarsi gyvos. Kodėl Tėvas susidomėjo kryžiais dar 1912 metais?. Darydamas tas skulptūrėles šeimai Rusijoje kartais jis ir duonos uždirbdavo. Po karo 1921 m. mes grįžome iš Rusijos pusplikiai.. Šeimai Lietuvoje tada nuolat trūkdavo maisto. Mes ilgą laiką ir vėliau negalėjome plačiai gyventi, nes labai reikėjo taupyti.

Kaip gyvendavome, tvarkydavomės, bendravdavome šeimoje?

Visi ūkio darbai (maisto gaminimas, rūbų siuvinimas, skalbimas, lopymas ir kt.) atitekdavo Mamai. Na o Tėvas kiek galėdamas stengdavosi Jai padėti auginti, auklėti mus, vaikus. Kiek atitrūkęs nuo savo darbų, Jis mėgdavo su mumis pasivaikščioti, pažaisti. Ir kai mes jau gerokai paaugome, Tėvas šio įpročio neatsisakė ir dažnai su mumis išeidavo tiek į teatrą, tiek į koncertą, tiek šiaip pasivaikščioti.

Tiesioginis darbas atimdavo daug jo laiko, tačiau Tėvas surasdavo kada užsiiminėti ir kitomis veiklomis. Dalyvaudavo daugelio studentų organizacijų veikloje, skaitydavo paskaitas, o vasarą Jį galėjai beveik visada sutikti Žemaičių padangėje. Čia organizuodavo muziejus, fotografuodavo liaudies meistrų padarytus kryžius ir koplytėles.

Mes, vaikai, vasarą dažniausiai gyvendavome mamos tėviškėje Palangoje, tačiau Tėvas vis surasdavo laiko ir progų mus nusivežti ir į kaimą, sakydamas, kad ten yra visų žemaičių „šaknys“, tad būtina gerai pažinti kaimo gyvenimą, žmones ir gamtą. Kartu su tėvu mes vis aplankydavome ir Jo gimtuosius Purvaičius. Mums Jis apie savo tėviškę mielai pasakodavo.

Beje, pasakoti Jis mokėjo. Tėvas vis prisimindavo, kad kaime visada būdavęs pirmas: ir kojos greičiausios, ir prie darbo, ir taip toliau ... Dainas, kurias tada ėjo iš lūpų į lūpas, taip pat jis visas mokėjo. Na, o pasakų, tai jau tiek ir tiek! Ir visokių talaluškų, patarlių ir priežodžių, mįslių jo galva būdavusi visada pilna. Apie tai Jis rašė ir savo prisiminimuose.

Mūsų Mama Marija Kentraitė. Ji žemaitė, kilusi iš Palangos. Mokslus buvo baigusi Liepojos gimnazijoje ir turėjo diplomą, kuris jai suteikė teisę dirbti namų mokytoja. Mama buvo muzikali, gražiai skambindavo fortepijonu. To ji mokė ir mus, savo vaikus. Vienas sūnus grojo smuiku. Muziku netapome nė vienas, tačiau muzika mus visus ir visada žavėjo Mama išmokė

ją vertinti, tad iš pradžių su tėvais, o vėliau jau ir vieni nuolat lankydavome operą, koncertus.

Nuo mažens Tėvas mums pasakodavo apie dailę. Kartu su juo lankydavome dailės parodas. Tėvelis mus atvedė prie M. K. Čiurlionio paveikslų.

Jis niekadoms mums nėra primetęs savo nuomonės, pataręs, kad dalyvaudume tuose ar kituose moksleivių būreliuose ar studentų organizacijose. Bene labiausiai mus traukė skautai. Jų judėjime aš pats ir šiuo metu tebedalyvauju.

Kai šeimoje keturi berniukai, Mamai gana sunku su jais susitvarkyti. Kai prasikalsdavome, Jai į pagalbą ateidavo tėvas. Mums Jis buvo ne tik švelnus, bet ir gana griežtas. Už didelius prasižengimus mums, sūnums, tekdavo ir kelnes nusimauti. Kol Tėvas „seikėdavo pagal nuopelnus“ (dažniausiai dirželiu), mes neturėdavome teisės nė aimanos parodyti – vyriškai reikėdavo bausmę iškentėti. Tad kęsdavome dantis sukandę kaip tikri vyrai, tikri žemaičiai.

Auklėdamas savo sūnus, Jis stengdavosi nė vieno neišskirti. Tai jausdavome ir vėliau.

Mūsų šeimoje virtuvė buvo žemaitiška, sveika. Iki šiol atsimenu Mamos virtą pusmarškonę košę, visų labai mėgstamą šiupinį, pieniškus patiekalus, kompotą iš vaisių, kuriuos patys susidžiovindavome. Šeštadieniais mūsų namuose būdavo kepamos bandelės, pyragas. Visi labai mėgdavome rūgštų pieną. Atvažiavusių į Palangą ant stalo vis laukdavo menkė ar plekšnė. Žuvis, įsitaisę ant pėsčiųjų tilto į jūrą, patys sužvejodavome.

Savo žemaitiškumu Ignas Končius didžiavosi. Žemaitišką gyvenimo būdą, žemaičių papročius ir tradicijas Jis buvo labai gerai išstudijavęs. Man atrodo, kad labai gerai ir gamtą suprato. Visa tai rodo ir jo knyga „Žemaičio šnekos“.

Tėvas daugiausia keliaudavo po Žemaitiją ir tyrinėjo būtent šį kraštą, nors vienu metu su Vladu Švipu lankėsi ir kitose Lietuvos vietose. Per ekspedicijas surinktas kultūros vertybes Jis be išimties perduodavo saugoti muziejams. Nė vienos skulptūrėlės, nė vieno kryželio, parvežto iš ekspedicijų, mūsų namuose nebuvo. Tėvas laikėsi nuostatos, kad gabenti namo tokius daiktus yra nusikaltimas. Ir muziejams paimdavo tik išimtiniais atvejais, nes sakė, kad tos skulptūrėlės yra tos aplinkos, kuriai ji padaryta, dalis, todėl išvežti kitur – šventvagystė.

Pirmą kartą straipsnis paskelbtas 1998 m. interneto svetainėje „Žemaitija“ (šiuo metu nebeveikia)

IGNAS KONČIUS – ETNINĖS LIETUVIŲ KULTŪROS TYRINĖTOJAS

Vacys Milius

Anos nepriklausomybės metais Lietuvoje etnografijos kaip savarankiškos mokslo šakos dar nebuvo. Tos srities specialistus ketvirtajame dešimtmetyje rengė užsienio šalių universitetai. Tačiau etnografija domėjosi įvairių specialybių žmonės, dirbę aukštosiose ir vidurinėse mokyklose, muziejuose, teisėtvarkos institucijose, administracijoje.

Po teisininko ir visuomenininko Pelikso Bugailišio, organizavusio Šiaulių kraštotyros draugiją ir jai vadovavusio, redagavusio periodinius leidinius „Šiaulių metraštis“, „Gimtasis kraštas“, etninę kultūrą tyrinėjo Vytauto Didžiojo universiteto fizikos profesorius Ignas Končius (1886.07.31–1975.02.19). Tiek etnografai, tiek mėgėjai, suvokiantys šio darbo svarbą, yra skirtingi: vieni tiria tik pavestą ar pasirinktą dalyką, kiti aprėpia keletą. Jie žodžiu, raštu telkia kitus bendram darbui. P. Bugailiškis ir I. Končius priklausė antrajai grupei.

Končius gimė kaime, augo tradicinėje žemaičių sodyboje. Gal todėl buvo toks pastabus ir imlus. Kai studijavo Sankt Peterburgo universitete, tenykštis etnografas ir kalbininkas Eduardas Volteris jį supažindino su lietuvių etnografija. Lydėdamas E. Volterį kelionėse po Žemaitiją I. Končius neliko vien pasyvus stebėtojas ar palydovas, o pats ėmėsi fotografuoti, užrašinėti ir lietuvių spaudoje skelbti tai, ką pamatė ar išgirdo.

Jau pirmajame „Gimtojo krašto“ numeryje po P. Bugailišio įvadinio straipsnio „Mūsų tikslai“ publikuojami du I. Končiaus programiniai straipsniai: „Gimtojo krašto pažinimas“ ir „Kraštui pažinti šios dienos metmenys“. Šie etninės kultūros tyrinėjimams skirti straipsniai pakreipė visą šį leidinį, ėjusį 1934-1943 m., kita linkme. Šalia gamtotyros, archeologijos, istorijos, muziejinkystės, folkloristikos dalykų etnografijai skirta daugiau nei pusė straipsnių. To priežasčių būta keletas: 1) kaime dar buvo apstu tradicinės kultūros apraiškų, tačiau jos

sparčiai nyko, todėl skubėta įamžinti gyvąją senovę; 2) mūsų anuometinė inteligentija buvo kilusi iš kaimo, tad liaudies gyvenimas jai buvo lengvai suprantamas dalykas; 3) etnografinius lokalinius dalykus užrašinėti, fotografuoti gali pajėgti kiekvienas pastabesnis ir sumanesnis asmuo.

XX a. ketvirtajame dešimtmetyje kaimai buvo skirstomi į vienkiemius I. Končiaus anksčiau minėtuose straipsniuose teikė nurodymus, ką ir kaip reikia tyrinėti. Jo dėmesys ypač kryo į matininkus ir melioratorius. Greta konkrečių metodinių nurodymų šiuose straipsniuose randame ir bendresnio pobūdžio raginimų: „*Rinkim, kad dabartinių etnografinių paminklų nereikėtų ateity ieškoti archeologinėse iškasenose*“: „*Tuomet ateity nebūtų gėdos ar sarmatos prieš būsimas kartas, turėtų progos iš kur pažinti mūsų gyventąjį gyvenimą ir įsitikinti, kad jų tėvų buvo sąmoningi piliečiai, kurie įstengė naujai kurtis, savo gyvenimą tvarkyti ir apie būsimas kartas pasirūpinti*“. Etnografinius straipsnius, skelbtus „Gimtajame krašte“, I. Končius pabaigėdavo ragindamas kitus apie tuos dalykus parašyti. Štai straipsnio „Pastatai su slėptuvėmis“ pabaiga: „*Būtų gerai apie pastatus su panašiais įrengimais surinkti medžiagos, surašyti, aprašyti ir pačius pastatus ir jų slėptuves, nurodyti jų tikslą seniau ir dabar*.“ Straipsnis apie žemaičių valgius taip baigiasi: „*Būtų tikrai gerai pakratinėti senelių gamintuosius, o gal kai kur ir tebegaminamus valgius*“. Kaip žinia, ano meto kraštotyrininkai stengėsi senesnius objektus, senų žmonių atsiminimus užrašyti, nufotografuoti, nupiešti. I. Končiui rūpėjo ir tų dalykų gyvavimas, transformacijos aprašomuoju momentu. Tą liudija anksčiau pateiktos citatos.

„Gimtajame krašte“ I. Končius rašė, kad kraštotyrininkai nepadarytų gėdos ateinančioms kartoms, tačiau jie jos ne tik nepadarė, įamžino mūsų kaimo kultūros palikimą, papročius, tuo ir patys pasistatydami sau paminklą. „Gimtajame krašte“ paskelbtus straipsnius visą laiką cituoja mūsų dienų etnologai. Jei būtume turtingi, reikėtų nufotografuoti ir išleisti visus 17 „Gimtojo krašto“ numerius, nes juose paskelbtoji medžiaga ir tyrinėjimai nėra praradę mokslinės vertės. Tuo labiau, kad sovietmečiu viešosiose bibliotekose ir mokyklose jo komplektai sunaikinti, didžiosios bibliotekos ir pavieniai asmenys turi nedaug.

Paminėtina, kad dar prieš „Gimtojo krašto“ pasirodymą I. Končius rūpinosi rinkti etnografi-

(Nukelta į 38 p.)

Vacys Milius (1926–2005). Fotografas nežinomas. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

nę medžiagą. Jau 1923 m. Švietimo ministerijos leistame žurnale „Švietimo darbas“ jis paskelbė „Programą etnografijos medžiagai rinkti“. Jos pastabose parašyta: „Šią programą sustačiau Dotnuvos žemės ūkio technikumui mokslievių kuopelei „Gimtajam kraštui tirti“ (autorius tuo metu dirbo šioje mokykloje.) 1925 m. Tame pačiame žurnale jis paskelbė „Programą medžiagai apie trobesius rinkti“.

1931 m. Senovės kultūros paminklų apsaugos valdyba išleido Igno Končiaus parengtą „Instrukciją etnografiniai medžiagai rinkti“, o 1933 m. Žemės reformos valdyba – „Instrukciją skirstomų viensėdijomis kaimų etnografiniams paminklams surašyti“. Iš už jūrų marių atklydę žemaičiai nenustojo rūpintis gimtojo krašto tyrimu. Lietuvos miškininkų sąjungos leidinyje „Girios aidas“, kuris 1950 m. išspausdintas Čikagoje, įdėtas I. Končius straipsnelis „Keli klausimai Lietuvos miškų žinybos pareigūnams“. Jame autorius prašė aprašyti tris dalykus: įrengimus vandenyje ant sijų, kelmų sudorojimą ir medžių sodinimą.

I. Končius spaudoje foto mėgėjus ir matininkus ragino fotografuoti kaimo žmonių darbus ir jų sukurtus dalykus. Pagaliau ir pats kelionėse visada fotografuodavo. Jo nuotraukų negatyvų ir pozityvų yra Sankt Peterburgo valstybiniame etnografijos, Lietuvos nacionaliniame, Kauno M. K. Čiurlionio dailės, Šiaulių „Aušros“ muziejuose. Šis triušas buvo įvertintas. 1938 m. Vytauto Didžiojo kultūros muziejaus Etnografijos skyrius suorganizavo etnografijos ir foto parodą. Ji susilaukė daug lankytojų, joje eksponuotų objektų nuotraukų paskelbta ano meto periodikoje, išleistas jos katalogas.

I. Končius yra prisidėjęs ir prie lietuviškojo skanseno steigimo Kaune, Parodų aikštėje. Žemės ūkio rūmams sumanius steigti vadinamąjį Oro muziejų, I. Končius su kitais važinėjo po kaimus, ieškoti pastatų. Į Kauną buvo perkelti 6 trobesiai, juose rodė daug vertingų eksponatų. Kai antrą kartą Lietuvą užėmė sovietų armija, muziejuje įsikūrė jos dalinys. Kauno Dailės muziejaus darbuotojai kreipėsi į to dalinio vadovybę prašydami nesunaikinti čia sukauptų vertybių. Pažadėta, tačiau padaryta atvirkščiai: kai dalinys išsikėlė, nei pastatų, nei juose sukauptų eksponatų nebebuvo – jie buvo sukūrenti vietoje malkų.

I. Končius rašė ir apie etninius tyrinėjimus. Pirma didelė jo publikacija (11 straipsnių serija), paskelbta 1911 m. „Lietuvos žiniuose“. Čia rašoma apie žemės darbus, kaimo ir miestelio gyventojų buitį, kalendorines šventes. „Gimtajame krašte“ I. Končius yra paskelbęs duomenų apie trobesius, valgius. Ypač reikšmingi du Igno Končiaus darbai: medžiagos apie kryžius ir koplytėles skelbimas ir visų jo darbų vainikas – knyga „Žemaičio šnekos“.

Kryžiai ir koplytėlės – vienas būdingiausių lietuvių etninės kultūros požymių. Žemaitijoje buvo ypač įvairi jų forma, puošyba, daug skulptūrų. I. Končius ypač rūpinosi kryžiais ir koplytėlėmis. Rinkdamas statistinius duomenis ir fotografuodamas bei aprašinėdamas juos, keliavo po Žemaitiją 1912 m. ir nuo 1932 iki 1939 metų. 1932 m. pasirinko dėl to, kad norėjo aprašyti, kas pasikeitė per 20 metų, be to, dalis ankstesnės jo surinktos medžiagos buvo dingę per karą. 1912 m. jis po Žemaitiją keliavo dviračiu, o 1932 m. – lengvąja mašina. Iš viso apkeliauta 2 424 km, suregistruotos 3 234 skulptūros. Apie kai kuriuos kelių ruožus I. Končiui duomenų pateikė Žemaitijos inteligentai, ypač telšiškis matininkas P. Gaidamavičius. Likusius 300 km I. Končius planavo apkeliauti 1940 m. vasarą, tačiau prasidėjusi sovietinė okupacija jai padaryti sutrukdė.

Savo kelionių duomenis I. Končius paskelbė Vytauto Didžiojo universiteto teologijos-filosofijos fakulteto žurnale „Soter“ (1931–1938 m. septyni numeriai) ir „Gimtojo krašto“ 1943 m. knygoje. Be to, buvo išleistas ir 7 atspaudų sąsiuvinis. Dviejuose atspauduose autoriaus gražia rašysena įrašyta: „Didžiai gerbiamam Profesoriumi – Iškvepėjui P. Dovydaičiui“ (1933), „Šių rinkinių gerbiamam Kaltininkui P. Dovydaičiui“ (1937), nes P. Dovydaitis buvo paskatinęs I. Končių šiuos duomenis paskelbti.

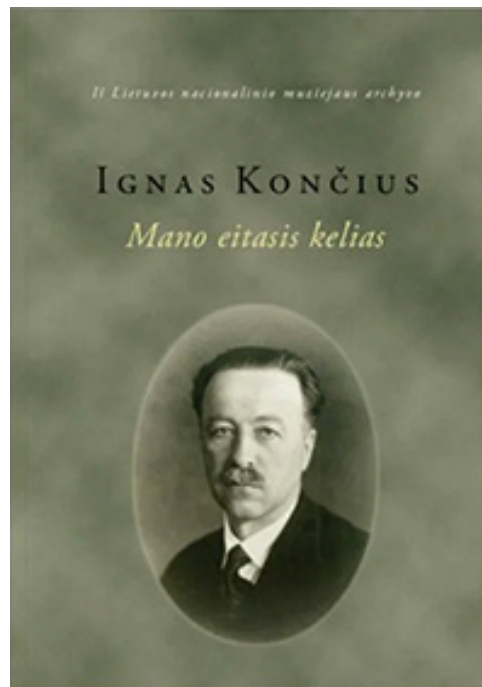
Kryžių ir koplytelių su juose buvusiomis skulptūromis statistinės lentelės suskirstytos grafomis, kurių kiekvienoje aprašyti kelio-

nių etapai nuo vieno miestelio iki kito. Nurodomas atstumas tarp jų, kelionės data, paminklo atstumas nuo miestelio, kurioje kelio pusėje jis yra, rūšis (kryžius, koplytėlė), tiksli lokalizacija (sodyba, medis, ganykla, šventorius, turgaus aikštė), skulptūrų siužetai, kartais parašyta, kas ir kada statydino ar sukūrė, statymo intencija, kaip papuoštas vidus, kokia tvorele aptvertas, kokių gėlių pasodinta, pateikiami įrašų tekstai, nuotraukų numeriai. Gale suvestinės lentelės, kuriose nurodoma, kokių ir kiek šventųjų siužetų yra, koks jų nuošimtis. Po kiekvienos publikacijos – po dvi nuotraukų lentelės, kuriose tome po keletą kryžių bei koplytėlių. Taigi, šis darbas – žinių šaltinis analitiniams kryžių tyrinėjimams. Daug paskelbta I. Končiaus darbų apie Europos kraštų, tarp jų ir Lietuvos, šios rūšies paminklus. Toks I. Končiaus duomenų rinkimo ir skelbimo būdas unikalus atvejis etnologijos istoriografijoje.

Gyvendamas emigracijoje I. Končius neužmiršo šių paminklų. 1965 m. Čikagoje buvo išleista jo iliustruota knyga „Žemaičių kryžiai ir koplytėlės“. Joje pateikiama duomenų apie šiuos paminklus, skulptūrų siužetus, aprašomi žymesni objektai, pažiūros į šventuosius, paaiškinamos statymo intencijos.

I. Končiaus etnografinio pobūdžio prisiminimai „Žemaičio šnekos“ – Žemaičių kaimo buities enciklopedija. 1961 m. „Nidos“ knygų leidykla juos išleido dviem knygomis, o 1996 m. vyriausiojo sūnaus dr. Algirdo Končiaus rūpesčiu antrąjį leidimą išspausdino „Vagos“ leidykla (finansškai parėmė torontiškis Stasys Kuzma). Antrajame leidime išspausdintas dar ir Linos Dzigaitės įvadinis straipsnis „Ignas Končius ir jo „Žemaičio šnekos“, dr. Jurgio Gimbuto „Igno Končiaus biografijos santrauka“. Chronologiniu atžvilgiu po Karlo Kapelelio „Kaip senieji lietuvninkai gyveno“, Mikalojaus Katkaus „Balanos gadynės“, Elvyros Dulaitienės (Glemžaitės) „Kupiškėnų senovės“ tai ketvirtasis etnografinis lokalinis aprašymas apie lietuvius ir pirmasis apie žemaičius. Pradžios žodyje I. Končius svarsto: „Ką gi pasakysi, kai vaikaitis klausia apie savo tėvelius, kaip jūs maži gyvenote, ar vis baltais batukais avėjote, kokius saldinius valgėte, ar tokia pat balta duonelė buvo, ar vis riebalus pjaustėte šalin, o ištirpusius jau taukus pylėte į vandens ausį... Duokime mūsų vakų vaikams ateityje pasmailauti žinių iš savo tėvų ar protėvių gyvenimo bent artimiausioje praecityje. Juk ta artimiausioji praecitis virs greit tolimąja, paskui vis tolimesne praecitim“.

Igno Končiaus knygos „Mano eitis kelias“ Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2016 m.) viršelis

Už rūpinimąsi paskelbti šiuos prisiminimus dėkoja publicistui, lietuviškos spaudos kolekcionieriui bei propaguotojui Broniui Kvikliui. Apie apybraižų apimtį liudija skyrių pavadinimai: „Gyventojai savininkai“, „Sodybos“, „Gyvenimo eiga“, „Gyventojai samdiniai“, „Pats gyvenimas“, „Aplinka“, „Pramogos“, „Savybėje“ (t. y. šeimoje). Net 93 temos. Visa tai atskleidžia įvairių luomų, kaimynų šeimos narių tarpusavio santykiai, parodomas pačių kaimiečių supratimas, pateikti ir savi žmonių elgsenos vertinimai. Dėl viso to I. Končius laikomas psichologinės krypties lietuvių etnologijos istoriografijoje pradininku.

Čia vis skaitėme apie žemaičius. Stodamas į Šiaulių kraštotyros draugiją, I. Končius anketoje į klausimą apie tautybę atsakė „Žemaitis“.

Rašė jis ne tik apie žemaičius. Prieškariniame „Gimtajame krašte“ I. Končius yra paskelbęs duomenų apie Ukmergės bei Utenos apskričių kaimo gyventojų materialinę kultūrą.

Išvada tokia: I. Končius organizavo, skatino tyrinėti etninę kultūrą, surinko informaciją ir paskelbė straipsnius bei knygas, todėl jo vardas ryškiais raidėmis įrašytas į lietuvių etnologijos istoriografiją. Reikia tik pasidžiaugti, kad jo darbai tinkamai įvertinti atkurtoje nepriklausomoje Lietuvoje, o jis pats sugrįžo į gimtąjį kraštą 1996 m. rugsėjyje – jo palikai urnoje parvežti į Lietuvą ir palaidoti Rusų kapinėse, Vilniuje.

Pirmą kartą straipsnis paskelbtas 1998 m. interneto svetainėje „Žemaitija“ (šiuo metu nebeveikia)

VILNIAUS žemaičiai paminėjo Igno Končiaus 140-ąsias gimimo metines

Bonifacas VENGALIS

Vilniaus žemaičių kultūros draugija 2026 m. gegužės 19 d. savo narius ir prietelius pakvietė į Vilniaus kultūros centrą (anksčiau – Vilniaus mokytojų namai), kur vyko fiziko, etnografo, visuomenės ir kultūros veikėjo, knygų autoriaus prof. Igno Končiaus (1886–1975) 140-ųjų gimimo metinių minėjimas.

Pranešimą tema „Igno Končiaus Žemaitijos kryžių ir koplytelių statistika 1911–1941 m.“ perskaitė Lietuvos istorijos instituto Etnologijos ir antropologijos skyriaus vedėja, vyresnioji mokslo darbuotoja dr. Vida Savoniakaitė, šeimos prisiminimais apie savo senelį pasidalino Vilniaus žemaičių kultūros draugijos narys, fizikas, I. Končiaus gimtinės Purvaičiuose (Plungės r.) tvarkytojas Gintaras Končius, koncertavo Irenos Belickienės vadovaujamo romansų ansamblio „Juodoji rožė“ ir Petro Garšvos vadovaujamo vyrų vokalinio ansamblio „Seni draugai“ dainininkai.

I. Končius gimė 1886 m. liepos 31 d. Purvaičių kaime (Plungės r.), mirė priverstinėje emigracijoje 1975 m. vasario 19 d. Putname (JAV). Sunku būtų keliais žodžiais įvardyti visus šio profesoriaus darbus ir nuopelnus Lietuvai. Pagal profesiją I. Končius – mokslininkas-fizikas (baigė fizikos studijas Petrapilio (dabar Sankt Peterburgas) universitete), pedagogas (ŽŪA ir VDU profesorius), moks-

Ignas Končius JAV. Fotoreprodukcija iš RKIC archyvo

lo organizatorius (vienas iš VDU Fizikos katedros kūrėjų, pirmasis VU valdytojas). Pagal visuomeninę veiklą jis – žemaičių etnokultūros tyrinėtojas, kraštotyrininkas, mokslinių terminų kūrėjas, meteorologijos Lietuvoje pradininkas, eilės muziejų steigimo iniciatorius, fotografas, rašytojas (vienas ar su kolegomis parašęs apie 20 knygų), kultūros vertybių ir mokslo populiarintojas. Pagal pilietinį nusiteikimą jį galima būtų apibūdinti kaip valstybės pamatų kūrėją, rezistentą (pasipriešinusį abiem Lietuvos okupacijom), Sovietų politinį kalinį (nuteistą, varytą sušaudyti į Červenę (miestas vidurio Baltarusijoje) ir per stebuklą išsigelbėjusį), o galiausiai – kaip nusipelnusį skautų sąjūdžio organizatorių.

Vida Savoniakaitė papasakojo, kad domėtis savo krašto etnografija I. Končius pradėjo dar besimokydamas Petrapilio universitete. Tam lemiamą įtaką turėjo užsimezgusi jo draugystė su tuo metu universitete dirbusiu vyresniuoju kolega, gerai žinomu latvių lingvistu, etnografu Eduardu Volteriu (1856–1941). E. Volteris tuo metu plėtojo etnografines studijas „gentinei“ gyventojų sudėčiai

Nuotraukose: renginio dalyviai ir bendras salės vaizdas renginio metu

Nuotraukoje – renginio dalyviai

nustatyti. I. Končius dalyvavo keliose E. Volterio organizuotose ekspedicijose, buvo jo mokinys ir padėjėjas, jo skatinamas 1911–1940 m. savarankiškai atliko itin vertingą etnografinių tyrimų darbą – surašinėjo ir fotografavo žemaičių kryžius ir koplytėles bei pateikė objektyvius statistinius šių paveldo objektų duomenis. Visus šiuos tyrimus apibendrinno septyniuose sąsiuvinuose. Pirmajame sąsiuvinyje („Žemaičių padangės kryžių ir koplytėlių statistika“, 1931) yra aprašyti 1911 ir 1912 m. jo vykdyti tyrimai, kituose šešiuose – 1922–1940 m. tyrimai.

1912 m. I. Končius keliavo po Žemaitiją fotografuodamas ir kruopščiai surašinėdamas pakelėse stovėjusių kryžių, koplytėlių ir šventųjų statulėlių pavadinimus bei jų ypatumus. Šių tyrimų medžiaga apibendrinta 1931 m. autoriaus išleistoje knygelėje „Žemaičių padangės kryžių ir koplytėlių statistika“, kurioje aprašyti 730 objektai, aptikti Žemaitijos keliais dviračiu nuvažiavus 218 kilometrų.

Praėjus dvidešimčiai metų, I. Končiui parūpo patikrinti įvykusius pokyčius. Tada jis nufotografavo išlikusius anksčiau aplankytus „pastatus“ (taip jis vadindavo kryžius, koplytėles, šventųjų skulptūreles) ir užrašė jų pavadinimus, būdinguosius požymius, apibūdino būklę. I. Končius buvo įsitikinęs, kad siekiant išsaugoti tautos etnografinį paveldą ateities kartoms, visas tas jo darbas yra labai svarbus. Antrojo etnografinio tyrimo duomenys buvo paskelbti 1933 m. išleistoje I. Končiaus knygelėje „Žemaičių padangės kryžių ir koplytėlių statistika 1912–1932“. Kalbėdama mokslininkė pažymėjo, kad I. Končius buvo teišus: jo vykdyti etnografiniai tyrimai atskleidžia daug svarbių Žemaitijos gamtos ir kultūros paveldo istorijos faktų ir šiandien turi neįkainojamą vertę.

Prie mikrofono – Vaida Savoniakaitė

Kalba Gintaras Končius

Po savo pusseserės Vidos kalbėjęs Gintaras Končius prisipažino, kad savo bočiaus Igno Končiaus nė karto nėra matęs, o apie jį daugiausiai sužinojo iš savo tėvo Algirdo Končiaus pasakojimų.

Pasak Gintaro, Lietuvoje I. Končiui buvo ypatingai svarbios kelios jo gyventos vietos: pirmoji–dabartiniame Plungės rajone esantys gimtieji Purvaičiai (jo tėviškė), antroji – Palanga, trečioji–Kaunas, ketvirtoji – Vilnius. I. Končius mokėsi Palangos progimnazijoje. Buvo iškilęs pavojus, kad jis
(Nukelta į 42 p.)

negalės tęsti mokslų gimnazijoje. Priežastis – nepakankamos rusų kalbos žinios. Vis dėlto atkakliam ir užsispyrusiam jaunuoliui pavyko įgyvendinti savo svajonę – jis į gimnaziją įstojo, nes prieš egzaminus buvo atmintinai išmokęs visą rusų kalbos vadovėlį.

G. Končiaus nuomone, tai rodo, koks buvo didelis jo noras mokytis, koks jis buvo atkaklus. Tikėtina, kad tai jam pasitarnavo ir siekiant kitų gyvenimo tikslų.

Palangoje mokytojuodamas I. Končius susipažino su savo būsimąja žmona Marija Kentraite. Šis pajūrio miestas dar svarbus ir tuo, kad dirbant Žemės ūkio akademijoje I. Končiui kartu su prof. Viktoru Ruokiu buvo pasiūlyta ištirti Palangos kraštą. Tyrimų medžiaga ir išvados nugulė į 1925 m. išleistą jų spaudai parengtą Kaune Žemės ūkio departamento išleistą knygutę – etnografinę-statistinę studiją „Palangos kraštas“ (paantraštė „Palangos kraštui pažinti medžiaga“). Praėjus 100 metų po jos išspausdinimo Palangos bibliotekos direktorės Agnės Abramovičienės iniciatyva ši knyga išleista pakartotinai.

XX a. I pusėje daugelis išsilavinusių žmonių laikė šventa pareiga ką nors naudingo padaryti savo šalies, tautos labui. I. Končius savo visuomenine veikla ir nuveiktais darbais visiems mums ir ateinančioms kartoms išlieka sektinu pavyzdžiu.

Labai svarbius darbus I. Končiaus nuveikė Vilniuje, kai 1940 m. buvo paskirtas pirmuoju Vilniaus universiteto valdytoju. G. Končius pažymėjo, kad gaila, jog apie šį faktą iki šiol labai retai prisimenama. I. Končius nebuvo specialiai ruoštas diplomatinei tarnybai, tačiau, nežiūrint to, jam su dviem padėjėjais pavyko suorganizuoti sklandų ir kultūringą tada buvusio lenkiško universiteto perėmimą ir jo perorganizavimą į lietuvišką. Tai aprašyta Lenkijoje išleistoje prof. Piotro Losovskio knygoje. Joje išspausdintas ir į lenkų kalbą išverstas prof. I. Končiaus pasisakymas apie minėtą Vilniaus universiteto reorganizavimą. Įdomu tai, kad ano meto lenkų spaudoje apie tą reorganizaciją buvo labai palankiai rašoma. Pasak G. Končiaus, reikėtų, kad šis faktas būtų plačiau viešinamas, ypač Vilniaus universitete, ir kad jo absolventai apie tai geriau žinotų.

Antrojo pasaulinio karo metais I. Končius ir prof. Fledžinskas buvo pirmieji, pasirašę atsišaukimą prieš tai, kad VDU studentai stotų į kuriamą lietuvišką SS diviziją. Tuo laikotarpiu tokiam viešam aktui reikėjo ypatingos drąsos.

Kalba Igno Končiaus anūkas Andrius Končius

I. Končius, kur bebūtų, ką beveiktų, visada stengėsi pabrėžti žmogaus orumą. Važinėdamas po Žemaitiją ir rinkdamas medžiagą apie kryžius ir koplytėles, jis visada stengdavosi rodyti pagarbą sutiktiems žmonėms. Pabrėždamas jų orumą profesorius sugebėdavo rasti ryšį su įvairių pažiūrų žmonėmis. Pasak G. Končiaus, žmogaus vertė ir orumas yra nepaprastai svarbūs dalykai, kuriuos turėtumėme jaunajai kartai skiepyti nuo mažų dienų. Baigdamas jis perskaitė visus sugraudinusį laišką, kurį 1957 m. jam per tarpininkus bočius Ignas Končius atsiuntė iš JAV, ir visus pakvietė šią vasarą, birželio 27 d., atvykti į Purvaičius, kur vyks vienas iš renginių, skirtų I. Končiaus 140-ųjų gimimo metinių paminėjimui. Jo metu bus prisiminti I. Končiaus kaip mokslininko fiziko darbai.

G. Končiaus pasisakymą pratęsė jo jaunesnysis brolis Andrius Končius. Jis paminėjo, kad kai nedidelio ūgio prof. I. Končių paskyrė Vilniaus Stepono Batoro universiteto (dabar Vilniaus universitetas) valdytoju, Vilniuje buvo ypatingai neramūs laikai. Jis savo asmens sargybinu įdarbino Dionyzą Glincevičių. Šį galingą, 2 m. ūgio vyrą, jam praeinant Universiteto koridoriumi, lenkų studentai palydėdavo akimis, sakydami „Ale jaki wielki cham“ (liet. *Koks didelis kvailys*). Vienu metu buvę studentai nutarė pasipriešinti naujam valdytojui. Pajutęs bruzdėjimą I. Končius paprašė studentams perduoti, kad jis su minia nekalbės. Jis jiems pasa-

kė: „Išsirinkite savo atstovus, ateikite su savo reikalavimais ir sakykite, ko jūs norite“. Tada lenkų studentai kartu su juos palaikančia profesūra išsirinko savo atstovus. Šie, nuėję pas I. Končių, pareiškė norintys švęsti lenkų Nepriklausomybės dieną. Didžiuliame jį nustebinimui, I. Končius tada pasakė: „Švęskite jei esate lenkai, ir jei jūsų Nepriklausomybė jums yra svarbus dalykas“. Tai taip tas maištas ir baigėsi.

Kai Lietuvos persitvarkymo Sąjūdis jau buvo gerokai „įsibėgėjęs“ Andriaus ir Gintaro Končių tėtis Algirdas Končius paprašė savo sūnaus nuvažiuoti į Palangą, užlipti į antrąjį jų vasarnamio aukštą, atplėšti palėpės grindis ir iš ten paimti juodo popieriaus paketą, kurį A. Končiui jo tėvas buvo perdavęs saugoti prieš išvykdamas iš Lietuvos. Andrius surado tą paketą. Jame buvo pluoštas dokumentų su ištremtųjų iš Žemaitijos į Rusiją sąrašais. Paaiškėjo, kad vykstant karui I. Končius važinėjo po Žemaitiją ir surašinėjo žmones, kurie buvo suimti ir išvežti į Rusiją 1941 m. birželio 14–19 dienomis – per pirmąjį trėmimą. Kaip tikras mokslininkas jis kaligrafiškai buvo užrašęs, kada ir koks žmogus buvo išvežtas, iš kokios jis buvęs šeimos, kokia buvo jo profesija (ūkininkas, klebonas, mokytojas, kt.). Šis ypatingai svarbus dokumentas tada buvo perduotas tuometiniam Lietuvos Genocido centro pirmininkui Julijui Juzeliūnui.

Nuotraukos Bonifacio Vengalio

Grupė renginyje dalyvavusių Končių giminės atstovų

Koncertuoja Irenos Belickienės vadovaujamo romansų ansamblio „Juodoji rožė“ ir Petro Garšvos vadovaujamo vyrų vokalinio ansamblio „Seni draugai“ dainininkai

Almanacho „Poetry Spring 2026“ viršelis.
Dailininkė Deimantė Rybakovienė

Šiomet tarptautinis festivalis „Poetry Spring 2026“ gegužės 6, 7, 8, 9, 10, 15 dienomis prologu prasidėjęs lietuvių bendruomenėse Jungtinėse Amerikos Valstijose ir Šveicarijoje, Lietuvoje iškilmingai buvo atidarytas gegužės 17 d. Vilniuje veikiančio Energetikos ir technikos muziejaus terasoje ir tęsėsi iki pat birželio mėnesio pradžios. Festivalio atidarymo dieną buvo paskelbta bei apdovanota ir šio tradicinio renginio laureatė – poetė Giedrė Kazlauskaitė, o festivalio prizas už geriausią poezijos knygą vaikams („Žvaigždžių garažas“) įteiktas poetui Jonui Liniauskui. Gegužės 18-osios pavakary Lietuvos rašytojų sąjungoje pristatytas festivalio „Poetry Spring 2026“ almanachas. Šio renginio metu už geriausią almanache paskelbtą esė premija įteikta poetui, prozininkui Gasperui Aleksai.

Šiomet festivalio renginiai neaplenkė nė vieno Lietuvos miesto, rajono, savivaldybės, miestelio, kur poezijos žodžiais širdį atveriančių kūrėjų laukė jų knygų skaitytojai.

Daugybė tokių susitikimų vyko ir Žemaitijoje. Šį kartą apie vieną jų – informacija iš Tauragės rajono savivaldybės Birutės Baltrušaitytės viešosios bibliotekos.

Poetry Spring Tauragėje subūrė poetinio žodžio ir kultūros mylėtojus

Tarptautinis tradicinis festivalis „Poetry Spring“ Lietuvoje rengiamas jau daugiau negu šeši dešimtmečiai. Šiomet jo organizatoriai kvietė sustoti, išsiklausyti bei iš naujo pajusti poezijos galią.

Pirmieji „Poetry Spring“ skaitymai Lietuvoje įvyko 1965 metais. Vienas šio festivalio iniciatorius buvo poetas Justinas Marcinkevičius. Šiandien festivalis laikomas didžiausiu literatūros renginiu Lietuvoje, kasmet suburiančiu kūrėjus iš įvairių Lietuvos vietų ir užsienio šalių. Festivalį rengia Lietuvos rašytojų sąjunga ir Rašytojų klubas, o jo išvakarėse tradiciškai išleidžiamas almanachas „Poetry Spring“, pristatantis naujausią lietuvių poetų kūrybą, vertimus ir literatūros eseistiką.

Tarptautinis tradicinis festivalis „Poetry Spring“ Lietuvoje rengiamas jau daugiau negu šeši dešimtmečiai. Šiomet jo organizatoriai kvietė sustoti, išsiklausyti bei iš naujo pajusti poezijos galią.

Festivalio renginys vyksta Lauksargių evangelikų liuteronų bažnyčioje

Festivalio renginio dalyviai

Tarptautinio poezijos festivalio „Poezijos pavasaris 2026“ renginiuose Lauksargiuose ir Tauragėje dalyvavę poezijos kūrėjai ir renginių organizatoriai

Pirmieji „Poezijos pavasario“ skaitymai Lietuvoje įvyko 1965 metais. Vienas šio festivalio iniciatorių buvo poetas Justinas Marcinkevičius. Šiandien festivalis laikomas didžiausiu literatūros renginiu Lietuvoje, kasmet suburiančiu kūrėjus iš įvairių Lietuvos vietų ir užsienio šalių. Festivalį rengia Lietuvos rašytojų sąjunga ir Rašytojų klubas, o jo išvakarėse tradiciškai išleidžiamas almanachas „Poezijos pavasaris“, pristatantis naujausią lietuvių

poetų kūrybą, vertimus ir literatūros eseistiką.

Šių metų gegužės 22-ąją dieną tarptautinio poezijos festivalio „Poezijos pavasaris 2026“ renginiai į Tauragės kraštą sukvieta literatūros mylėtojų, visus kitus, kuriems brangus gyvas poetinis žodis. Į susitikimą su jais buvo atvykęs būrys poetų.

Tauragės rajono savivaldybės Birutės Baltrušaitytės viešosios bibliotekos darbuotojai tarptautinio festivalio „Poezijos pavasaris“ renginius organizuo- (Nukelta į 46 p.

Festivalio renginys Tauragės pilies kiemelyje

Nuotraukose – Tauragėje vykusio tarptautinio poezijos festivalio „Poezijos pavasaris 2026“ akimirkos

ja nuo 2001-ųjų. Šiomet festivalis Tauragės krašte prasidėjo Lauksargių evangelikų liuteronų bažnyčioje, kur vyko pirmoji poezijos skaitymų dalis. Čia susirinkusius poezijos mylėtojus ir jos kūrėjus pasveikino Birutės Baltrušaitytės bibliotekos direktorė Žaneta Maziliauskienė ir Seimo narė Aušrinės Norkienės patarėja Aušra Kulikauskienė.

Į „Poezijos pavasario“ renginius buvo atvykę, savo kūrybą skaitė, autografus dalino poetai Ričardas Šileika, Jutta Noak, Linas Daugėla, Juozas Šalkauskas, Simonas Bernotas, Mūza Svetickaitė, Dainius Dirgėla, Egidija Šeputytė, Eugenijus Šaltis bei Tauvydas Dominykas Vėtra.

Lauksargiuose svečiai buvo vaišinami Mažosios Lietuvos tradicine gilių kava – kafija bei vofeliais.

Vakariniai skaitymai persikėlė į Tauragės Pilies

kiemelį, kuriame skambėjo poetų eilės, mintys ir dainuojamoji poezija. Poetinio susitikimo grupei vadovavo poetas Juozas Šalkauskas, subūręs kūrėjus bendram kūrybiniam dialogui su Tauragės publika.

Renginio metu Birutės Baltrušaitytės bibliotekos direktorei Žanetai Maziliauskienei poetai padovanojo festivalio almanachą „Poezijos pavasaris“. Tai jų simbolinė padėka už dėmesį literatūrai ir poezijos puoselėjimą Tauragėje.

Po skaitymų festivalio dalyviai dalyvavo ekskursijoje po Tauragę. Jos metu svečius su miesto istorija ir svarbiais kultūriniais bei istoriniais objektais, supažindino Eugenijus Šaltis.

Tauragės rajono savivaldybės Birutės Baltrušaitytės viešosios bibliotekos informacija. Lainedos Pielikytės nuotraukos – iš bibliotekos archyvo

Bibliofilo, kolekcininko Gintauto Trumpio miniatiūrinių knygų paroda Birutės Baltrušaitytės viešojoje bibliotekoje Tauragėje

Gegužės mėnesį unikali bibliofilo, kolekcininko Gintauto Trumpio miniatiūrinių knygų paroda veiks Tauragės rajono savivaldybės Birutės Baltrušaitytės viešojoje bibliotekoje. Jos organizatoriai kvietė ne tik susipažinti su šia kolekcija, bet ir daugiau sužinoti apie išskirtinį knygos meną.

Parodoje eksponuotos išskirtinės G. Trumpio kolekcijos miniatiūrinės knygos – unikalūs, daugelį metų kruopščiai kaupti ir saugoti leidiniai. Jie atskleidžia, kokios gali būti netikėtos ir ypatingos knygų formos, kokia jų estetika ir vertė, kas yra jų autoriai ir leidėjai, kur jos sukurtos bei išspausdintos. Iš viso tauragiškiai ir jų svečiai turėjo galimybę susipažinti su 157 skirtingų pavadinimų miniatiūrinėmis knygomis.

Gintautas Trumpis (g. 1951 m.) – bibliofilas, kolekcininkas, gimęs Klaipėdoje, vaikystę praleidęs Nidoje, vėliau gyvenęs ir kūręs Klaipėdoje. Studijuodamas Vilniaus universitete jis įgijo inžinieriaus geologo-hidrogeologo specialybę, buvo Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos bibliofilų klubo narys. Asmeninėje bibliotekoje kolekcininkas yra sukaupęs daugiau kaip 17 tūkst. knygų, aktyviai dalyvauja knygotyros ir bibliofilijos konferencijose, yra daugelio straipsnių, knygėlės „Asmeninė biblioteka – mano gyvenimo savastis“ autorius.

„Mažiausia mano turima knygelė – malda „Tėve mūsų“, kurios dydis

Gintautas Trumpis prie Tauragės Birutės Baltrušaitytės bibliotekoje eksponuotos jo paties surinktų miniatiūrinių knygų kolekcijos. Nuotrauka iš bibliotekos archyvo

vos 5 × 5 mm. Ją išleido Gutenbergio muziejus Maince. Savo laiku tai buvo mažiausia pasaulyje spausdinta miniatiūra“, – pasakoja G. Trumpis.

Pasak kolekcininko, miniatiūrinės knygos žavi ne tik savo dydžiu, bet ir spaudos menu, kruopščiu apipavidalinimu bei išskirtinėmis medžiagomis.

Kai kurių knygų viršeliai pagaminti iš medžio, kitos išleidžiamos specialiose dėžutėse. Vienos knygos savo kolekcijai G. Trumpis ieškojo net 20 metų.

„Reikia pamatyti, pajusti. Žmogus turi ne tik rinkti knygas sau, bet ir rodyti jas kitiems, kviesti skaityti, domėtis“, – pažymi parodos autorius.

Paklaustas, ar daug skaito, G. Trumpis sako, kad skaito labai daug. Meilė knygoms jį lydėjo nuo vaikystės. Gyvenant Nidoje ypač domino leidiniai apie keliones ir gamtą. Pasak kolekcininko, jei renki knygas, būtina jas ir skaityti.

Parodos atidarymo metu lankytojai turėjo galimybę artimiau susipažinti su miniatiūrinių knygų pasauliu, kolekcijos istorija bei pačiu autoriumi. Renginys buvo skirtas Spaudos atgavimo, kalbos ir knygos dienai paminėti.

Po renginio G. Trumpis bibliotekai padovanojo miniatiūrinių knygų katalogą „Miniatiūrinės knygos iš Gintauto Trumpio asmeninės bibliotekos rinkinių. Parodos katalogas. Tauragės rajono savivaldybės Birutės Baltrušaitytės viešoji biblioteka“.

Tauragės rajono savivaldybės Birutės Baltrušaitytės viešosios bibliotekos informacija

SĒMUONA MALŪNĀ

RUDĪS Edvards

(Tēsinīs. Pradē 2026 m. Nr. 3, 4, 5)

Tēik tatā Agnē tepešē noējusi apvaksietē sava bovusius keliauninkus. „Kas īr dorns, – mēslējē ēdama nomēi, – tam nieka neišaiškinsi ni par dvē dēinas. Ons dērba ē dērbs tēp, kap anam geriau atruoda, ē vēsks. Kuožnos muok savi ožtartē ē pateisintē.“ Paskou tik bedžiaugies, ka pasaulie īr ne vėn prastē žmuonis ē ka vēinē tavi pastom ē pavert, bet šalēp kētē novértusi pakel. „Ka doutom Pondēivs, aple monēm būtom daugiau geriesniu žmuoniū, mon nieka kēta ē nebrēktom“, – mēslējē Agnē, vēs dā neožmēršdama sava sunkē keliuonē i nomus.

Nuors Žalēmū nomūs ē bova ketorēs gīvas dūšēs, bet ūkininkava ē vēskou tvarkē Agnē vēina pati. Ka vīrs išējē, mažājem vākou bova devīnē mienēsē. Sēmuons beparējē po posontrū metu. Kol anuo solaukē, vīrēškus darbus dērba pati. Arē, siejē, drapakava, ekiejē. Tievalis, ka ē senielis, daug kamē anā liuob prikēbtē ē padietē. Dērbont laukūs anā ont galvuos nikumet nestuoviejē vākā – tievalis anās rūpėnuos kuožna dēina. Ka ons ē nēs pri sunkiū darbū, bet sava pēršta vēstēik prikēš ē tēn. Ka jau Agnē nebsomēslis kou darītē, ons liuob patars, kāp tvarkītē ūkē rēkalus.

Nomūs tievalis ē gaspadėnava. Ka Agnē liuob parēs novargusi i truoba, pečios būs šēlts, vākā so-tvarkītē ē nopraustē, pėitā garous ont stalo. „Aš nebutiuo ni pavierijusi, ka torio tuoki gera tieva“, – valgīdama liuob mēslis ana.

Lunka bova gera komelē, klusni, grētā ējē vago. Ka ana liuob trauks, Agnē vuos spies žėrgliuotē paskou plūga. Anā patēka pavasari išēlosēs ē garoujėntēs žemēs kvaps, bet artē vēstēik liuob būtē sunkē. Iš rīta dā kap ē nieka, veiziesēs, kāp plūga peilis pjaun balsē trūkėniejontēs žuoliū šaknis, ronkas nesunkē liuob prilaiķis plūga. Lauka galē liuob reikies smarķiaiu sosēmestē: ē arķli pasoktē, ē plūga iškeltē, ē ka arķlis jau būs naujuo vaguo, greitības sospietē ileis-tē plūga i žemē. Vo, ka jau liuob isėtaisīs i tou vaga, toukart beintont paskou plūga, ronkas liuob bišķi paēlsies. Bet tas lauks, Agnēs akimis, tebūs dėdlē

trumps: nespiejē duorā isėstuotē i vaga, ka tujau pat rēk viel soktēis... Ē lig vakara tas plūga tom-pīms lauka galē tēp liuob pakērs ronkas, ka ronkėnas pradies išslīstē, ligo kas anas būtom patepēs kuokēs taukās. Ka vēsā jau nebgalies beišlaikītē tou plūga, liuob važioutē nomēi arba jimtēis kuokē kēta lėngvesnē darba. Kad ē kāp beliub būtē sunkē, Agnē ni rodēni, ni pavasari neliuob palēks ni vēinuos nesoartuos žemēs ežēs.

Drapakoutē ē ekietē bova daug lėngviau. Te-reikies tik retkartēs sostabdītē arķli ē, pakielos akietēs, ištrauktē ēš anū varpotiu ē kētū žuoliū ap-džiūvosēs ē pabalosēs šaknis. Vo tēp, tik toriekis atvarslus ē spiek eitē šalēp arķlē. Agnē tuokiuom dēinuom tonkē vėn liuob untēs nuors ligo kuokem pėimėnūzou pašvėlpiuotē kuokē žėnuoma daina. Anā liuob patēktē, ka paskou anuos drapakus vēinē ož kėtus grėtiau liuob ratus soktē ēr išraustus gīvius, daugiausē slėikus, rītē paukštē.

Aront pavasari laukā liuob kvepietē driegno žemē ē pakėlosē gīvībē. Vieliau, ekiejint a drapakoujint, tuokē kvapa neliuob bebūs. Pavasari laukūs vēs liuob skombies cīrolē gėismie – tuoki vėrponti ē kap kuokēi lītaus lašā isėgeronti i žemē, ka Agnē liuob atruodīs, ka kuožnos žemēs gabalielis i pėlns tuos meliuodėjēs, tik ožķliudīk anou ē tujau pat ana pasėgėrs...

Siejuos laiko vēina kēta dēina pagelbietē bova atvažiavēs bruolis Juons so patē. Anodo liuob veiziesēs i Agnēs darbus ē dīvuosēs:

– Vedomis ronku tava ūkie kap ē nebrēk, vēsē vīrēškē darbā jau ī nodėrbtē...

– Tad padiekėtau mon pasietē, ka līgiau būtom, mon vēinā gerā neišeit.

Anodo tou karta atvažiavē liuob pasėdarbous, pasėdarbous ē išvažiuous. Bruolis bova atvažiavēs ē šėina laikē, padiejē ē bolvēs nokastē. Kėik padiejē artėmėjē, tēik toriejē ē ožtektē, nes kou nuors pasom-dītē iš šuona Agnē negaliejē – netoriejē tam piningū.

Kol vīrs tebėbova kariuomenie, Agnē vakarās, ka ē dėdliuasē liuob būs novargusi, atsėklaups ont kie-liu ē kalbies puotėrus. Prašīs Pondėivalē, ka lėngviau būtom vīrou, ka aplinkou netrainiuotomēs rusu karėivē, ka vēsē būtom svėkē. „Kas nekaitietom, Viešpatie, ka tū rusu če ni smarvēs neblėktom...“, – vēs posbalsio liuob kalbies Agnē.

Fronta lėnėjē bova tuolėi, bet tū rusķiu Strėpėniū suoduo netrūka. Kartās anū atsėras ē nepar-

potamā daug. Žmuonės pasakuoja, ka ontplūdis prasėded toukart, ka iš fronta išved kariuomenė paėsiėtė, vo i apkasus atsiunt naujū kareiviu. „Dabā, Jezusmarėjė, – tuokiuom dėinuom mėslīs Agnė, – kuožname kėimė vėn rusā ē rusā!“ Vėiziek, vėns kamė kuokiū kroupu posmaiši būs pavuogės, kėts – drabuži, trets prīš pat vakara jau ē i tava patėis suodība ligo kuo ēiškuodams atsėvelk. Anėms vėn liuob reikies šnapšės arba lašėniū. Ka nebūtom iš onksta mėsa gerā pakavuojė, Agnė so tievo nikāp anou nebūtom iškeravuosiosio.

Vėina vakara Agnė pro truobuos longus pamatė, ka artėnas liguo do, bet i truoba iėjė tik vėns kareivis.

– Tievā, juk do ējė, vo kor pasėdiejė tas ontros? – klaus Agnė.

– Ė aš do matiau, – atsakė tievalis. – Agnelė, to išbiek i prīšininkė ē paveiziek, a tik ons nebūs ieidams somaišės doru...

Ka paveiziejė, rusielis iš kobėla jau bekraunous laukuonās paskotėnė mėsa. „Kuoki laimė, ka če tėik anuos tier“, – pamėslėjė Agnė ē paleida sava balsa:

– Ak, jūs svuolačė, bjaurībės, mon iš truobuos paskotėnė mėsa vuogsėt... – ē pribiegusi tēp skielė tam kareiviui i snuki, ka anam iš akiū tik kibirkštīs pasėpilė. – Dinkėt iš mona truobuos ē ka jodoms če ni smarvės nebūtom, vo pajimsio lazda ē abodo gausėtai par kramė...

Matītėis, ka Agnės ronka bova kėita ē stipri, vo gal ē iš giedas a dar diel kuo kėtkuo, bet nomėškems tou karta pavika apėgintė – kareivė muovė dvilinkė iš suodības ē tou vakara daugiau nebėpaseruodė.

Ka ē sunkė dėrba, bet Agnė bova jauna ē neatruodė dėdlė sovargusi. Švėisė ruožėnė ē apvalė, papūstė žondelė, pluonas, bet išraišingas lūpas, gīvas ē maluonės akis švėitė iš tuola. Nebova ana dėdėlė augoma, bet netrūka ni vėina patrauklė muotrėška iškėlėma a ilėnkėma. Vėskas tas be gala traukė vīrus. Agnė neliuob lėktė anū nenoveizieta. Anėms bova maluono matītė, kāp ana eit par truoba, darbujės pri mūrė, sied pri stala, pritūpusi žaid so sava vākās. Ana kartās liuob ožsimėrš, ka ī kara laiks, pro šali valkiuojės dėšimtims kareiviu, kad tas anuos muoterėškoms gal sokeltė tuokiū pat pavuoju, kāp ē išbadiejosem žmuogou rėikie dounas ē če pat pakabinta rūkītiu lašėniū paltės.

Vėina karta pas Agnė i svetius atvažiava anuos netėkra sesou Teklė, katra kariaudama so rusu kareivės diel sava muotrėškas garbies, jau bova at-

laikiusi kelės pėrtis. Teklė Agnė ē anuos tievaliou papasakuojė, kuokėi baisė īr tēi azėjatā:

– Je tik anėi galietom, tavi če pat prismaugtom ē, nieka neveiziedamė, somordītom, ēšniekintom ē palėktom ligo kuoki lakata. Tėkrė vėlkā. Je tik nojauti, kumet anėi gal pasėruodītė, rėk so kuokio škorlio ap-sėsoktė galva, ontsėvėlktė kuoki palaiki, nebnešiuojema ē soskrėndusi drabuži, veida nosėporvintė...

Bet tēi kareivė, ka muotrėškas ē parsėdariosės liuob būs, vės tėik pri anū listė par gvalta. Bova anėi ligo kuokėi pragara velnė. Jau ē vėina, ē ontra bova kėrtusi anėms i morza, ka ē kraujė taškies. Ožpoltuoms muotrėškuoms kėta nieka neliuob belėktė, kāp tik paleistė i darba ronkas. Tik iš vėsuos sīluops ožvuožusi i tou anū nu geidolė parauduonavosė vepelė, dā galiejė šėp tēp išsėlaikītė. No, ka pri vākū, pri sena tieva be kuokiuos sarmatas, dėnuos laikė lėptom tau ont vėršaus, nikumet negaliejė pagalvuotė. Bet miegėnėmu pajimtė muotrėška ē dėnuos laikė, kėtėms matont, bova. Sens Agnės tievalis, iėjos kareiviui i truoba, liuob ramė siedies, nieka nesakīs, bet, je tik ons pamatīs, ka tas jau lend pri dokters, pašuoks iš vėitā ē vėso balso pėktā sošoks:

– Von iš mona truobuos. Nežėnuot, kāp žmuonės tor elgtėis, tad vėitas če tamstuoms nie.

Tonkė anėi liuob ē paklausīs, bet so kėtās bova ē daugiau varga.

Vėina vakara i truoba īgrūmiejė cielė trīs. Če, neskaitont vākū, bova dvė muotrėškas ē sens tievs. Kareivė, žėnuodamė kor ē kuo eit, prīš atėidamė diel drousuos bova išmetė po kelis šimtus gramu samaguona. Nuors nomėškė rusėškā ē ne kėik tesoprata, bet vės tėik klausies, kou tēi neprašītė svetė, atsėsiedė pri stala, rokou. Daugiau rusėškā liuob soprastė senāsis tievs. Ons gėrd:

– Žėnā Jurka, – saka pėkta veida švėiseplaukis kareivis, – mon ruoduos, ka tuos muotrėškas mums smarkė priėšinsės ē mums gal nieks neišėitė... Vo dā če pat ī tas sienis. Anou rėk nodietė pu pėrmo. Kol anuo nenušausem, nier kuo ni pradietė. Tiktā tēp arba nieka...

– Vo po tuo jau so tuom dvėm buobuom mes, trīs jaunė vīrā, kāp nuors sosėtvarkīsem, – saka pri-tardams ontros.

– Bet īr dā do vakā, – abejuo tretiesis, – paleis kakarėnė, ka ni apsėklausītė negaliesem...

– Išstumsem pro doris i premėnė ē lai tėn kriuo-k kėik tiktā nuor...

(Nukelta i 50 p.)

Tievs, gērdiedams ē daugmaž soprasdams tou kareiviu ruoda, nuoriejē kažkou pasakītē, bet iš išgoustē anam nieks nebišējē. Agnē, plušiedama pri mūrē, iš kareiviu kalbuos šiou tuo sopratusi, tēp pat baisiausē išsēgonda, nebžēnuojē, kou rēktom darītē. Ož karta tuo tievalē kareivē nerīžuos nošautē, bet do iš anū, nieka nelaukē, atsēstuojuē, prišuoka pri muotrēšku ē pradiejē eitē pri rēkala. Tas pēktāsīs pamiegēna jiego pajimtē Agnē, vo Jurka – Teklē. Tretiesis, laikīdams ronku briauninka siediejē ožstalie ē sekē akimis tieva. Tievalis pasēsivadēna ont kelēs vākus ē ēšsēgondēs lauk, kas če būs tuoliau.

Vēino muomēnto tas pēktāsīs kareivis, gavēs nu Agnē stēpri ontausi, ipīka ē, so vēso sīlo sojiemēs anou pagoldē ont tapšana, ožvertē sējuona ē pradiejē trauktē žemīn kelnēs. Agnē pradiejē klīktē ē spordoltēis. Tou tarpo Juovitelē noslīda nu tievalē kieliu ē, sogniaužusi kumsteliūs, kēik galiedama paleidusi gerklē, poulē ont tuo kareivē. Tas, goliedams ont tapšana ē ožsējiemēs so Agnē, pamatēs šalēp vāka, so bato spyrē mergātē i krūtēnē. Ta, dā daugiau soklēkusi, noliekē i aslas vēdori ē novērta aukštienlinka. Vēsa tou matīdams sava nervu ē ronku nebsovaldē tievalis:

– Ak, to, žaltī prakeikts, dā mūsa mažus vākus spardīsī, – ē tou patio muomēnto, ligo žēbēnkštēs pašuokēs nu krieslēlē, tēp kērta švēiseplaukiou par spronda, ka tas, vēskou ožmēršēs, abējuoms ronkuoms sosējiemē ož galvuos. Agnē, pajotusi, ka kareivē ronkas atseleida, greitībies pašuoka iš luovas ē muovē pru doris. Kol atētraukē sklousti, švēiseplaukis spiejē ne tik atsēgautē, bet ē išsētrauktē briauninga. Matīdams, ka jau Agnē kēimē, iššava tēisē i anou. Ana pajota, ka kažkas smarkē trinkteliējē i galvuovērši ē vuos neišvertē iš kuojū. Greitā atsēpeikiejusi nu smūgē, ožsēspaudē so pērstās prakērsta vēita, ē kēik tik leid gerklie klikdama pasēleida pas sosiedus. Bebiegdama pajota, ka par kakta ē akis bieģ kraus...

Tievalis po tuo niekor nebieguos ē nekavuojuēs. Priējēs pakielē nu žemēs bekriuokontē Juovitelē, ē viel so klīkontēs vākās atsēsieda i sanoujē vēita.

Ožstalie siediejēs kareivis, matīdams, ka tievs rūpēnas tik vākās, nieka anam nedarē, vo ka švēiseplaukis iššava i Agnē, ons, matītēis nenuoriedams isēveltē i tou istuorējē, atsēkielē ē greitā išējē iš truobuos.

Bemaž tou patio laiko, išsēspardiusi nu sava ožpoulēka, par prišininkēs longa i kēima išmuovē Teklē.

Ta viel, ne sava balso šaukdama, išliekē pri Zūberniu. Ne tēik bieģa, kēik klopa, nes kuojēs bova kap kuokēi vītovā. Šēp tēp atsēkielusī viel miegēna bieģtē. Iliekosēs i Zūberniu truoba muotrēškas bova baisiausē išsēgondosēs, vērpiejē ligo kuokēi apošēis lapā.

Pas Zūbernius bova apsēstuojuēs Agnē pažīstams leitēnants Saša. Anēdvē kriuoķdamas ibieģa pas anou ē papasakuojē, ka anas apsieda trīs rusu kareivē... Leitēnant klausies, bet tik ramēna:

– Anēi bieģa ē nobieģa, nē aš, nē jodvē anū nebsoģausētāu, nē anēms kou dabā beģadarīsem...

– No, ē kou vedviem bedarītē, ka tamista nieka nepadedi, kor dabā beitē? – paklausē Agnē.

– Ēkētāu nomēi, nes anū jau ē kuojēs atāuša, anēi jau dinga, nebģrīš.

Muotrēškas atsēģierē šalta ondēns ē tebvērpiedamas išējē atģal. Vo kor kētor ģīvam žmuogou, torēntem sava nomus, dingtē? Tēi rusu kareivē, matītēis, irģi nu tuo kēlosē alasa ē sava paleistū šūviu šēik tēik išsēgonda, tad vēns pu kēta iš suodības jau bova pasētraukē.

Ka muotrēškas, patikrindamas kuožna apībriekšmio joudoujinti neaiški šešieli parējē i sava kēima, pamatē atdaras truobuos doris ē išdauģta longa, pro katrou iššuoka Teklē. Pu biški žvalģīdamuos ē nikou nepasēkļiaudamas abēdvē soējē i truoba ē tujau pat ožsēsklēndē doris. Paskou Agnē, pasējiemusi lēktarna apējē vēsus pašaliūs ē apveiziejē a vēsks teģier sava vēituo, a nekērmie kamē pasēkavuojuēs kuoks kareivis ē nelauk pakol anēdvē atsēģols i luova. Bet anū, kāģ sakē leitēnantielis, ni vēina nikamē nebēģova. Toukart Agnē iējē i truoba, ģelēi atsēdosa ē, pajiemusi ont ronku vākus, atsēsieda ont tapšana. Tievalis išējē ožkaltē longa, vo Teklē ģiemies tvarkītē krovēna Agnēs galva.

– Jezusmarējē, kor če to tēp ožsēģavā? – paklausē ana.

– Kamē, kamē? – pakartuojuē klausēma ligo biški ē ožsēģavusi Agnē, – A negērdiejē, ka i muni šava? Ka būtom pataikēs ka ē par plaukieli žemiau, būtiuo premēnalie ē kuojēs istēisusi...

– A Jezau, tatā ons i tavi šava... No, a ne bandits, a ne kūtvala paskotēnis...

Teklē atsēnešē šēlta ondēns, apēpluovē Agnē kakta. Tēn, kor kolka praliekē, maties atvēra žaizda, nebģģova ni vēina galvuos plaukelē.

– Ne kāģ kētēģ – Angels Sargs tavi išģelģiejē, – tepģdama vaistus kalģiejē Teklē...

Eidamė goltė Agnė so tievalio ožsklėndė ė so mėitās ožsėromstė truobuos doris, somėgdė vākus ė atgolė, bet tou nakti ni vėns ėš soaugusiu tuo truobuo akiū sodietė negaliejė. Rītmetie nuors anėi vėsė tebeviezijuos tuoms patiuoms akims, bet ni vėns nejodiejė ė tilė goliejė sava luovuos, ni vėns nenuoriejė sotrukdītė kėta ramībės. Vėsus prikielė tik sava luovelies pradiejė niornietė ė jodietė vākā.

– Tievali, gausi apeitė gīvulius, – paprašė Agnė. – Aš šiou rīta ligo sava kūna nejauto, negalio ni pastuovietė – kuojės nelaika... Nakti bovau vėsa ligo sostigusi, mėslėjau, ka mėrsio. Ė tas ožmėrėms iš kuojū ni dabā dā neišeit...

Tievalis, išklauės Agnės, nieka nelaukės iš sava truobuos atsėnešė stėpriuos ė gerā iškuoštuos ont gīvatės ontpėltuos šnapšės, ipilė ketvėrtadali stėklėnės ė lėipė anou lig dogna išgertė. Begeront Agnė vuos neožtraukė dvasės, pradiejė smarkė soktėis galva. Tievalis ipilė dā ė Teklė, vo išeidams pri gīvuliū, palėipė:

– Dabā abėdvė krėskėtau i luova ė nomėkėtau.

Ka ons iš tvarta parėjė i truoba, anėdvė abėdvė, neveizont, ka pu truoba brungzdė vākā, dailė mėiguojė. Tievalis pamaitėna vākus, išvėrė posmarškuonė kuošė, pataisė mėrkala, iškepė po šmuotielī lašėniū, toukart dukteri ė Teklė pažadėna ė pavadėna pri stala.

Agnė, parkielusi akis, pamatė, ka pasaulis dabā jau kėtuoks, daug švėisiesnis. Mažiau beskaudiejė galva, bova atsėleidosės kuojės, jau galiejė atsėkeltė mažne tēp pat, kap ė onkstiau.

Kol vīrs bova kariuomenie, tas vakars ė išgoustis Agnė bova pats baisiausias. Ana anuo neožmėrša lig pat sava omžiaus gala.

– Laimė, – liuob sakīs ana, – ka tuoki pekla žemie mon bova atsėvierusi tik vėna karta...

Vo tēp jau ruskiu kareiviu, nuoriejusiu ontsėmes-tė ont Agnės, bova ne vėns ė ne do, bet jau ne tēp, ka par gvalta goldītom i luova, ka dā i anou ė šautom.

Ī bovė atėjė ė dvėjau. Vėinam ėš anū, ka tas priėjė artiau ė pamiegėna glaustītėis, Agnė tēp diejė i smurgli, ka tas vuos ont kuojū beišsėlaikė. Atsėtuokiejės ons ė tuoliau vaidėna kavalierio ė viel taikies prilīstė. Tumet Agnė anam ožtvatėjė dā – dabā jau iš ontruos posės:

– Nenuorio tamstas ni akie matītė, tujau pat dink iš mūsa truobuos...

Tuo ožteka, pamatė, ka so anou ė nieks nevuobolaus, tad ė pasėtraukė.

Tonkė, je ruskis liuob pamatītė, ka so anou ė

nieks so gero neprasėdies, tuo liuob ė ožtektė.

Korėn dėina Agnė išbiega i pašta paveizietė, a nie nu Sėmuona laiška. Parėjusi atgal, veiz, ka anuos Teklė, atsėsedusi pri pečiaus, isėkniaususi i delnus, kriuoak balso, ligo kuoks mažos vāks. Klaus Agnė, kas ī, bet ta nikāp negal ni žuodė ištartė, Tik tumet, ka apsėramėna, papasakuojė, kas ėe, anū truobuo, prīš kurī laika daries.

– Tik šunielis muni ė beišgelbiejė, tik šunielis... Viel tas švėisiesis bepruotis ruskis bova so draugo atėjės. Kāp tik iėjė i truoba, tujau oždarė doris ė rakta isėdiejė i kėšenė. Nieka neblaukės vėns išsėtraukė briauninka, vo ontros sojiemė mon ronkas ė draska žemīn drabužius. Aš pradiejau ne sava balso šauktė, bet anėi, nieka neveiziedamė, zorduo muni tuoliau. Ė tou tarpo iš ontruos truobuos, musintās so kuojūoms atsėdarės doris, ipoulė mūsa dėdlie-sis šou. Ė, vākali, ka ikėba ons tam švėiseplaukiou i ožpakali, ka pasiota draskītė, sopliesė ne tik kelnės bet ė sobėnė apdraskė. Kol ons gīnies nu šonėis, tas dā ileida anam dontis ė i ronka. Kol anodo iš truobuos išsinešdėna, apkondžiuojė dā ė tou ontrouji, bet ne tėik. Sargis anus tuoluokā gėnies.

– A nešaudė? – klaus Agnė.

– No, ne. Musintās nebova isėdiejė kolku. Ka ne tas šou, jau anėi muni būtom plėkā nodarė, ėe pat pasėgoldė ė išgvaltavuoje.

– Matā, kuoks tas mūsa Sargis pruotings. Dabā rėks dā daugiau anou keravutė, ka nenošautom ė nenonuodītom. Juk būs tei neprietelė ont anuo kap kuokėi žvieris ipikė.

Po tuo karta tas švėisiesis rusos i Agnės truoba daugiau nebėbova atėjės. Matītėis ėlgā gīdies žaizgas a anou kor nuors kėtor iškielė...

– Ka ė nedaug teliuob torietė tuo pruota, bet kareivė, musiet, sožėnuojė aple nepavīkusius sava draugū žīgius, soprata, ka jau tamė kėimė, ka tēn ė ī muotrėšku, bet anėi nieka negaus – tēn gīvenontės muotrėškas tuokės dalikās neužsėjem. Tėms žmuonėms, koriū suodībuos veikė rusu štabā, bova geriau, jau tēi eilėnė tēn negalieje škaradītėis, anėi vėns kėta liuob sodraustė, vo tūs vėinkėimiūs, kor karininku nebova, tā ont tū muotrėšku kareivė liuob poltė ligo kuokėi vėlkā.

Praėjos kelėms mienesems po pėrmuosės ke-liuonės pas vīra, Agnė vėn liuob atsėmins Sėmuona

(Nukelta i 52 p.)

rēkalus. Vēina karta ana ē sava tievaliou ē saka:

– Tēik iprašē, ka parvežtiuo tus anuo gelžius, juk ka parēs, mon ramībēs nebūs... Vo, juk rēk paveizie-tē ē kāp ons pats beatruoda, rēk novežtē pravēnta...

Tā Agnēs keliuonē dēdlē priēšnuos Teklē. Ana aple kuoki nuors važiavēma i tou rusu karei-viu šēršīna bējuojē ē pamēslītē:

– To, Agnelē, diel tuo sava Sēmuona esi iš pruo-ta išėjusi. A vēinā muotrēškā žēimuos laikē važioutē tuoki kieli? Vēsor vēinē kareivē, tēn pat fronts, so-sēšaudīmā... Pamēslīk ē aple sava augontius vākus. Kāp to gali rīžtēis tēn važioutē, aš nikāp nesopron-to... Aš neleido tau iš nomū ni pajodietē, niekor to nevažiouisi. Ka ikliūsi anēms i nagus ē tavi nogala-bīs, toukart kriuoctē būs po laika...

Vo tievalis i vēskou veiziejē paprastiau:

– Tēn so muotrēškuom anēi ožsējimtē netor lai-ka, anū lauk kētē darbā. Tik ožprontie anēi eit ligo kuokēi nežabuotē erželā...

Agnē vēsas kalbas liuob pabēngtē sava nepalau-žamo nosēstatīmo:

– Nebējuokēt, niekor aš napakliūsio. Svēka no-važiouisio, svēka ē sogrišio. Sēmuons tēik prašē, ka atvažioutiuo so arklio... Grīžēs pradies statītē malū-na, vo iš kor kou begausi, je dabā neparsēvēši? Ons praeita karta mon prisakē: „To, Agnelē, atvažiouk, če veltou aš gauno tuokiū gerū gelžiū... Vēskou sodiesio pas tou lietovi. Aš tau prikrausio tuokius ratus, ka ē arklīs nepatrauks. Ka grīšio, nebrēks bepērkētē.“

No ē Agnē, neveiziedama nieka, išvažiava. Bet ka novažiava ē pasoka kelalēs i mēška, ons bēsous jau tošts – vēsos tas dalinīs vakarīkštē bova parkelts i kēta vēita. Agnē, ka tou sožēnuojē, ē ronkas no-krēta. Ana pasēveiziejē i mielēnoujinti nejauki eglī-na ē iš sosējaudēnēma jau bova besokonti atgal, bet pagalvuojē, ka rēk ožvažioutē pas tou lietovi, korin Sēmuons mēnavuojē – gal tēn tēi gelžē īr lēkē sokrau-tē. Apsoka arkli ē novažiava link pamēškie bovosēs suodības. Sotēkusi priš anou žīgiuojēntius kareivius paklausē, kor pasēdiejē kētē lietoviu divizējēs kareivē.

– Anēi jau vakar pasētraukē, anus išvarē i Vēlnio...

„Nespiejau, – graudēnuos Agnē. – Ka tēp bēnt dēina, ontra onkstiau būtiuo išsēruošusi, būtiuo nuors pravēnta ont kelē idavusi...“

Ka Agnē isoka i tuo pamēškie bovosē lietovē suodība, če anou prijiemē ligo kuoki laukama sviēti.

– Je, je, īr palēkēs vēsuokēs mantas. Gerā pašerk

arkli, ka patrauktom, vo rītuo iš rīta padiesem so-sēkrautē ē galiesi jodietē...

Agnē, ieidama i truoba ont nakvīnē, isēnešē dē-dēli kepala dounas, brīza rūkītu lašēniū ē botelka samaguona. Šeimininks vaišiemš bova patēnkints. Pradiejos kalba aple Sēmuona, pasakē:

– Tamista torēt rūpesninga vīra. Iš šimtū tuoks tier tik vēns kēts... Ons ē būdams apkasūs galvuo aple nomus...

– Skūstēis negalio, – atsakē Agnē.

Rītmetie i ratus gelžiū prikruovē tēik, ka Lunka vuos bepatraukē, Agnē, siedusi i nu svuorē gērgž-dontius ratus, padiekavuojusi gaspaduoriou, paso-ka i kieli. Kēik pavažiavusi pasējota ligo če būtom pērma karta, nes kelē bova baisiausē išmauruotē ē anū tēik, ka skaitliaus nie. Anā reikiejē stuotēis i kieli, bet kor katros ved, nikāp negaliejē soprastē.

Kou besotēkusi vēn klaus, a ont stuotēis va-žiou, a i tou posē. Nieks nežēna. Po koriuo laika pru šali eidams vēns karēninks paaiškēna, ka stuo-tēs ī vēsā kētuo posie. Muotrēškā, tou išgērdos, vos šērdēs nesostuojē: kelē siaurē, vēns porvs, nier kamē ni apsēsoktē, ni kou, vo vežēms sunkiauis, je kor ikrēs, anam amēn. Iš kētū preinontiu kareiviu vada išgērda, ka apsēsoktē galies če pat. Pu anuo komandas kateivē apstuojē vežēma iš vēsū posiu, ē tik žibt ē apsoka ratus so vēso Agnē. Ē dabā jau ana važiou tēn, kor rēk, jau tou tēkroujo kelio ē i tou posē, kor rēk.

Lig posēs kelē Agnē atvažiava gerā. Komele stēpri ē ējē gerā. Vo paskou pavarga, išalka, stop ē sostuojē. Nebeit, nuors to anā kažē kou darīk... Atsēmēnē, ka tor dā poskepali dounas. Kriaukš-lēlē pasēlēka sau, vo kēta atēdavē arkliou. Lunka sojiedē douna, biški pastuoviejē, pastuoviejē ē viel pradijē eitē. Traukē vargšēlē kuoki dešimti kēluo-metru ē viel sostuojē. Paskou, nebtoriedama kou darītē, Agnē pajiemē gīvuli ož apīnāsrē ē so vēso vežēmo isoka i artēmiauisi kēima. Bet tuo suodī-buo gīvena latvē. Anēi lietovēškā čistā nesoprata. Agnē ruoda so ronkuoms i sava arkli ē saka:

– Zirgs jiestē nuor...

Ka tēi latvē pamatē Agnēs arkli, tujau pat sopra-ta, kas ī, ē komelē atnešē šēina, vondēns, vo anā patē atrēikē dounas, ipilē poudilieli šviežē pēina. Paēlsie-jē Agnē, atkotusi komele viel igava siluos, ē Agnē, padiekavuojusi sava naujēisēms gelbietuojems, viel

sieda i ratus. Tėp, be kuokiū dėdliensiu nuotikiu, ont vakara ana so vežėmo ė igargiejė i sava kėima.

Išėjės tievalis apveiziejė parvežta manta ė pasakė:

– Nepavierītiuo, ka tuoki kielī tas arklīs ė tēi ratā galiejė tuokė sunkībė partėmptė... Tū gelžiū ė ė kelės tuonas.

– Ne be rėkala arklīs mon vėso kelio vėn liuob sostuos ė sostuos...

Ka Agnė nomėškems papasakuojė, kuoki bova ta anuos keliuonė, ė ka nerada Sėmuona, vėsėms akies pasėruodė ašaras:

– Tuoki kielī... Gerā bovā nosėdongėnusi, gerā, ka ons bėnt bova sostuoruojės tū gelžiū...

– Vo mon pati šėrdės sakė, – atsėlėipė Teklė, – ka iš tuos keliuonės nieka gera nebūs... Panašė ė išėjė...

Agnės vīra iš kariuomenės paleida dā tik po metu. Ons i nomus grīža pavasari.

Tou dėina Agnė so Teklė bova išėjės ėiškuotė avims ganīklas, nes sava žemės vėskam nebožteka. Avis par vasara liuob ganītė kamė netuolėj išsėnuomuotuo žemie. Tievalis bova palėkės bežaidous so vākās. Ė, ka anėdvė grīždamas jau bova netuolėi nomū, pamatė, ka kėimė ė dā vėns žmuogos ė ons kažkou dara pasėlėnkės pri vākū.

– Kou ė Pondėivs mums bebūs atsiuntės? – veiziedama i tou posė, liguo sau, liguo Teklė pasakė Agnė.

– A maž trainiuojės vėsuokiū aplinkou, nuors tū kareiviu ė nebie...

– Tava teisībė...

Bet, ka anuos jau vėsā priartiejė pri kėima, Agnė, kap partrėnkta žaiba, sošoka:

– Jezau brongiausis, juk grīža Sėmuons... – ė, nieka nebveiziedama, poulė pri vīra, kėima vėdurie apsėkabėna anou ė ėlgā anuo nebipaleida. Paskou, biški atsėtraukusi, pasėveiziejė i sava žmuogo iš artiau, kāp ons beatruoda, ė viel isėkniausė i kareivėškou gimnastiorko aptraukta vīra krūtėnė.

Tujau pat pri Agnė pribiega Juovitelė, isėkėba i anuos sėjuona, pradiejė anou jodintė ė pradiejė dālintėis sava džiaugsmās:

– Mamītė, veiziek, kuoki paukštieli mon tetoks parvežė. Mamītė, veiziek... – Ė neatstuojojė tol, kol mamītė neatsėtūpė ė nepaveiziejė. Vo paukštielis bova ont ratelės, gražė nomaliavuots ė važioujint garsė plakė sparnelės. Mažājem Liodveliū Sė-

muons atvežė pėnkės vėn kėtėp išmargintas vėstėlės, katruos stuoviejė ont lėntelės, vo anou sojodėnos, tujau liuob pradietė lestė...

Agnė vīra sodrīžėmo džiaugies lig pat šėrdėis gelmiū, vėsė anuo rūpesnė ligo kor pradinga. Anā atruodė, ka be Sėmuona pragīventė ėlgė mienėsė, tas nuolatinis anuo laukėms ė vėsė anou sliegė darbā ė lėkė kažkor tuolėi ė aple korius ni prisimintė, ni pasakuotė nerėk. Soprata, ka tor palauktė, ka vėskou tou so Sėmuono aprokous vieliau. Bet ė viel...

– Teklėlė, – atsėmėnė Agnė, – juk rėktom jau tas avis gintė i ganīkla.

– Kuo jodvė kor beisėtau, paraišiuosem kol kas tas avis pri nomū, – pasakė Sėmuons.

– Gerā, ka jau to parejė, aš niekor nebkėšious. Mon ožteks, eso nu darbū ė ūkė rūpesniu pavargusi. Dabā galiesi gaspaduoristė jimtė ont savės... Ka i nu pat šiuos dėinuos... Bet tuo dā reikiejė palauktė...

Valgont pėitus Sėmuons, pajiemės i ronka pėlna stėklieli, atsėstuojojė, palaukė, kol vėsė nosėramins, ė išdruožė tuokė kalba:

– Mona brongėijė... Agnelė, Teklėlė, tievali... Iš vėsuos šėrdėis diekavuojuo ož paruodita sopratėma, geras šėrdis, ož rūpesni, ož išsauguotus nomus, paugintus vākus. Nežėnau, kumet aš begaliesio vėsėms atsėlėgintė, vėsa omžio jausio dėdėlė skuola...

Tumet lig dogna išgierė, pri kuožna priėjė, apkabėna, pabočiava, nobraukė akies pasėruodiosė vīrėška ašara ė viel atsėsieda.

– Ruoduos, ka daug kuo nepraraduom par tou laika. Dabā galiesi jimtė vėskou i sava ronkas ė važioutė tuoliau. Ė lai palaimėn tavi Pondėivs, – pasakė išlėnkdamas stėklieli tievalis.

Vo Sėmuons bova tuoks lėisos, ka ont nogaro ė šuonās galiejė soskaitītė vėsus kaulelius. Ronkas ė kuojės bova pluonas ligo kuokėi šiaudā. Ė dā tuo negana – ons vėsos bova apėjės soskio. Ka Agnė anou apveiziejė, pamatė, ka ont vėso kūno nie vėitas ni pėrštou kot padietė, ka tėn nebūtom bierėmu, ka nerauduonoutom skūra, ka ana nebūtom apėjusi tuokio liguo balzgano, sauso žvīno.

– Par onkstėi pasakiau, ka jau nu šiuos dėinuos pardoudu tau ūki... Tau rėk kuoki mienesi paėlsietė, kap žmuogou pavalgītė, atsėgautė, išsėgīditė arklauski... Vesa skūra ėr kap senamiestė brukis, – pasakė Agnė, jau pati pėrmouji vakara ikėšusi Sėmuona i

(Nukelta i 54 p.)

kobēlāti, pripēlta pašildyta ondēns, ē vēsa nu galvuos lig kuoju muilindama ē trindama.

Vo Sēmuons negaliejē ištartē ni žuodē, tik aikčiuojē nu tuo gaivēnontē ondēns, patiuos ronku ē pērktnē moila kvapa sokelta maluonoma. Išlēpēs iškobēla ē nosēšlostēs, pasakē:

– Tik tas, kas ir pagīvenēs be nomū, gal soprastē ē ivertintē, kou anēi reišk žmuogaus gīvenēmē. Dēivē brongiauis! Kamē pasaulie to begalietumi tēp atsēgautē, kāp sava truobuo, sava patiuos ronkuos...

Sēmuons jau bova belēpous i sava gražioujē ē sogrīžēma pruogo naujē pakluota platē luova, bet Agnē anou sostabdē:

– Vīrieli, tēp nieka nebūs... Golkis ont zedliaus, dabā tepsiavuos so vaistās...

– A pašielā, Agnelē? A jau nu pat pērma vakara? Vēsā pribēngsi sava ē tēp jau nusēvariusi vīra...

– No je, lauksem dā, ka vēsē ožsēkriestomem... Vēina sergontē žmuogaus mums par mažā? Ē tēp, vākus jau rēks pu biški aptiepliuotē. Rēk so tava arklasokio jimtēis nu pērmuos dēinuos, kētēp – mes tujau vēsē pradiesem drēngtēis...

– Tava teisibē, lauktē nier kuo...

Prīreikē vuos ne valonduos kol Agnē anou nu galvuos lig kuoju ištēpē vaistās, išmušē net prakaits.

– No va, dabā gali eitē i luova, jau nebesi niekam pavuojings. Ka ē nekvepiesi mēgduolās, bet mon pu patēlās bēnt nerēks tavēs bējuotē.

Po tuos „apēracējēs“ Agnē ožpūtē lēmpa, nesko biedama nosēdarē, apsēvēlka naktinius marškinius. Sēmuons, nenoleisdams akiū, veiziejuos i Agnēs buoloujēnti ē besēlonkstoni kūna ē, musintās, tēp stēprē, kāp dabā, nelaukē sava patiuos luovuo ni veselēs nakti. Ons vēsos bova parkaitints ē sodērgēs nu Agnēs ronku, nu tepēmu ē trīnēmu, ē noraminatē anuo aistra begaliejē tik Agnē. Ē ana, priējusi pri luovas, parsēžegnuojē, pasēmēldē ē šmurkstēliejē pu patēlu tēisē i Sēmuona kliebi...

Nepraējē daug laika, ka Sēmuons, patiuos tuopuojems, viel pradiejē darītēis panašos i bovusi kaima žmuogo. Suski nogaliejē par gera dešimti dēinū. Nieks nebneiziejē, nebreikiejē kasītēis ni dēina, ni nakti.

– Jaunam vīrou tik douk pavalgītē ē ons muoment viel atgīn, sostēpriē, – rokava Agnē, veiziedama i atsēgaunonti sava vīra.

So Sēmuona nervās bova biški prastesnē dalikā. Par pērmoujē nedielē Agnē pamatē, ka ons iš kariuomenēs ī parējēs dēdlē nervuots. Šalēp nervu išlinda dā vēina lēga – nikāp ē ni so kou negaliejē benoramintē prasēdiejosē dontū gielēma. Jau nebiškēntiedams dejous ē šauks luovuo atsēgolēs, galva iš vēršaus so puodēško prispaudēs, bet pas daktara nējē, neklausē ni Agnēs, ni tievalē.

– Nieka mon tēi daktarā nepadies. Pakēntiesio, pavalgīsio kaimēškas dounas, ē praisis...

Iš pasēruodavuojujēmu so sosiediem Agnē sopra, ka anam rēk doutē daug vitaminu ē toukart ons gal dā pasētāisīs. Tēp ē padarē. Pri pēitu stala vēn liuob anam pakēš žaliū a rūgusiu kopūstu, kou nuors pataisīta so žalēs borkuonās, papjaustīs cēbuliu so lašēnēs. Pu kēik laika ē ta dontū lēga pasētraukē i šuona, liguo ramesnē pasēdarē ē nervā, bet Sēmuons vēs tēik tebēbova dā dēdlē karšts, ligo kuoks ikaitēs gelžēs. Kou nuors, ka ē negerā sogalvuojēs, nedēdlē tepasēdevē parrokoujems. „Matītēis, ta ruskiu kariuomenē būs anou sogadēnusi vēsam omžiou“, – liuob pamēslīs Agnē, paeidama i šuona nu ikaitosē vīra.

Aple kariuomenē Sēmuons maž kou tepasakuojē. Nenuoriejē ni atsēmintē, ni kam kou nuors aiškintē. Vēsks tēn bova liguo kuokiuo pekluo.

– Ka nier kou sakītē, – teisinsēs paklausts Agnēs. – Vēsa laika posbadē, paršalē. Sosērgsi tuokiuo kariuomenie žmuogos ē gelžēnio būdams, vo juk mums lig tuo dā daug trūka. Vo ka išejuom iš Latvējēs mēškū i Vēlnio, tā bemaž nesostuodamē par trīs dēinas ē noējuom. Mašinas gēda, liuob būtē taisuomas pakēlies, vo žmuonēms, kou jiedos, kou nejjiedos, reikiejē eitē tuolīn. Ka nosēausi batus, kuojēs būs baisiausē notrintas, autā nu kraujē sostirē ē pavērtē i bliēka, vo sostuotē, sosētvarstītē ē paēlsietē nieks tavēs neleida. So vēso aprongo, šuovēnēs – tik i prišaki ē i prišaki. Tarpās ē akies jau liuob dongos so žēmē maišīsēs, bet sostuotē negaliejē, vērtē krīvoutē i prišaki. Ligo kuoks vel's būtom tus vadus apsiēdēs. Neveiziejē nieka – tuoks esous anū oždavīnīs, ē vēsks.

– Atsēēlsiesēt ē išsēgīdīsēt, ka noeisēt, vo dabā nikuokiū kalbū...

– Tēp tatā mumis varē i Vēlnio. Nebova lēngvīau ni kēto laiko, vēn juojē ē juojē ont sprondo. Tā bieks dešimti, tā pēnkis kēluometrus, tā kaskis apkasus,

tā viel anus ožversk, tā šaudik, tā kuokė žmuogaus čiūčela badik so dortovo... Ė tēp dėina iš dėinuos, vo kartās ė naktimis. Ė tēp tēi vadā vėn primins:

– Jūs džiaukities, ka vuokītis pasėdevė, vo je ne, būtomėt, kap pabočioutė ėjė i mūši. Vo kuokėi bebūtomėt grīžė, nieks nežėna...

– Tuoki tatā bova ta ruskiu kariuomenė ė daugiau aš netorio kou bepridietė.

– Nedouk, Viešpatie, pakliūtė i anū nagus, nedouk, Viešpatie... – atsėlėipė oušvis.

– Bet nieka gera neišėjė ė tėms, katrėi nėjė ė kavuojuos. Vėinus tujau pat pagava ė ikėša i kaliejėma, kėtė nu ėlga bovėma tomsuo, išlindė i švėisa, apaka, tretėijė gava ėiškuotė ožtarėma pas mėška bruolius, dā kėtėms viel kas nuors atsėtėka... Tik vėns kėts bova išteisints, ka paskelbė amnestėjė. Bet paskou vėstėik pri anū kabėniejuos ė kabėniejuos, kol galū galė išvežė so kėtās i Sėbėra.

– Vo rasintās to ė ištruopėjė, ka eję. Pakėntiejė ė gal dabā leis žmuonėškā gīventė, – liuob pabėngs tuokius vīra pasakuojėmus Agnė.

Teismos

Tou meta, ka Sėmuons grīža iš kariuomenės, Agnė vėsus pavasarinius lauka darbus jau bova pabėngusi. Žaliava laukielis rogiū, kėla vasaruojė, dīga noekietas bolvės, ont vagū žaliū lapu vainėkus skleidė batvėnė ė burkuonā. Pati pavasari pri truobuos, ligo apsėvėlkosės ruožėnės taškoutas jopelės, žīdiejė par do metus geruokā i vėršo stīpteliejosės vuobėlės, vo dėigtuosės ožkūtie irgi bova pašiepītas ė jau leida šuonėnės šakelės. Tad pastatā, ka ė bova ont kalnelio, nebatruodė, ka anėi būtom kiauramė tīrlaukie. Akis jau galiejė atsėrėmtė i nedėdelius medelius, bekėlstontius kėtus augalus, pri truobuos pėlkās parakanās mėrgolioujėntė tuorelė.

Ontrās metās po Sėmuona grīžėma Žalėmā sava suodībuo solaukė neprāšitu svetiū. Kāp vieliau sužėnuojė, prīš mienesi mērė anėms noma pardavės šėimininks. Ė tēi anuo vākā ė mėrosiuojė pati sorokava, ka rėk kāp nuors iš pardoutuosės suodības tus žmuonis iškrapštītė laukuonās. No ė tujau pat ta muotina so dom vākās atvažiava pas Žalėmus.

– Mes nieka nežėnuom, mums nieks nieka nesakė. Vo dabā jau i praėjė pėnkė metā, nuomas sotartės pasėbėngė ė kraustikities iš mūsa suodības kor nuorėt. Mums patėms trūkst vėitas, mes, nieka

nelaukė, parėsem ėe gīventė, – pasakė anėi atvažiavė, ni nespiejė duorā pasėsveikintė.

– Muotrėškelė, – partarė anou Sėmuons, – pėrmiausė žmuogou rėktom bėnt biški torietė sāžėnės ė tik toukart, gerā pagalvuojos, a nenosėžėngi pasaulė ė Dėivalė istatīmams, istartė tuokius malagingus žuodius... Juk tamstelė pati, ka bovau atvažiavės pėrktė, siediejė pri stala, vėskou matė ė gėrdiejė. Netėko, ka gal tēp grėtā žmuogaus atmintės sogestė. Juk gerā žėnā, ka suodība prīš do metus ir pardouta mums ė su tamstuoms jau i senė atsėskaitīta...

– Tievalis bebova sens ė i anuo išsėpardavuojėmus mes dabā negalem rimtā veizietė, – varė tuoliau muotina, – ožvės i tuokius dalīkus, kāp žemės ė nomū... Mes eisem par teisma ė atšauksem tuokius sosėtarėmus, ė sava nomus atsėjimsem. Pasaulie juk tor būtė teisībė...

– Musintās tamstuoms iš guodoma būs vėsā pruota neblėkė, – isėkėša ė Agnė.

– Mes nieka nežėnuom, nematiem ė žėnuotė nenuorem... Sotartėis laiks ir pasėbėngės ė tamstas iš mūsa truobū toriesėt izeitė... Ė kuo greitiau, tuo geriau, – muotinā toravuoje anuos vākā.

– Ka ė dėdlė tamsteliems nėižt nagā ė nuorietomėt par akis atsėgruobtė jau senė nopėrkta suodība, nieks tamstuoms iš tuo neišės. Ir istatīmā, dokamėntus torem so vėsū parašās. Vo puopieriūs kuo aiškiausė ir parašīta, ka truoba so žemė ir pardoutė ė ka ož anou piningā jau senė ir atėdoutė.

Muotina, matīdama, ka so Žalėmās ont smarkiūju sorokoutė neišeit ė anėi teisma nimaž nebėjė, biški leiduos žemīn, tad pradiejė ruoda soktė i kėta posė – jau ėiškuojė kėta sosėtarėma:

– No, pakol teismā išaiškīns mūsa spuorus, tamstas prijimkėt i ontrus galus gīventė vėina mona dokteri so šėimo. Je jau pripažīns ė pasakīs, ka mums nieks nebėpriklause, tā ož tou tieva padarīta neteisībė ė skriauda nuors anuo vākou leiskėt tuos truobuos gīventė. Doukėt ontrūs galūs nuors vėina kombarieli...

Sėmuons pagalvuojė, pagalvuojė ė tvėrtā pasakė:

– Nieka nebūs so tuokio tamstas nuoro. Vėsė kombarė jau ir ožjimtė, laisvuos vėitas nier. Mes nejahtam, ka būtomem tamstas a bovusi suodības savininka noskriaudė, solig sosėtarėmo vėskou anam esam atėdavė. Nikuokiū skuolū tamsteliem netorem.

(Nukelta i 56 p.)

Žmuogos ka jau ē mērē, bet īr lēkē anuo patēis pri liudininku parašo patvērtints dokuments. Je torē daug pininga ē svēkatas, teiskities, mes tamstu siūluomūs sandieriūs nedalīvausē, vo tamstas ba rēkala gaišēt laika ē nieka nelaimiesēt... Garēntoujo.

– To matā, kas žmuoniū par guobšoms, kas par nosēstatimā. Prikeltē senē ožmērštus dalikus ē so galvuotē pratortietē iš kēta žmuogaus darba ē kēšenēs... – nikāp negaliedama soprastē tuokē žmuoniū nosēstatimū, guobšoma dīvuojuos Agnē.

Vo svētē, ož pērma karta nieka nepešē, bet so kielē Žalēmū kēimē šiuoki tuoki somēšēma, prižadiejē ēiškuotē teisībēs teismē, išvažiava.

– Nieka anēms iš tuo nebūs, – tvērtēna Sēmuons. – Priš tuokius niekšus netrauksemuos ni par plauka. Lai bīlēniejēs, lai muok valstībē piningus...

Po mienesē bova teismos. Žalēmā i anuo atsēvēžē vēsus puopierius so bovosē šeimīninka ē liudininku parašās. Atskēramē lapē suodības pērkēma fakta patvērtēna ē apīlinkēs pērmininks. Žalēmā i teisma atsēvedē ē liudininkus, tēi paaiškēna teisiejou, kumēt ē kas bova padarīta, tēp pērkēma fakta patvērtindamē ontra karta. Paskou teisies smolkē vēskuo išklusēniejē ē ontruosēs posēs. No, vo kēta dēina teismos paskelbē, ka bovēs savininks suodība pardavē teisietā ē nie svarbo, ka anuo pati, anuo vākā, a dā kas kēts tuo nežēna. Pagal istatīmus ta suodība jau priklausa Žalēmams – dabartēnems anuos šeimīninkams. Niekš kēts nikuokiū pretēnzēju i suodība reikštē nebgal, vo je ē reikš, anuos būs atmetas.

Tēp ta bīla ē pasēbēngē, bet nervu ē laika Žalēmams ana sojiedē nemažā. Pakol laukē teisma, vēsas dēinas griaužē bjauros nežēnuomībēs kērmēns... Tiktā po teisiejē pasakītu žuodiu anēms šērdēs ē nervā atsēleida, galiejē grīžtē i sava nomus laimingē.

– Matā, kāp ī gīvenēmē... Nikumēt žmuogos nežēnā, kumēt ē i kuokē vēita lēkēms tau spērs. Gīveni ē galvuok, gīveni ē matīk, vēskam būk pasēruošēs. Kētēp šēmē pasaulie neišsēlaikīsi.

– Noj, ka ē dabā. Juk žmuogos negaliejē ni pamēslītē, ka kam beateitom i galva tuokēi dalikā. Vo sau dabā lig pat teisma reikiejē prieitē...

– Patēka, matā žmuonims, ka jau vēskas īr so tvarkīta. Išvarīs mumis ē gīvens kap kuokēi puonā... Kāp tad?.. – pēktēnuos Sēmuons.

– Ni sāžēnēs, ni šērdēis anēi nebtor, nuors i tou bažnīcēlē, veizieik, būs belekou vuos ne kuožna nedielēs dēina...

– No, vo dabā, Agnelē, parokoukiau, – saka kakta soraukēs Sēmuons, – kāp bedarīšiau so tou malūno. Mon vēn sokas ē sokas galvuo anuo sparnā. Nedoud ramībēs ni dēina, ni nakti...

– No juk būtom gerā, je pavīktom pastatītē. Juk ka sokuos senāsis, netrūka ni gīvulems mēltu, bova ē līčna pininga...

– Noj, važiavā i tou Latvējē, vargā kol parvēžē... Ē tū gelžiū, veizous, dabā vēskam ožtektom. Kāp tam ka saka, grieks būtom vēskou jimtē ē nē iš šiuo, nē iš tuo pamestē...

– Ka tēi laikā ī tuokēi neaiškē... A beleis naujuoji valdē, kou bestatītē, a neatims?..

– Je ē atimtom, tuokē dalīka iš kēima niekor neišvēš. Malēmā vēsās laikās bova ē būs, malūninīnīka vēsumet reikies. No, vo juk kol kas nieks nieka mums nesaka. Aš pu biški, pu biški, par kuokius puora metielīu ē sorēisio. Neskubiedams, nepaleisdams iš ronku kētū ūkē darbū. Par pavasarē, rodēns ē žēimuos mienesius sau ē krapštīsious...

– Ka jau to tēp esi so galvuojēs, juk ē dērbk, – pritarē Agnē. – Vo ūkie nesiediesio ni aš ronku so diejusi – kēik begaliedama padiesio. Vākā aug dīdīn, kuožnās metās so anās būs lēngvīau ē lēngvīau. Padies dā vedom ē tievalis...

Ontros malūns

Tās metās, ka jau pasēbēngē bolvakasis, Sēmuons išsētraukē iš papastuogēs lēnū koleklē ē ciela mienesi važēniejē par žmuonis. Vēns ož kēta ūkīnīkā anuo prašē pagalbas, nedavē ramībēs:

– Sēmuonā, a galiesi atvažioutē pas muni lēnū koltē, Sēmuonā, tik neatsēsakik...

Zapluots ož kūlē palēka tas pats – grūdās, vo kas netoriejē a nenuoriejē, liuob atsēlīgins pīnīgās. Ē viel, ka Sēmuons liuob parvažious sobatuos vakarās nomēi, parvēš ne vēina maišieli grūdū ē ne vēina šimta rubliu.

– Rēks nemažā pininga cēmēntou, – Sēmuons vēn liuob primins Agnē aple malūna, – vēsa apatē ē geruokā i vēršo diesio iš somūrītu akmēnū. Rēk padērbtē tuoki, ka nikuokēi viejē nebnoverstom. Būs biški žemiesnis, bet sparnus padērbisio riktingesnis. Tor soktēis nu mēnkiausē viejelē, vo je dēdlīesnis, tories soktē ne tik malūna, bet ē kētas mašīnas...

Tēp Sēmuons, būdams nomēi, liuob aiškīns ē aiškīns, vo Agnē, nuors ē ne vēskou tesopras, kuokēi ī tēi anuo planā, klausīsēs sava vīra ē linktīuos

galva, nes žėnuojė, ka ons vėskou jau ĩ gerā apmėslėjėš ė žėna tou, kou saka.

Malūna statibā reikiejė nemažā roustu. Ė musintās pats Pondėivalis sosėmīliejė ė ėe Sėmuonou padiejė. Tou rodėni kelės dėinas siautiejė tuokėi pasiotė viejė. Anėi prigoldė mėškūs tėik miediu, ka valdė, nebtoriedama nadiejės pati lig pavasarė tus medius iš mėška ištrauktė, leida tėms žmuonėms, korėi tuo nuoriejė, anus kėrstė ė tvarkītė ont posėi. Sėmuons pasėnaudojė pruogo ė so sava Lunko vėsa žėima važiava pri mėška darbū. Ė ont pavasarė anuo kėimė atsėrada tėik roustu, ka galiejė pasėstatītė ne tik malūna, bet ė dā kuoki kėta budinka. Prasėdiejos pavasarė puolaidiou, Sėmuons nosėsomdė ė parsėvežė ĩ kėima zeimari, lig siejuos išsėpjuovė routus ė lėntas, tad kėimė jau pūpsuojė krūva stėprė sakās kvepontiū ėlgū lėntū, bova ĩ štabelius sodietė vėsuokė stuoroma štėnderė, atskėrā sokrautė rėkiauvuos oužoulėnė blokė, katrėi toriejė atlaikītė vėsa sparnū svuori ė pati stepriausi vieji.

Baigės pavasarė siejė Sėmuons, ka tik kuoki dėina būs geresnė, liuob darbousės laukė. Ipėls iš rīta ĩ terba avėžū ė, pamuovės komelė ont kakla, palauks, kol gīvulis sojies, ė tujau kinkīs ĩ dėdėlė bliekėnė šiūpelė. Po tuo važiuous ĩ malūna pamurankas vėituo kasama dėdėlė doubė, kraus žemės ĩ krūva. Paskou, traukont arkliau, prismauks anū pėlna šiūpelė ė vėš laukuonās...

Vo je pasėtaikīs prastesnė dėina, jau pėls lītos, ons liuob ilīs ont vėsuos dėinuos ĩ kalvė. Ėe bova marės darbū: reikiejė prisėdėrbtė stombiū ė ilgū šriūbu, dėdliėsniu ė mažiesniu gelžiniu kampainiu, dėdliausiu vėniū ė kėtuokiū malūna sėinu sotvėrtėnėmams reikalingu priemuoniū, ka statont nerėkom gaištė laika anas dėrbont. Žėnuojė, ka ė tėp prirėks anou rėks gaištė, nes iš onksta apskaiėioutė ė pasėdėrbtė vėskou, kuo gal prireiktė tuokem pastatou, musintās negalietom nieks.

Bova ė be tuo vėsuokiū kėtuokiū darbū, darbieliu, katrus liuob atneštė ė atvežtė žmuonis. Tās metās ja vėsė aplinkou žėnuojė, kuoki auksaronki kalvi tor po šuono ė žmuonės niekor kėtor nebvažiava prašītė pagelbas – tik pas Sėmuona ė pas Sėmuona. Bevesdams ruoda so žmuonim ons kartās liuob prasėtars, ka žad pasėstatītė malūna.

– Būtom gerā vėsėms aplinkėnėms ūkininkams... Dabā maldintėis torem važioutė ĩ patė pekla, a tik ne pėnkiuolėka kėluometru. Būtom gerā, je ėe pat, po šuono atsėrastom malūns, – liuob sakīs anėi.

– Po kuokiū metu ontrū gal ė atsėrastė...

– Vo rasintās tuo doubie ė būs malūna pamuranka?

– Tėp jau torietom būtė...

– Vo mes vākštuiuojem aplinkou ė spieliuojem, kuoki velni tas Žalėms bestatīs tuokiuo apaliuo doubie. Sava akim aplinkou nikamė nesam matė apaliū pastatū... Vo pasėruoda, ka ėe būs malūns... Matā, kāp išeit.

– No, vo je kuokė dėina kumet paprašītiuo patalkavuotė, a ateitomėt? – klaus Sėmuons vīru.

– Kāp nepadiesi, je statuoms mums patėms reikalings malūns. Tik pasakīk iš onksta, ka nebūtomem prisėžadieje kou nuors kėtėms.

Ont rodėns prasėdiejė malūna pamurankas diejėms. Darbs bova sunkos. Pėrmiausė Sėmuons, sava kalvie pasėdėrbės žėmus ratelius, privėlka iš laukū daugībė akmenū. „Kuo daugiau anū diesio, tuo mažiau rėks cėmėnta. Vo kuo mažiau cėmėnta, tuo būs pėgiau“, – liuob sau minties vės kartuotė ons. Paskou sokvėitė kelės talkas. Nuors atėjė talkininku ė daug, darba ožteka vėsėms. Ons pats neišlėpa iš doubies: so kūjo ė so šiūpelė tā ileidėniejė gėliau ė līgėna akmenīs, tā kruovė cėmėnta vapna. Anou ostaunė dvėjuos iš paėvartiu sokaltuos dėdliuos gelduos maišė aštounė vīrā. Kėtė tou išmaišita vapna so arkliau vežė ĩ doubė. Tretė, atvažiavė so sava arklės, skaldė ė vežė ĩ doubė akmenīs, ketvėrtė pagal Sėmuona noruodīma diejė tus akmenīs ĩ pakraštīū griuovius arba ĩ doubies dogna. Par pėrmoujė talka vīra padėrba tėik, ka jau priėjė lig sėinu kielėma. ĩ pavakarė Sėmuons talkininkams pasakė:

– Šėndėin, kėik bovau nomatės, padėrbuom so kaupou. Ožteks. Dabā eisem veizietė, kou ta gaspadėnė ištaisė veėerė.

Vo, ka soėjė ĩ truoba, sosieda ož stala ė jau biški nomalšėna alki, Sėmuons pakielė padiekuos taurelė:

– Vīrā, tamstas vėsė torėt stėprės ronkas ė muokat gerā darboutėis. Aš mėslėjau, ka tam darbou rėks mažiausė dvijū talkū, vo atlėnktās galās ožteka vėinuos. Vėsėms diekavuojo ė palėikto skuoluo...

– Bepėgo gerā dėrbtė, ka tėp vėsks iš onksta ĩ sorėktavuota. Vėsė žėna, kumet ė kou tor darītė, ni vėinam nereikiejė stuovietė. Ni vėina žmuogaus par daug, ni vėina par mažā... – pagīrė Sėmuona net Zūbernis.

– Je šī rodėni dar rastomėt puora dėinū ė ateitomėt patalkavuotė, mūra darbus galietiuo ė pabėngtė...

(Nukelta ĩ 58 p.)

– Tik pasakīk iš kalna, ateisem.

– No, tad po nedielēs, ketvergē. Par tou laika aš sokalsio sēinu skvarmas, istatīšio gelžius ē tuokart jau galiesem pēltē sēinas.

– Gerā, lai būn po nedielēs, – ē talkininkā iš-sēskērstē.

– Neprastus sosiedus toriau. Sorokoujemē žmuonis ē muok darboutēis. Nikumet lig šiuol nevierējau, ka par dēina tēk daug galietomem padarītē.

– No, bet kas ē par vīrā bova – kap oužoulā...

– Bet ē tēn, ka statiaus, patalkavuojē.

– Kāp Zūbernis? – dā paklausē Agnē.

– Nieka, kap ē vēsē kētē. Matītēis toukart, ka tavi vēina palēka, anēi iš tēkrūju bova baisē išsēgon-dē ē nebsoprata, kou dara...

Po valondelēs Sēmuons pratēisē minti:

– Dabā mon rēks sosēmestē ē par nedielē padērbtē sēinu skvarmas. Kētām ketvergē vīrā žadiejē viel sosērinktē.

Sēmuons vēsa nedielē nu saulēs tekiejēma lig laiduos plošiejē sava išraustuo doubie. Mūra sēinuo, kāp ons bova soplanavēs, toriejē būtē dvejēs doris, kelē nedēdelē longā, skilēs pasou, je kartās nosēpērkotom matuora, ongas, skērtas ašims prakēštē... Longū ē doru vēršus, ka stēpriau stuovietom, darē posapalius.

Po nedielēs vīkstont ontrā talkā, par posontruos dēinuos iškēla malūna sēinu mūrēnē dalēs. Talkā pasēbēngos, iš mūra kīšuojē stuorē gelžē, pri katrū so stuorās šriūbas toriejē būtē prisoktē pagrindēnē sēinu štēnderē.

– Rēk dēdēlē atsparoma, ka sokontēis sparnams ē potont stēprēms viejems, nepradietom skīpoutēis ē linktē i šuona, – aiškēna Sēmuons darbininkams.

– No-o-o tuoks mūrē ē pati velni atlaikīs, – rokava vīrā, – somūrējos tuokē sēina, viejē tēkrā ka nebier kuo bējuotēis. Ni viesols nieka nepadarīs, nepajudins...

Talkininkams daug kas bova nesoprontama ē anēi karts nu karta vēs klausēniejē. Sēmuons vīrams gava atskleistē mažne vēsas sava paslaptis: ē ka pri malūna būs zeimaris so ablerko, ē ka če galies pjautē roustus, ablioutē lēntas, ē ka ateitie pri viejē siluos gal prisēdies ē motors, ē ka tam rēk iš onksta nomatītē atskēra skilē sēinuo. Papsakuojē ē tou, ka pri malūna šuona tories atsērastē dā vēns paēlgs neaukšts pastats...

– Vies gerā, bet, tetoriedams tiktā anuo jiega, žmuogos esi liguo sopončiouts – viejē neblēka ē

darbs sostuo, gali eitē kor nuori. Vo ni vēns žmuogos, atvažiavēs i malūna, nenuor lauktē, kol vies pakēls...

– Grīna teisībē, – pritarē talkēninkā. – Ka jau važiouji maltē grūdū, lauktē nebišeit. Ni gīvulis, ni žmuogos diel viejē nejiedēs negal būtē...

– Ta va, mēslējo, rasintās so laiko ē kas kēts išeis...

– Pasēklausios tamistas, soprontam, ka če būs ciels pabrēks...

– Vēskuo žmuogou rēk... Ka jau kou pradedi darītē, rēk gerā vēskou apmēslītē. Mona galvo, tēp liguo ē torietom būtē.

Tou rodēni Sēmuons pri malūna nagū daugiau nebkēša. Tik apdiejē sēinas, ka žēimuos šaltē nepridarītom dēdēliū iškadu, ē palēka vēskou pavasariou. Lēkosius rodēns mienesius, kāp ē onkstēsnes metās, pas ūkininkus kūlē lēnus. Iš talkininku Sēmuons ni-kuokē zapluota nejiemē, bet tēi puonevalē pilē anam priklausontius grūdus i maiša ē ni i kuokēs kalbas nējē.

– Talka ir nemuokama, vo patem kūlēms ir kuožnuos dēinuos darbs. Pasējimk, kas priklausā, ē vēsks...

Par žēima Sēmuonou kelē gals viel bova kalvie, viel ējē darbā lig baltoma ikaitēnos gelži, kēlnuojint sunki kūji ē potont žaizdrē ogni. Nuors kalvie dērba jau ne pērmus metus, anou vēs dā liuob stebintē, ka i degontē ongli iš dumpliu ētous uors gal sokeltē tuoki karšti, tuoki onglēis švistiuojēma, ē, ka ta onglēs jau kēik begaliedama praded degtē, ana liguo soskīstie, pasēdara lēpi, ligo būtom ištērpēs stēklos. „Pasaulie stebūklū ir ne tik laukūs ē mēškūs, bet anū ivīkst ē kalvie“, – veiziedams i šnīpštontē ogni tonkē liuob mēslis Sēmuons.

Par žēima ons sosēmeistravuojē zeimarē ē ablerkas stala, itaisē ē išbalansava ašis, apkalē dvejus naujus dvēkinkius ratus, atnaujēna vēina sena brēkelē, vo pabēngēs, paējēs i šuona apveiziejē anou ē sava darbo lēka patēnkints: „Dabā tuo brēkelie sosiedē galies važioutē ligo kuoki pasaku golbē...“ Džiaugies ons tou sava darbu, nes šī karta anam gerā pavīka atstatītē išklerusius gelžius ē brēkelē išmuoningā papouštē. Ož gaunama zapluota ons prastiau dērbtē negaliejē. „Je nepasēstēngsi, žmuonēs pradies ēiškuotē kētuos kalvēs... Vo dabā, ka žmuogos so tēp atnaujinta brēkelē važēnies, mon būs dēdļiausi garbie ē reklama“, – mēslējē ons.

(Tēsīnīs kētūs numeriūs)

BLIŪDŽIUVIENĖ REGINA

Žemaitiški paeiliavimā

MARCIJUONA

(Beveik liūdna pasaka)

Žmuonis ī tikrā kap medē.
Vīni jauni, kiti senē.
Vīni pumpurus dā sklēd,
Kiti jau i žemi lend.
Kas puo mēška, kas puo suodna
Sava skiauteri paruoda.
Vīns su lapās, kits spīgliūts,
Dā kits vieji nuabliūts.

Tāp aplaužīts, tāp nujiests,
Ruoduos jau, ka vēsas sviets
Priš anon ī nusistatis.
Karts baltuos dīnuos namatis
Tuoks žmuogus kap medis tūras.
Vuo kiti kuoc i na mūrās,
Al' keruojas i gīven,
Atžalas i šuonus ēn.

I na vieji ronkuom gauda,
Šiuoki tuoki kraunas nauda.
Jiegu gera tor širdeli,
Priglaud kuoki nabageli.
Pri širdīs ka i naglaus,
Dūnas kompa vis atraus.
Žmuogiškoma napametis
Napalēksi pats kap medis.
.....
Kap aplaužīta šakēki
Suoduo miečiuojuos buobēki.
Sava kompa naturieji,
Kor nuvēji, tēn siedieji.
Dīna nakti nagulieji.
Jie kas siūli atsigolti,
Liūb apsimes, ka ī korti,
Atsirēms ana i sīna,
Pritapnuota kap liečīna.

Kuol tāp snaud, mas natrukdīkiam,
Gal pradžiuo pasižvalgīkiam.
Kas, iš kor, kūdie unt kriesla
Kap ruokunduo ruopi riepsa
Ruods iš kera ištašīta
Baisē najauki žmuogīsta.
Kartās kuosie, kartās spjauđa.
Kor atēji, nasigauđa.

Rēktu gal pradiet nu varda.
Jie gīvenima suarda,
Atiam sīnas i lintīnas,
Išmarēn jie i šeimīnas,
Kartās varda dā palīkt.
Gali pīkti a napīkt,
Jie esi jau varda gavis,
Būs uns kap prisiklijavis.

Ta, kor valkiuojuos par truobas,
Nešies varda Marcijuonas.
Vards i gražus, i proutingis,
Kitam būs narēkalings.
Kap tik varda ton sakīs,
Marcijuona pamatīs –
Tuoki, kuoki ana bova,
Kuoc senē senē pražova.

Vardi vēskas isispaudi,
Kap su stakliem isiaudi.
Kap paminklas isiraši,
Dā i kalba isiprašī.
Prižuodie ons pasilēka,
Marcijuonas kāp nablēka.
Kuol kita karta užaugs,
Iš tuo varda nasitrauks.

Ana valdžē naitēka –
Pri tvarkuos mat napritēka.
Jie atvīktu kuoks svetīs –
Didels miesta žiburīs –

Už galvuos sau susijimtu,
Jie anon tik pamatītu.
Kāp gal būti, ka puo suoda
Tuoki vargši pasiruoda?

Vēskas kap iš pīpkis rūkst,
Niekam nieka juk natrūkst.
Tiktā Marcijuona maiša.
Kap katies nakišk i maiša.
Naišvėlksi unt skīdrīna,
Nanutēmpsi i pelkīna.
Tudie vīrā iš rajuona
I sugava Marcijuona.

Saka, ka anon nutvieri
Kap laukēni kuoki žvieri.
Išveži i ubagīna
I palēka tēn kuol gīva.
Nieks anuos daugiau nabmati,
Liūb kartuos vis tīk ton pati –
Varda, prižuodie kor lēka.
Na diel tuo, ka uns patēka.

Suoduo žmuoniū dā gīven,
Katrī Marcijuona men.
Jie pri keli tarp eglėkiu
Sušmiežūs kuoki buobēki,
A duris kas paklebens –
Marcijuona ruods atēn.
Bova kap suoduos dalēki,
Tikra varga musielēki.

.....
Ana degtukus vis rinka.
Saki, ka statīs budinka.
Gal užteks i diel truobuos.
Tada šiltā žīmavuos.
Iš žmuoniū naprašīnieji,
Tik nu žemis rinkīnieji.
Kor tus surinktūsīus dieji,
Nieks anuos naklausīnieji.

Gal kada, ka nieks namati,
Žvīrdūbie anus iškrati.

Kaižkada juk Marcijuona
Bova jauna, bova žmuona.

(Nukelta i 60 p.)

Vīra glaudi, truoba tvarki,
Bova Barbi devīndarbi.
Al' gīvenims tāp susoka –
Iš truobuos nie pamatoka.
Vīrs senē unt debesoka.
Ka tāp vēskas susidieji,
Marcijuona išpruotieji.

Viskon su savim nešiuoji.
Juoki skorli naprastuoji.
Jiegu rada kaspinoka,
Unt blauzduos aplinkū soka.
Ka unt kuoju viskon rēša,
Gal tik blusa kuoki kliša
Prasisprausti tēn galietu,
Al' musiet nunagīvietu.

Kuojis bova kap du ronstā,
Katrī sunki kūna romsti.

Nažinau, katra stuoesni,
Kuoji a anuos galveli.
I suplišusi kuskeli,
Sena skorli gabaleli,
Marškiniū išpliešta luopa,
Vīstīkla, vākū prišliuota -
Viskon unt galvelis dieji,
Kīk ronka pasīkt galieji.

Iš veidoka lēka špīga.
Akis blizg ir nuosis smīgsa.
Vuo par skorliu tuoki krūva
Nabijē patīs perkūna.
Jie ton kopeta suspaudi,
Dā i borna prasispraudi.
Nu unt savis irgi vēlka,
Tik apsiaustu, kīk pavēlka.

Juokiuos terbuos naturieji.
Viskon užuntie sudieji:
Maža droskas mazgelioka,
Jūduos dūnas papintoka,
Nu saldainiu puopieroka,
Kuoki marga skudurioka –
Gal i dā kūn nuors turieji,
Priš mumis nakraustinieji.

I diel tuo nešiuoji gūži
Stuora kap šiaudū pakūgi.

.....

Valgi viskon, kon tik gava,
I už ton papuoteriava.
Anā potra a bulbīni
Gaspadēni pati pīli
I tuorielka a bliūdali –
Obaga tāp davi dali.
Kuoc vardu i pavadēna,
Al' pri stala nasvadēna.

Šaukštū tīkrā vargti teka,
Kuol ī borna rada taka.
Mat gunžīs kap kalns stuovieji,
Skorlē lūpas apsivieli.
Vuo sturoo runkuovie ronkas
Bova baisē napaslonkis.
Sunkē tīsas, sunkē lonkstuos.
Jiegu nuori, lesk kap gondras.

Pri burnuos tuorielka dieji.
Na tuo valgi, na tuo gieri.
Dieltuo valgīs ana vīna,
Nusisokusi i sīna.
Vērtā bolbi a kaulioka
Liūb susoks i skudurioka
I kažkor i onti grūda,
Jie runkeli napasprūda.

Šonis unt anuos naluoji,
Pīmenātē napristuoji,
Tāp nu kīma ligi kīma
Ēji skorliu krūva gīva.
Gal i pati nažīnuoji,
Kor nuvēji, kor nakvuoji,
Al' tuoliau už mūsū suoda
Marcijuona nasiruoda.

.....

Aš na pasaka rašiau –
Tāp, kāp bova, pasakiau.
Gal kas nuors i aprašīs,
Patis kon dabā matīs.
Jau kaimūs kituokis damas,
Nastātīs degtoku nama.
Cigarieta jie i deg,
Degtukus i šuona met.

Marcijuona skorlius kruovi,
Dabā damas išsimuovi!
Nie skarēkis, nie sijuona.
Ontie vartuos silikuonā.

Ali čia na mon šnekieti.
Atsisiedu patīlieti...

SUODUOS PRĪŽUODĒ:

- * Valkiuojas kap Marcijuona;
- * Apsikruovē skorlēs kap Marcijuona;
- * Kon čia runkiuojai kap Marcijuona degtukus?

NIEKUMET NABUVUOM VĪNI

Niekumet nabuvuom vīni
Dirvuo, pīvuo, sava kīmi.
Vēskas bova kap numā,
I su viskūm gīvenā
Tāp kap seseris i bruolē –
Tāp, kap kažkada senuolē.

Kor tik ēni, kon badērbi,
Kaiži kas aplinkū bērbī,
Laksti, cīpava i skraidī,
Su mumis puo pīvas braidī,
Medžiu lapūsi krebždieji,
Pelkie i miški knibždieji.

Bova tāp pilnā gīvībīs –
Napaēsi naužmīnis.

Gal žmuogus jau tāp sukorts,
Kad anuo didžiausis torts
Na kišenie, vuo širdie.
Jiegu anuo nieka nie,
Tu nuskurdielis didžiausis,
Kuoc i būtum pats viršiausis,
Kuoc i rūmūsi gīventum,
Auksa jiestum, auksu vemtum,
Tu kap kērmis susirītīs,
Sava laba apsīrītīs.

Mas kitāp gīvent muokiejuom,
Žemi i dungum tikiejuom.

Rikmeti ka basa koji
Sava kīmi atsistuoji,
Atsibodusi žuolie
Glaustuos kap jauki katie.
Žmuogaus dā nasutikā,
Vuo virš kīma, tēn, aukštā,
Cirulis jau čirbēn, bērbēn,
Ruoduos, vēsa dongu virpēn.

Al' i špuoks nanusilēd.
Sava gerkli ka palēd,
Švėlpaun, čērškaun, paplasnuo
I aplink viskon dabuo.
Pri špuokėnis unt šakuos
Gal sau pači priviliuos.

Iš pastuogis kregždis šauda,
Kažin kon virš kīma gauda.
Nie kada anuoms mīguoti –
Lėzda skubin būdavuoti.
Suodnā kuol pabings žīdieti,
Rėk mažiukus išperieti.

Kap grīžlie i pīva šauks,
Anuos ontra lėzda kraus.
Taperies i taskraidīs,
Dongu ūdeguom karpīs.
Jie kregždėkis čia peries,
Nie perkūniji nalties.

Še, varmā kap darbininkā
Jau pri tavis pasislinka.
Kuoc nadaug anī tapraša –
Tiktā vīna krauji laša,
Nie anū, nie musielīū,
Nie kituokiu zirzieliū
Tāp arti turiet nanuoram.

Al' kor dingsi, juk na vīns.
I anīms priklausā kīms.

Vuo gegoti geradieji
Tik daug viskuo prižadieji,
Kuožna meta vis pridieji

Ir nie bėški nadrežieji,
Jie lig šiuol aš tebesu
I anuos kukū girdu.

Gondra erzint natingiejuom,
Buoružikē išnekiejuom,
Ka greičiau numī tor liekti –
Anuos vākā praded riekti.
Su visās pasišnekiejuom,
Visū kalbas mas muokiejuom.

Kap tievelis dėrva ari,
Paukščiu debesē atvari.
Varnas, špuokā i dā šarka
Puo arėma kažkon varta,
Kažkon runkiuo, krapštīnie,
Čirškaun, kronk i lesinie.

Ruoduos, tikrin tieva darba,
Veiz, arklīs a napavarga.
Tāp vagėki puo vaguos
Dėrb visi lig pabinguos.
Nu i kāp tu būsi vīns,
Jie tuoks dirvuo čirškālīns.

Su mama ka liūb ī pīva
Ėsma modvi griebti šina,
Nie namislīk būti vīna.
Kuoc mas dvi, ali aplinkū
Kīk darbūjes talkininku.
Pėmpis dūdas aplie galva.
Napatink anuoms gal talka.

Juk kažkor tarp pradalgīū
Ī pimpioku ba numū.
Tā i šauk mums: „Gyvi! Gyvi!
Naužgaukit anū šini!“
Kon darīsi, rėk klausīti,
Šina atsargiau vartīti.

Gondras kuojis – unt! – kilnuo,
Kartās snapu pabaksnuo.
Varlinie mat gaspadorius.
Uns juk na gaidīs gīduorius.
Gaspadėnis nakutnuo,
Kon suradis, pats apžiuo.

Tik atruoda apsiblausis,
Morzins i nanusiprausis.
Vuo tilviks, anon pamatis,
Lītu šauki kap patrakis:
„Līk! Līk! Līk!
Gondra švarka išvalīk!“

Mama kregždžiu dā paklaus,
A tikrā i būs lītaus.
Ka sermiega gondra jūda,
Gal nu kamina prasprūda.
Gaspdėni naišplaus,
Dieltuo šauk tilvėks lītaus.

Kregždis narda pri pat žemis
I pliušken kap kuokis senis.
Blikčiuo kap jūdi žaibā.
Nie akiem nasuganā.
Niekīnuo daugiau naklausk,
Kregždis žėna: būs lītaus.

Vuo jie dā užkvarks varlie,
Tā jau tikrā patikiek:
Puo trijų dīnū lītaus
Pėls iš vėdori dungaus.
Vikrė sokis i nalauk,
Šina kopetas sukrauk.

I viejuks aplink pukšnuo,
Atgaju mums duovenuo.
Ali jie smarkiau ims pūsti,
Bėški išsigondis būsi:
Jau kap kalna i kap mūra
Debesi matīsi jūda.

Jiegu gīveni na vīns,
Nasulīs tau pīvuo šīns.

Vakari, kāp tu pavargis
Rūpinīs sau kuoki valgi,
Niekor jau nabsižvalgā.
Praded grajīti žiuogā.
Jau ka čirpin, jau ka čiršk,
Puo lungās ī truoba vėrst.
Mama saki: tī žiuogiukā
Ī mūsiškē, numinukā.

(Nukelta i 62 p.)

Pīvuo daug anū mačiau,
I degota paprašiau.
Ka prispausdavau tarp pėrštu,
Tā lašioka roda, tēršta
Liūb tēn tekštēlies ī ronka.
Aļ palēsiu liūb ī lonka.

Naskriaudiem tū muzikontu,
Kartās liūb tik išsigonsma,
Jie par staigē šuoks unt ronku.
Nieka tikrā nasibaidiem,
Pelkis i miškus išbraidiem,
Puo medžius kap paukštē skraidiem.

Net i pelki su kiaurīmiem,
Jūda vondens marmalīniem
Bova mums kap ežerā.
Viskuo ī anuo pilnā.
Vuo kap sauli nusilēs,
Liūb perkūnvuožē mekens.

Kāp ana pradies nutūpti,
Pelki liūb pradies duksūti.
Pripuškieš visur migluos
Kap iš kobila tešluos.
I žinuos tumet visi:
Būs rītuo dīna graži.
.....
Vuoi, kīk daug gali šnekieti,
Ton, kas bova, apgailieti,
Ka dabā palikuom vīni –
Viskon kažin kas išskīni,
Iškabalkštiji, išvari,
Sau erdvies tik pasidari,
Ka savie pats užsidari:
Viskon „techniškā“ jau dari.

Esu iš senuos gadīnis,
Ka gīvenuom dā na vīni.
Iš širdīs nieks naištrauks,
Kon sugieri mona kraus.
I gīvens munī, gīvens,
Kuol tik atmintis rusens.
Kuol dā žemi muni laika,
Aš nešūsi sava laika.

Satyros elegancija senojoje Palangos spaudoje

Dainora KANIAVIENĖ

„Plekšnės“ juokai: aristokratiškos Palangos kronikos

Grafų Tiškevičių iniciatyva Palangos kurorte 1886 m. birželio mėnesį pradėtas prancūzų kalba leisti humoristinis periodinis leidinys „La Limande“ („Plekšnė“), paantraštė – „Journal hebdomadaire pour la saison de bains a Poląga“ (*Savaitinis Palangos maudymosi sezono laikraštis*) yra laikomas seniausiu žinomu Palangos periodiniu leidiniu. Jis įtrauktas į įvairius žinytus, 1920 m. buvo aprašytas prof. M. Biržiškos, kuris ilgą laiką yra tyrinėjęs Lietuvos spaudą. Tad Palangos spaudos istorija pradedama skaičiuoti nuo „La Limande“. Tuo tarpu Lietuvoje seniausias žinomas laikraštis datuojamas 1760 metais. Jis buvo leidžiamas lenkų kalba. Prancūzų kalba Lietuvoje laikraščiai pradėti leisti 1802-aisiais. Taigi, bendrame Lietuvos spaudos kontekste Palangos „Plekšnė“ nėra nei seniausias, nei vienintelis ir ankstyviausias prancūziškas periodinis leidinys, bet palangiškiams jis labai svarbus, todėl bendruomenėje ir dabar sulaukia ypatingo dėmesio.

Palangos viešojoje bibliotekoje saugomos jo 1886 m. pirmųjų keturių numerių kopijos. Jos yra knygriškykloje tvarkingai įrištos į raudoną aplanką, ne kartą eksponuotos įvairiose miesto kultūros įstaigose. Šias kopijas iš Vilniaus parvežė ir Palangos bibliotekai perdavė žymi mūsų krašto lituanistė, kraštotyrininkė, ilgametė Kraštotyros draugijos pirmininkė Emilija Adiklienė (1906–1993). Ji pasirūpino ir leidinio dviejų numerių vertimu iš prancūzų kalbos. Šiandien šie vertimai saugomi jos archyve Palangos bibliotekos kraštotyros fonde. Kiti numeriai į lietuvių kalbą išversti Palangos viešosios bibliotekos iniciatyva.

„La Limande“ seniai yra ne tik Palangos kraštotyrininkų ir istorikų tyrinėjimo objektas. Juo domisi ir mokslininkai, apie jį rašoma istorijos, kultūrologijos studentų darbuose. Vieni tyrinėja laikraštį, išleistą originalo – prancūzų kalba, kiti naudojami Palangos viešojoje bibliotekoje saugomais jo vertimais. „La Limande“ yra suskaitmenintas ir dabar pasiekiamas Lietuvos mokslo akademijos Vrublevskių bibliotekos registruotiems vartotojams bibliotekos internetinėje svetainėje.

Netikėtas radinys Vrublevskių bibliotekoje

2025-aisiais metais 160-osioms grafo Vladislavo Tiškevičiaus gimimo sukaktuvėms atminti rengiau apie jį straipsnį. Tiškevičių laikais šis jaunas grafas Palangos kurorte buvo įvairių kultūrinių renginių, tarp jų ir vaidinimų, organizatorius, tikėtina, kad ir laikraščio „La Limande“ redaktorius, pasirašinėdavęs prancūzišku slapyvardžiu p.Monstre (*Pabaisa, Baidyklė*). Norėdama apie jį daugiau sužinoti,

atidžiau patyrinėjau jo veiklą spaudos draudimo laikotarpiu, pasidomėjau to meto satyros apraiškomis Lietuvos periodikoje.

Vilniuje veikiančios Vrublevskių bibliotekos periodikos fonde rinkdama medžiagą straipsniui apie grafą turėjau progą pamatyti ne tik keturis 1886 m. originalius laikraščio numerius, bet ir Palangoje leisto „La Nouvelle Limande“ („Naujoji Plekšnė“) leidinio 21 numerį. Jis apgaulingai panašus į proginį „La Limande“ numerį, tik šiek tiek skiriasi pavadinimas, be to laikraščio sporto skiltyje aiškiai parašyta, kad leidinys ėjo ir praėjusią vasarą. Į akis krenta tai, kad tiek „La Limande“, tiek ir „La Nouvelle Limande“ būdingas satyriškas žvilgsnis į problemas bei dėmesys madai.

Kurorto satyra, Palangos kasdienybė

Humoristinis leidinys „La Limande“ įdomus daugeliu aspektų, kalbos požiūriu – taip pat. Pabrėžtinai išryškintas jo stilistinis kodas – ironija signalizuoja bent du teksto vertybinius planus. Kalbos galia įveikia socialinį slenkstį – pirmojo asmens pozicija traktuotina tarsi besismaginančio rašančiojo kaukė, sudaranti galimybę netiesiogiai įsitraukti į linksmą Palangos „tuštybės mugę“, ją režisuoti. Satyros žanras čia – kaip naujų savivokos pavidalų atsiradimo, savito dialogiško atsako į procesus galimybė. Perdėta vaizdavimo elegancija neretai padvelkia marionečių teatro komizmu.

Laikraščio tekstai ryškiai susieti su Palangos kurorto erdve. Jokio kito to meto žanro, net ir publicistinės prozos tekstai nebuvo taip panirę į kasdienės vietos realijas, topografiją, gyvenimą, kaip jame išspausdinti nedideli satyriniai „La Limande“ straipsneliai. Pasivaikščiojimas, atsitiktinis susitikimas gatvėje, nugirstas pokalbis – šie kurortiniai neoficialaus bendravimo, keitimosi išgirsta informacija įpročiai buvo tampę pagrindinėmis satyrinio teksto siužetą atskleidžiančiomis formomis. Jos itin palankios šiam žanrui būtent dėl kurorto erdvės heterogeniškumo (kaip tik čia natūraliai susitinka skirtingi žmonės, sklendo įvairios vertybės). Iš tikrovės tirštumo, vertybinio susimaišymo įspūdžio ir gimsta satyra.

Mada, flirtas ir aristokratiškas skonis

Madingoji Palanga, stilingosios ponios ir pokylių kultūra, įvairios kurortinės poilsiautojų skonio

La Limande: journal hebdomadaire pour la saison de bains a Polaga / redacteur M. Monstre. Palanga, 1886, nr. 3, p. 1

apraškos – visa tai buvo ne tik žurnalisto subtiliai užfiksuota mados biuletenio satyros išraiška, tad šie publikacijų aspektai verti atskiros analizės. Mančiau, kad jas galima vertinti kaip mados žurnalistikos užuomazgas: autorinis žvilgsnis, pastabos, lyginimas, kritiškumas. Bet galima įžvelgti ir kur kas daugiau: autoriaus požiūrį į madą, rengimosi stilių, dekoratyvumą. Viskas pateikta grožiai, skoningai. Tai matosi visuose keturiuose 1886 m. vasarą išleistuose „La Limande“ numeriuose. Tai nestebina žinant, kas buvo leidinio redaktorius.

Vyrų stygius, jojikių rūpesčiai ir įvairios pramogos

1892 m. „La Nouvelle Limande“ jautriai šaipomasi iš moterų emancipacijos. Jos priežastimi nurodomas vyrų trūkumas ir tuo metu siautusi cholera. Yra išspausdintas vietinės čiauškutės laiškas atliepia vyrų trūkumo kurorte temą, hiperbolizuojant tai iki dramos, vertos redaktoriaus išmintingo patarimo. Juokų skiltyje blusos įkandimas ironiškai lyginamas su „socialine lygybe“, taip įvardijant vabzdžio misi- (Nukelta į 64 p.)

Palangos grafitis Vladislovas Tiškevičius (1865–1936), Rusijos imperijos vidurinės karo mokyklos kadetas. Fotografas S. Ptašinskis. 1880 m. Nuotrauka saugoma Kretingos muziejuje, KM-IF6947

ją. Tai užuomina į tuo metu Europoje plitusias socialistines idėjas, pateikiama per kurortinio flirto ir juokų prizmę.

„La Limande“ dėmesį traukia mados skiltis (kas be jos?). „La Nouvelle Limande“ mados funkcija įvardijama meilė. Grožis yra laiptelis link meilės. Skonis ar figūros trūkumai nėra problema, nes Palangoje yra adatų meistrių. Viena jų prilyginama garsiausiai to meto Paryžiaus aukštosios mados pradininkei Charles Frederick Worth. Tai didžiausias įmanomas komplimentas vietinei siuvėjai. Visas tekstas parašytas emociškai, naudojant daug epitetų (tai buvo būdinga ano meto mados žurnalams). Įdomiausias – leidinio ketvirtasis (paskutinis) puslapis, kuriame yra sporto skiltis. Joje apgailestaujama, kad praėjusią vasarą jis buvo praleistas, tad šįkart rašoma apie jojikas, teniso aikštelės įrengimą, nes krocketas esą senokai užmirštas. Siūloma iš-

mėginti plaukimą. Šis puslapis vertingas tiems, kas domisi Lietuvos sporto istorija. Autorius žavisi žemaitukų charakteriu. Tai rodo, kad anuo metu ši lietuviška žirgų veislė tarptautinės aristokratijos buvo vertinama. Tekstas patvirtina, kad 1892 m. Palangoje atsirado lauko teniso aikštelės, kurios tuomet buvo didelė naujovė ir prabangos ženklas.

„La Nouvelle Limande“ yra unikalus XIX a. pabaigos Palangos kurortinio gyvenimo artefaktas. Žvelgiant į jo kalbą, stilistiką, galima išskirti kelis esminius bruožus, kurie atspindi aristokratišką kultūrą ir leidinio tipą. Faktas, kad laikraštis parašytas prancūziškai, o ne lenkiškai ar rusiškai, yra aiški nuoroda į tikslią auditoriją. Prancūzų kalba tuo metu buvo Europos aristokratijos, diplomatijos kalba, taigi, leidinio turinys buvo skirtas ir prieinamas tik tiems, kurie priklausė tam tikram socialiniam sluoksniui. Leidinio stilius yra pabrėžtinai lengvas, žaismingas ir persmelktas tuometinės prancūziškos rašto kultūros įtakos – aštrumo bei sąmojingumo. Rimti dalykai (cholera, emigracija, socialinės reformos) pateikiami per buitinių nepatogumų ar kurorto apkalbų prizmę. Tekstams būdinga XIX a. pabaigos romantizuota ir kiek teatrališka retorika. Kasdienės kurorto bėdos (vyrų trūkumas), teniso aikštelės įrengimas aprašomos išpūstai stipriai: šventa baimė apima dėl katastrofos. Beveik būtų galima teigti, kad tokia dramaturgija yra geltonosios spaudos ištakos. Stilistika keičiasi priklausomai nuo rubrikos. Oficialioji dalis sausesnė, informatyvesnė, tačiau vis tiek įpinama subjektyvi nuomonė, o štai mados ir sporto skiltyse dominuoja aukštasis stilius – naudojamos sudėtingos metaforos. Kalbos žaismas ypatingai įtaigus anekdotuose.

Grafas, kūręs mažąją Palangą Lentvaryje

„La Nouvelle Limande“ leidyba veikiausiai sustojo tada, kai grafas Vladislovas įsimylėjo draugo seserį kunigaikštę Kristiną Mariją Aleksandrą Liubomirską, ją 1893 m. vedė ir šeimos dvarvietę ėmė formuoti Lentvaryje, ten bandydamas atkurti mažąją Palangą. Lentvario rūmų parką, kaip ir brolio Felikso Palangoje statytų rūmų projektą, parengė žymiausias ano meto Europoje landšaftų kūrėjas – prancūzų parkų architektas Édouard'as François André su sūnumi René.

Kad V. Tiškevičius turėjo estetinę pajautą, akivaizdu. Ko verta vien jo sukaupta vertinga meno kolekcija, tapusi Lietuvos nacionalinio dailės muziejaus rinkinio dalimi.

Na o jo jaunystės išdaigos – satyros žiupsniai laikraštyje „La Limande“, mano supratimu, yra ne tik reiškinys Lietuvos periodikoje, bet ir svarbi detalė Lietuvos kultūros istorijoje. Šmaikštūs, ironiški intarpai, pastebėjimai atskleidžia grafo požiūrį į estetiką, kurortinę kultūrą, to meto dorovės sampratą.

Dar keletas faktų apie grafą Vladislovą Tiškevičių

Kaip savo straipsnyje „Satyros elegancija senojoje Palangos spaudoje“ rašo Dainora Kaniavienė, tikėtina, kad pirmojo Palangoje leisto laikraščio – savaitraščio „La Limande“ (liet. „Plekšnė“) sumanytojas ir pagrindinis redaktorius buvo Palangos grafaitis Vladislovas Tiškevičius (1865–1936). Tikėtina todėl, kad šis laikraštis buvo pasirašinėjamas slapyvardžiu – M. Monstre (liet. – *M. Pabaisa / M. Baidyklė / M. Išsigimėlis*). Pasak Tiškevičių giminės istorijos tyrinėtojo, muziejininko Juliaus Kanarsko, tokiu slapyvardžiu savo darbus pasirašinėdavo grafaitis Vladislovas Tiškevičius.

1886 m., kai pasirodė pirmasis „La Limande“ numeris, Vladislovas kartu su savo broliais mokėsi Sankt Peterburgo kadetų mokykloje. Vasaromis jie grįždavo į Palangą. Čia Vladislovas kurortinio sezono metu užsiimdavo kultūrinių renginių organizavimu, režisuodavo net spektaklius. J. Kanarsko žiniomis, „La Limande“ sekmadieniais po šv. Mišių Palangos bažnyčios šventoriuje platindavo grafų Tiškevičių vaikų guvernantė ir mokytoja prancūzė Marija Fayard (1832[41]–1891).

„La Limande“ pagrindinis tikslas buvo lengva forma pateikiama informacija sudominti turtingus vasarotojus ir grafų Tiškevičių svečius. Jiems tas leidinys ir buvo skirtas.

Šį prancūzų kalba leidžiamą 4–6 puslapių apimties laikraštį litografijos būdu daugino Klaipėdoje. Leidėjo pavardė nebuvo nurodoma. Pirmasis numeris išspausdintas 1886 m. birželio 22 d., kiti – tų pačių metų birželio 29, liepos 6 ir 13 dienomis. Laikraštį buvo skelbiamos žinios apie svarbesnius kurorto gyvenimo įvykius, pateikiamos ir kitokios naujienos. Leidinys turėjo teminius skyrelius, tarp jų: „Dvaro naujienos“, „Jūros kronika“, „Vietinė kronika“, „Oficialioji dalis“ („Oficialusis skyrius“, „Neoficialioji dalis“, „Finansinis biuletenis“, „Prekybos apžvalga“ („Komercijos apžvalga“), „Teatras ir muzika“, „Provincijos paštas“, „Feljetonas“, „Nugirsti pokalbiai“, „Skelbimai“, Komercijos apžvalga“, „Sezono atvykusieji“, „Feljetonas“, „Jūros klimato apžvalga“, „Pokalbis siurprizų parke“, „Provincijos smalsuolis“, „Anonsai“. Skelbiamai informacijai dažniausiai būdavo suteikiamas humoristinis pobūdis, faktai pagražinami, o smulkmenos išpučiamos. Bene objektyviausios žinios būdavo pateikiamos skyrelyje „Atvykusieji poilsiauti“ (jame viešindavo žymiausių kurorto svečių sąrašus). Laikraštis skelbdavo ir apie vasarotojų socialinį statusą. Tarp leidinyje nurodytų 55 į Palangą atvykusių poilsiautojų daugiausiai buvo rusų valdininkų, turtingų žydų.

Kretingos muziejaus direktoriaus pavaduotojas Julius Kanarskas Lietuvos integralios muziejų informacinės sistemos portale www.limis.lt yra pateikęs trumpą Vladislovo

Grafas Vladislovas Tiškevičius (1865–1936) XIX a. pab. Fotografas L. Kovalskis. Nuotrauka saugoma Kretingos muziejuje, KM IF 6891

Tiškevičiaus (1865–1936) biografiją. Jis nurodo, kad V. Tiškevičius buvo „*Juozapo Tiškevičiaus (1830–1891) ir Sofijos Horvataitės (~1839–1919) sūnus, grafas, teisininkas, gydytojas odontologas, Pramonės ir prekybos remimo draugijos Varšuvos skyriaus pirmininkas, visuomenės veikėjas, kolekcininkas. Gimė Kretingoje, paveldėjo Lentvario dvarą, 1899 m. rekonstravo rūmus (archit. de Vego ir T. Rostvorovskis), įkūrė peizažinį parką (archit. E.F. Andrè). Lentvaryje įsteigė vaikų darželį, rėmė Viešpaties Apreiškimo Švč. Mergelei Marijai bažnyčios statybą (1897–1926). Už pasisakymus prieš patvaldystę 1905 m. ištremtas į užsienį, gyveno Italijoje, Milane įkūrė antikvariatą. 1906 m. amnestuotas, grįžo į Lietuvą, išrinktas Rusijos Valstybės Dūmos delegatu. 1907 m. įsteigė Vilniaus mokslo ir meno muziejų, paaukojo jam Vakarų Europos tapybos darbų kolekciją. Palaidotas Lentvario bažnyčioje.*“

Parengė Danutė Ramonaitė-Mukienė

Palangoje – pažintis su ŠAVUOT švente: nuo tradicinių giesmių iki kulinarinio paveldo

Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenė, bendradarbiaudama su Palangos žydų bendruomene, tęsdama Claims Conference (*Conference on Jewish Material Claims Against Germany*) finansuojamą projektą „Holokausto atminties ir istorinio teisingumo švietimo programa Lietuvoje, 2025–2027 m.“, šių metų gegužės 20 d. pakvietė muziejininkus, edukatorius, pedagogus ir miesto bendruomenę į renginį, vykusį Lietuvos nacionalinio muziejaus padalinyje Palangos burmistro Jono Šliūpo muziejuje. Jo metu dalyviai turėjo galimybę susipažinti su viena svarbiausių žydų religinių švenčių – Šavuot, jos prasmne, istorija ir tradicijomis.

Išskirtinį ir išsamų pasakojimą apie šios šventės simboliką, žydų religines tradicijas bei jų vietą šiandieniniame pasaulyje pristatė Natalja Cheifec. Renginio metu ypatingą atmosferą kūrė Vilniaus sinagogos kantorius Shmuel Yatom, atlikęs tradicines maldos giesmes, sudariusias galimybę pajusti autentišką žydų religinės kultūros skambesį.

Svarbia renginio dalimi tapo pažintis su Šavuot kulinarinėmis tradicijomis. Ši šventė neatsiejama nuo pieniškų patiekalų. Vyko įvairių produktų degustacija. Ypatingą avies sūrių įvairovę pristatė „Sūrio kelias“.

Programos įgyvendinimo metu svečiai ne tik gilinosi į Šavuot istoriją bei papročius, bet ir susipažino su šiuolaikinio Izraelio visuomenės kultūra, kasdieniais įpročiais bei gastronominiiais skoniais. Renginys tapo gyvu kultūrų dialogu, kviečiančiu pažinti žydų tradicijas per istoriją, muziką, pasakojimus ir bendrą patirtį. Tokie susitikimai prisideda prie istorinio pažinimo, kultūrinio dialogo stiprinimo bei gyvos atminties išsaugojimo, primena apie daugiakultūrę Lietuvos istoriją ir svarbų žydų bendruomenės indėlį į šalies kultūrinį gyvenimą.

Šavuot (hebr. Šavuot – „savaitės“) – tai viena žydų švenčių, minima praėjus lygiai septynioms

savaitėms po Pesach. Nors jos ištakos siekia senovės derliaus nuėmimo tradicijas, dvasinė šventės prasmė yra pamatinė visam judaizmui. Ši diena dar vadinama Zman Matan Torateinu – mūsų Toros dovanojimo laiku.

APIE PROJEKTĄ

Projektą „Holokausto atminties ir istorinio teisingumo švietimo programa Lietuvoje, 2025–2027 m.“, finansuoja Claims Conference. Tai yra ilgalaikė Lietuvos žydų (litvakų) bendruomenės du metus įgyvendinama programa, skirta stiprinti neformalųjį švietimą Holokausto ir žydų istorijos temomis Lietuvoje. Ja siekiama skatinti istorinį teisingumą, visuomenės susitaikymą ir gilesnį praeities tragedijų pažinimą. Lietuvos žydų bendruomenės ekspertų komanda kartu su pilietinės visuomenės organizacijomis, regioninėmis bendruomenėmis, švietimo darbuotojais ir sprendimų priėmėjais kuria tvarią edukacinę sistemą.

Pagrindinis projekto tikslas – ugdyti pedagogus ir edukatorius, kurie įgytas žinias perduoda vaikams ir jaunimui, taip stiprindami istorinį sąmoningumą bei pagarbą žmogaus teisėms.

Holokaustas, per kurį sistemingai buvo sunaikinta šeši milijonai žydų ir milijonai kitų žmonių, išlieka skaudžiu priminimu apie neapykantos, diskriminacijos ir netolerancijos pasekmes. Lietuvos kontekste šių istorinių žinių puoselėjimas yra itin svarbus, todėl būtinas nuoseklus ir visų suinteresuotų šalių įsitraukimas.

Palangos burmistro Jono Šliūpo sodyba. Priekyje – Jono Šliūpo paminklas (autorai: skulptoriai A. Toleikis, D. Lukoševičius, architektė J. Galdikienė). Danutės Ramonaitės Mukienės nuotrauka

Palangos žydų bendruomenės informaciją parengė Mindaugas Surblys

Teksto autoriaus nuotraukose – Palangos burmistro Jono Šliūpo muziejuje vykusio renginio akimirkos

ROMUALDAS BUDRYS

(1933.07.26–2026-05.25)

Romualdas Budrys (1933–2026) – iškilus Lietuvos muziejininkas, dailėtyrininkas, knygų autorius, bendraautoris, visuomenės ir kultūros veikėjas, klarnetininko Algirdo Budrio ir dailėtyrininko Stasio Budrio brolis.

Gimė 1933 m. liepos 26 d. Radviliškio rajono Vertimų-Vakarų kaime, kuris anuo metu priklausė Baisogalos valsčiui. Iš pradžių mokėsi Baisogalos progimnazijoje, gimnazijoje, baigė Baisogalos vidurinę mokyklą, vėliau – tuometinį Telšių dailės technikumą (Telšių dailės mokyklą), kuriame mokydamasis visuomeniniais pagrindais dirbo Žemaičių muziejuje „Alka“. Mokydamasis Telšiuose įsigijo daug draugų žemaičių, su kuriais visą gyvenimą palaikė ryšį, rengė jų darbų parodas, buvo pramokęs kalbėti žemaitiškai. Kartais jis save net žemaičiu vadindavo, gyvendamas Vilniuje dažnai dalyvaudavo Vilniaus žemaičių kultūros draugijos renginiuose.

1954–1959 m. studijavo Lietuvos TSR valstybiniame dailės institute (dabar Vilniaus dailės akademija), kur studijavo keramiką, įgijo menotyrininko (dailėtyrininko) specialybę.

Po studijų metus laiko (1959–1960) stažavosi Sankt Peterburgo muziejuje Ermitaže.

Studijuodamas Lietuvos TSR valstybiniame dailės institute 1958–1959 m. kartu dirbo ir ekskursijų vadovu Lietuvos dailės muziejuje (dabar Lietuvos nacionalinis dailės muziejus).

1959–1960 m. (po studijų metus laiko) dirbo Lietuvos dailės muziejaus restauratoriumi, 1960–

1979 m. – direktoriaus pavaduotoju mokslui, 1979–2019 m. – direktoriumi. Visą tą laiką jis nuolat palaikė ryšį su kitais muziejais, konsultuodavo juos, padėdavo jiems rengti ekspozicijas ir parodas. 1960–2019 m. buvo daugiau kaip 1 000 nacionalinių ir tarptautinių dailės ir gintaro parodų ekspozicijų autorius. Nuo 1960 m. rengė ir įgyvendino Lietuvos dailės muziejaus naujų padalinių ekspozicijų kūrimo programas.

Reikšmingiausi R. Budrio kūrybinės ir organizacinės veiklos etapai

1. Palangos gintaro muziejaus sukūrimas

1963 m. Pranas Gudynas, Romualdas Budrys kartu su architektu Juliumi Masalskiu parengė pirmąją gintaro ekspoziciją nuo 1963 m. grafo Felikso Tiškevičiaus rūmuose Palangoje veikiančiame muziejuje (96 kv. m. pristatė 478 eksponatus), kurią 1965 m. išplėtė ir atnaujino (tada 150 kv. m. plote buvo rodomi 940 gintaro eksponatai). Iškelus iš rūmų Lietuvos dailininkų kūrybos namus, kartu su konsultantais Rimute Rimantiene ir Vladu Katinu 1969 m. buvo sukurta ir atidaryta išplėsta, moksliskai pertvarkyta gintaro ekspozicija (750 kv. m. buvo rodomi 3 tūkst. eksponatų). Nuo 1971 m. atnaujintuose ir muziejinei veiklai pritaikytuose Palangos gintaro muziejaus rūmuose šalia nuolatinės ekspozicijos buvo rengiamos gintarą savo kūrinuose naudojančių dailininkų personalinės darbų ir kitos kūrinius iš gintaro reprezentuojančios bei Palangos istoriją pristatančios parodos. 1992 m. Ispanijoje veikusioje pasaulinėje parodoje „EKSPŌ – 92“ Lietuvos, Latvijos ir Estijos paviljone R. Budrys įrengė gintaro parodą. Nuo 1982 m. jis kartu su geologu V. Katinu vykdė naujos (jau ketvirtosios) Gintaro muziejaus ekspozicijos parengiamuosius darbus, o 1986 m. vasaros pradžioje atidarė naująją Gintaro muziejaus ekspoziciją, kurioje per abu rūmų aukštus rodyta 4,5 tūkst. eksponatų. Gintaras joje buvo pristatomas dviem aspektais – gintaro susidarymas žemės evoliucijoje ir gintaro panaudojimas kultūros istorijos raidoje. Šioje ekspozicijoje buvo rodomas ir didžiausias šiame muziejuje saugomas gintaro gabalas (sveria) 3 524 gramų. Dar kartą pagal R. Budrio projektą muziejaus ekspozicija buvo atnaujinta užbaigiant įgyvendinti iš ES Struktūrinių fondų lėšų

2013–2015 m. įgyvendintą rūmų restauravimo, renovavimo ir naujų ekspozicijų įrengimo projektą.

2. Restauravimo centro sukūrimas

Nuo 1963 m. R. Budrys kartu su tuometiniu Lietuvos dailės muziejaus direktoriumi Pranu Gudynu ėmė formuoti muziejinių vertybių restauravimo centrą. 1963–1976 m. buvo sukurtos muziejinių vertybių restauravimo dirbtuvės (popieriaus, tekstilės, tapybos, archeologijos ir kt. restauravimas). 1978 m. muziejinių vertybių restauravimo centras pertvarkytas į Lietuvos dailės muziejaus restauravimo ir konservavimo centrą. 1980 m. jis pavadintas Prano Gudyno muziejinių vertybių restauravimo ir konservavimo centru. Paskutiniaus R. Budrio darbo muziejuje metais įgyvendinant iš ES Struktūrinių fondų finansuojamą projektą buvo pradėti šio centro atnaujinimo ir aprūpinimo nauja įranga darbai.

3. Verkių rūmų ekspozicija

1976 m. Vilniaus Verkių rūmuose R. Budrio vadauojama komanda sukūrė istorinių interjerų ekspoziciją, kurioje buvo pristatyta istorinė elitinės kultūros aplinka. Ši ekspozicija buvo pripažinta kaip ypač kokybiškas kultūros palikimo aktualinimo pavyzdys.

4. Juodkrantės miniatiūrų muziejaus sukūrimas

1977 m. R. Budrys vadovavo Juodkrantės evangelikų liuteronų bažnyčios restauravimui ir jos pritaikymui Miniatiūrų muziejaus įkūrimui, 1982 m. užbaigė šią ekspoziciją sukurti. Vėlesniais metais vadovavo Miniatiūrų muziejaus ekspozicijos įrengimui šalia Juodkrantės liuteronų bažnyčios buvusiam Lietuvos dailės muziejui priklausančiame pastate. Kiek vėliau čia veikdavo kilnojamosios parodos.

5. Vilniaus paveikslų galerijos sukūrimas

1960 m. R. Budrys kartu su kitais kolegomis pradėjo formuoti Vilniaus arkikatedros bazilikos restauravimo programą. Įgyvendinant ją iki pat šios šventovės grąžinimo tikintiesiems buvo vykdomi ne tik suniokotos aplinkos restauravimo, atstatymo darbai, bet ir atliekami jos tyrimai, įrengiama moderni šildymo, ventiliacijos, apsaugos sistema, restauruojami vargonai, vykdomi archeologiniai kasinėjimai, šventovės požemiuose įrengiamas mauzoliejus. R. Budrys talkino bažnyčiai perimant katedrą ir ją tinkamai paruošiant šiuolaikinėms

bažnyčios reikmėms. Jis organizavo Vilniaus Chodkevičių rūmų restauravimo ir jų pritaikymo Vilniaus paveikslų galerijai (veikia šiuose rūmuose nuo 1994 m.) darbus, sukūrė ir įgyvendino galerijos ekspozicijų įrengimo programą. Šiuose rūmuose jam vadovaujant buvo sukurtos tokios žymios parodos kaip Europos Tarybos kultūros kelių programos paroda „Lietuvos baroko dailė“, „Lietuvos vienuolynų dailė“. Jis buvo ir 1998 m. Vilniaus paveikslų galerijoje surengtos tarptautinės parodos „Vilniaus klasicizmas“ ekspozicijos autorius, kartu su kolegomis įrengė šios galerijos nuolatinę ekspoziciją, jam vadovaujant ji buvo kelis kartus atnaujinta.

6. Taikomosios dailės muziejaus sukūrimas

Nuo 1985 m. R. Budrys organizavo Senojo arsenalo vakarinio korpuso atstatymo darbus ir šiose patalpose įrengė Taikomosios dailės meno ekspoziciją, nuo 1996 m. Arsenale surengė daug svarbių nacionalinių ir tarptautinių programų parodų, tarp jų – ir Europos Tarybos kultūros kelių programos parodą „Lietuvos baroko taikomoji dailė“, „Žalgirio mūšis“ (1998), monumentalios Lietuvos tūkstantmečio programos parodos „Krikščionybė Lietuvos mene“ (1999–2003) ir kt.

7. Parodų rūmų Vilniuje sukūrimas

Nuo 1997 m. R. Budrys vadovavo Parodų rūmų Vilniuje sukūrimo programos įgyvendinimui, rūmuose suorganizavo daugiau 200 parodų ekspozicijų.

8. Regioninių dailės centrų kūrimas

Vadovavo Lietuvos dailės muziejaus padalinių–Klaipėdos paveikslų galerijos (1973 m.), Klaipėdos laikrodžių muziejaus (1984 m.), Renavo dvaro rūmų (1987 m.) ir keletos kitų ekspozicijų sukūrimui, konsultavo ir talkino Lietuvos regionų muziejus vertinguose istoriniuose pastatuose sukuriant kultūros paveldo vertybių ekspozicijas. Jis yra vienas iš sumanytojų visuose Lietuvos etnografiniuose regionuose įkurti dailės muziejus autorius (įkurtas tik Žemaitijoje – Plungės kunigaikščių Oginskių rūmuose)

9. Radvilų rūmų galerijos (dabar Radvilų rūmų dailės muziejus) sukūrimas

1990 m. vadovaujant R. Budriui Radvilų rūmuose buvo sukurta pirmoji ekspozicija, skirta Radvilų dinastijai. Nuo 1992 m. muziejaus žinion perima-
(Nukelta į 70 p.)

mame Radvilų rūmų ansamblyje sukūrė į Lietuvą parvežtų ir padovanotų įvairių išėivijos institucijų ir privačių asmenų (dr. G. Kazokienė ir kt.) kolekcijų pristatymo parodų ekspozicijas („Australijos ir Okeanijos tautų menas“, „Sugrįžusi išėivijos dailė“ ir kt.).

10. LDK valdovų rūmų atkūrimas, muziejaus ir jo ekspozicijų projektų rengimas

Nuo 2002 m. vadovavo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų interjerų ir ekspozicijų programą kuriančiai grupei.

11. Vertingų meno kolekcijų parvežimas į Lietuvą

1979–1990 m. kartu su buvusiu Lietuvos kultūros ministru Daliumi Trinkūnu parvežė į Lietuvą 1370 Mykolo Žilinsko Lietuvai dovanotų meno vertybių (paveikslų, istorinių baldų) kolekciją. 1990–2001 m. organizavo vertingiausių išėivijos lietuvių dailininkų personalinių dailės rinkinių ir institucijų sukauptų kolekcijų pervežimą į Lietuvą (M. K. Čiurlionio dailės galerijos kolekcija, P. Domšaičio kolekcija ir kt.) bei jų eksponavimą.

1960–2019 m. parašė daugiau kaip 50 straipsnių dailės meno istorijos, gintaro, atskirų kolekcijų klausimais, daugelį metų skaitė paskaitas muziejinkystės tema studentams, sudarė keletą vertingų studijų ir katalogų, albumų (kartu su Vydu Dolinsku – „Vilniaus katedros lobynas“ ir kt.), surengė kelias dešimtis ekspedicijų (gintaro radimvietėse ir kt.).

R. Budrys nuo 1960 m. buvo Tarptautinės muziejų tarybos (ICOM) narys. Nuo 1990 m. dvi kadencijas vadovavo Lietuvos muziejų asociacijai, 2001 m. vėl buvo išrinktas Lietuvos muziejų asociacijos pirmininku. 1976–1990 m. buvo Meno vertybių įsigijimo komisijos prie LSSR Kultūros ministerijos pirmininkas, 1981–1989 m. – SSRS dailės akademijos Dailės muziejų tarybos narys. Jis daugelį metų buvo ir aktyvus daugelio kitų valstybinių komisijų narys, Lietuvos kultūros ir meno tarybos narys, Kultūros ministerijos muziejų ekspertų komisijos pirmininkas, įvairių valstybinių komisijų narys.

Jis yra daugelio Lietuvos dailės muziejaus leidinių ir katalogų atsakingasis redaktorius, sudarytojas, bendraautoris bei autorius.

Romualdas Budrys mirė 2026 m. gegužės 25 d. Vilniuje. Palaidotas gegužės 29 d. šeimos kapavietė-

je Vilniaus Rokantiškių kapinėse.

Svarbiausi įvertinimai, apdovanojimai:

1983 m. LTSR nusipelnęs kultūros veikėjas;
1986 m. Tautų draugystės ordinas
1995 m. Gedimino 4 laipsnio ordinas;
1999 m. Gedimino 3 laipsnio ordinas;
2003 m. Santarvės fondo ordinas „Pro augenda concordia“;
2006 m. Vyriausybės kultūros ir meno premija;
2006 m. Baisogalos garbės pilietis;
2009 m. Palangos garbės pilietis;
2013 m. kultūros ženklas „Nešk šviesą ir tikėk“;
2013 m. Vilniaus dailės akademijos garbės daktaro regalijos;
2014 m. Baltarusijos Respublikos valstybinis apdovanojimas – Pranciškaus Skorinos medalis;
2019 m. ordino „Už nuopelnus Lenkijos Respublikai“ Komandoro kryžius.

Svarbiausi leidiniai:

Lietuvos respublikinė portretų paroda, 1962 m.;
Marija Cvirkienė, 1964 m.;
Klaipėdos paveikslų galerija, 1973 m.;
Feliksas Daukantas. Gintaro dirbinių paroda, 1974 m.;
Gintaras antikiniuose ir ankstyvųjų viduramžių šaltiniuose, 1971 m.;
Gintaras, 1981 m.;
Vilniaus katedros lobynas, albumas, kartu su kitais, 2002 m.

Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda savo užuojautoje dėl R. Budrio mirties parašė:
„Lietuva neteko šviesios ir kilnios asmenybės, tikro kultūros grando, savo žinias, vizionierišką mąstymą ir neblėstančią energiją pašventusio moderniosios muziejinkystės kūrimui bei proveržiui mūsų šalyje, nacionalinių rinkinių gausinimui ir Lietuvos kultūrinio identiteto puoselėjimui. Visuomet liksime dėkingi Romualdui Budriui už Vilniaus arkikatedros lobyno išsaugojimą, už į Tėvynę sugrąžintas neįkainojamas meno ir istorijos vertybes ir už tai, kad jo su meile išugdytos muziejinkų kartos tęs jo misiją bei darbus, toliau turtindamos mūsų šalies kultūrą“.

*Parengė Danutė Ramonaitė-Mukienė
Nuotrauka iš RKIC archyvo*

2026 m. Telšiuose, ŽMA Žemaitijos kaimo muziejuje, penktą kartą vykusios tradicinės amatų ir kulinarinio paveldo šventės „Žemaitių givastis“, kurioje sulaukta svečių iš visos Lietuvos, taip pat ir Sakartvelo, gražiai paminėti Kanklių metai, akimirkos.

Monikos Sudintaitės ir Artūro Širvaičio nuotraukos

Šatrijos kalnas (Telšių r.).
Sigito Kazlausko nuotrauka